

LUND UNIVERSITY

Barn och socialt arbete

Socialhögskolans årsbok 2019

Harrysson, Lars; Andersson, Gunvor; Blomberg, Staffan; Levander, Ulrika; Ponnert, Lina; Johansson, Susanna; Kläfverud, Maria; Bergström, Martin; Linderot, Sofia; Andersson, Em; Rasmusson, Bodil; Idrizovic, Lejla

2020

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Harrysson, L. (Red.), Andersson, G. (Red.), Blomberg, S., Levander, U., Ponnert, L., Johansson, S., Kläfverud, M., Bergström, M., Linderot, S., Andersson, E., Rasmusson, B., & Idrizovic, L. (2020). *Barn och socialt arbete: Socialhögskolans årsbok 2019*. (Research Reports in Social Work; Vol. 2020, Nr. 3). Socialhögskolan, Lunds universitet.

Total number of authors:
12

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

LUNDS
UNIVERSITET

Barn och socialt arbete

Socialhögskolans årsbok 2019

LUNDS UNIVERSITET | SOCIALHÖGSKOLAN

RESEARCH REPORTS IN SOCIAL WORK 2020:3
School of Social Work | Lund University

Barn och socialt arbete

Socialhögskolans årsbok 2019

Gästredaktör Gunvor Andersson

LUNDS
UNIVERSITET

Omslagsbild: Patrik Hekkala

ISBN: 978-91-7895-156-7

© Författarna & Socialhögskolan, 2020

Redaktör: Lars Harrysson

Adress: Lunds Universitet, Socialhögskolan, Box 23, 221 00 Lund

Tryckt i Sverige av Media-Tryck, Lunds universitet
Lund 2020

Media-Tryck är ett svanenmärkt tryckeri. Läs mer om vårt miljöarbete på www.mediatryck.lu.se

MADE IN SWEDEN ■■

Innehåll

FÖRORD

VÄLKOMMEN TILL SOCIALHÖGSKOLAN

Staffan Blomberg, prefekt

TANKAR OM ATT FLYTTA EN INSTITUTION – RENT PRAKTISKT.....	10
---	----

Ett samtal med Håkan Eriksson

TEMA BARN, FAMILJ OCH VÄLFÄRD

NÅGRA INBLICKAR I SOCIALHÖGSKOLANS FORSKNING OM BARN, FAMILJ OCH VÄLFÄRD.....	17
---	----

Gunvor Andersson

OLIKA BARNES PLATS I FÖRÄNDERLIGA DISKURSER OM PSYKISK OHÄLSA.....	21
--	----

Ulrika Levander

BARNSKYDD I EN RÄTTSLIG OCH EVIDENSBASERAD PRAKTIK	35
--	----

Lina Ponnert

MÅLGRUPPEN FÖR BARNAHUS - I SKÄRNINGSLINJEN MELLAN OLIKA PERSPEKTIV.....	47
--	----

Susanna Johansson

FÖRVÄNTNINGAR PÅ BARN I SAMBAND MED BARNAHUSBESÖK	57
---	----

Maria Kläfverud

OM VIKTEN AV ATT SOCIALARBETARE KAN VÄRDERA EN INSATS FÖR BARN I SOCIAL DYGN SVÅRD	65
---	----

Martin Bergström

FAMILJEHEMSFÖRÄLDER MED UPPDRAG ATT TA HAND OM SITT BARNBARN	73
--	----

Sofia Linderot

INTERNATIONELL ADOPTION, KUNSKAP OCH SOCIALT ARBETE.....	81
--	----

Em Andersson

BARNETS RÄTT I VÄRLDEN	87
------------------------------	----

Bodil Rasmusson

BARNPERSPEKTIV I HANDLÄGGNING AV EKONOMISKT BISTÅND	97
---	----

Lejla Idrizovic

SOCIALHÖGSKOLAN I SIFFROR

Förord

När denna årsbok för 2019 ges ut är det speciella tider med en pandemi för dörren. Mycket är på ända och betydelsen av några texter om fjoråret, när ingen riktigt såg dagens situation komma, kan ses som ringa. Jag tycker dock att årets årsbok är viktig då den tar upp perspektiv på det som komma skall, på barnen och deras välfärd. Den lyfter fram betydelsen av att de unga är de som ska bringa oss välstånd framöver. Vår generations uppdrag är alltså klart – ge dem en god hand på vägen. Att få veta lite mer om mina kollegors forskning om och kring barn är en start.

Årets utgåva ser lite annorlunda ut än sina föregångare. Temat ges mer utrymme och är tydligt redan från omslaget. Vi har som tidigare en gästredaktör, i år professor Gunvor Andersson, som tillsammans med mig ansvarat för den tematiska inramningen och arbetet med författarna. Årsboken presenterar ett avsnitt som fångar en del av administrationen, denna gång flytten till ett nytt hus och mitt möte med Håkan Eriksson. Dessutom har givetvis en av våra många studenter skrivit ett bidrag, nu på årets forskningstema och utifrån sin kandidatuppsats. Håll till godo!

Tack till alla som varit behjälpliga längs med vägen, till författarna och självklart ett stort tack till Gunvor.

Lars Harrysson, redaktör RRSW

Välkommen till Socialhögskolan

Staffan Blomberg, prefekt

Det är i slutet av mars 2020 när jag skriver denna inledning. Ett virus spökar. Min vardag präglas av den kris och alla de snabba beslut som ska fattas för att personal och studenter trots situationen ska kunna arbeta och studera. Det är ett läge jag inte kunnat föreställa mig kunde komma. Att uppleva en sådan mobilisering som sker här just nu bland de som är verksamma på plats och runt omkring oss är emellertid imponerande. Hur anpassningen till helt nya förutsättningar sker med initiativrikedom och finess, med omsorg och solidaritet, med en fantastisk vilja och fart är enastående. Om detta är ett exempel på hur vi gemensamt kan ta oss an sociala utmaningar framöver finns det hopp för det framtida sociala arbetet. Tack till er alla!

ETT NYTT "HEM"

Bild: Kennet Ruona

2019 präglades av institutionens flytt till nya lokaler i Gamla köket i kvarteret Paradis. Ett avsnitt i boken handlar om flytten, så jag lämnar den åt sidan. Däremot vill jag lyfta vad de nya lokalerna innebär för vår verksamhet framöver. Den

vackra byggnaden inspirerar till nya tag i såväl utbildningsutveckling som i forskning. Detaljerna från tiden som kök, kakel och tegel, har integrerats med modernare detaljer för att skapa en unik miljö att umgås och arbeta i.

Det är en mötesplats för våra studenter och för andra. Möjligheten till en fika eller lunch räddar dagen. Karna, som driver kafét, ser till att de som kommer trivs och äter gott. Till skillnad från tidigare när vi satt utspridda på fem olika platser är vi nu tillsammans och fiket är navet i byggnaden. Ljust och myllrande, men ljuddämpat, på ett sätt som gör att man inser att duktiga ingenjörer varit i farten tillsammans med projektörer och arkitekter, och så vi själva förstår.

Bild: Kennet Rouna

EN GRUND FÖR FRAMTIDEN

2019 har konsoliderat vår verksamhet. Vi har för första gången på flera år kunnat anställa nya lärare och administratörer genom tillsvidareutlysningar. Flera nya kollegor har börjat eller börjar inom kort hos oss. Det ger oss ännu bättre förutsättningar för såväl utbildningen som för forskningen framöver. Det stöttar också upp vår administration och ger en annan planeringshorisont.

Några nedslag i den verksamhet som grundlagts 2019 och nu blir verklighet framöver:

- Arbetet med profileringen av Campus Helsingborg fortsätter på flera fronter. Ett av två simuleringslabb är iordning, nämligen ljudlabbet. Där ska bland annat Kunskapsluckan, en pod producerad av studenter, spelas

in. Videolabbet är också på gång och kommer att vara en del av kommande utbildning och forskning. Samarbeten med olika parter inom och utom universitetet utvecklas för fullt för att på olika sätt förstärka socio-nomutbildningens profil i Helsingborg. Många av dessa satsningar kommer givetvis även att främja utbildningen i Lund.

- Hälso- och sjukvårdskuratorprogrammet på masternivå startar som första legitimationsgrundande utbildning av sjukhuskuratorer i Sverige någonsin. Det är förlagt till Campus Helsingborg.
- Satsningar på pedagogiken är omfattande. Omdaningen just nu där vi flyttar från campus till nätet, kommer att sätta pedagogiska spår lång tid framöver, för alltid. Det är ett nytt klassrum med möjligheter som på olika sätt kommer att komplettera vår verksamhet på campus och göra våra möten med studenterna både effektivare och innehållsrikare, samt pedagogiskt platsspecifika. En av våra salar på Socialhögskolan i Lund är nu en ALC (Active Learning Classroom) och på Campus Helsingborg byggs två stycken som delas med alla institutioner där.
- Det antas nya doktorander med nya idéer samtidigt som det utvecklas forskningsprojekt som fördjupar flera av de områden där Socialhögskolan är mycket framträdande. Forskningen står sig starkare än på mycket länge, någonsin kanske ska sägas. Flera projekt ligger i framkanten av den samhällsomdaning vi lever just nu medan andra historiskt förankrar den och ytterligare andra tar itu med helt nya fenomen inom socialt arbete, eller gamla fenomen som yttrar sig på nya sätt.
- Sedan finns det alla de saker som .....

EN AVSLUTNING

I förra årets årsbok tog jag upp frågan om våra medarbetare och vår arbetsmiljö. Trots allt glimmer från nya lokaler är trots allt medarbetarna Socialhögskolans viktigaste resurs, utan tvekan. De nya lokalerna ger oss nya möjligheter, förhoppningsvis en ny gemenskap när vi är nära varandra, men det vi gör, det vi har som uppdrag att utföra, står och faller med oss.

Detta blir min sista årsbokinledning då 2020 är mitt sista år som prefekt. Det är utan tvekan så att jag trots nuvarande krisläge kring virus och nedstängningar ser ett viktigt och framgångsrikt 2020 framför mig. Det året gör vi tillsammans.

Socialhögskolans nya entré hösten 2019

Bild Kennet Rouna

Tankar om att flytta en institution – rent praktiskt

Ett samtal med Håkan Eriksson

När detta publiceras så är vi nästan framme, vi är nästan klara med flytten. Det saknas några möbler, det repareras lite i några rum, endast några få flyttkartonger står kvar ouppackade. Man kan säga att en hel institution bytt hem efter ett mycket långt provisorium, en mycket lång väntan. Men, när alla planer blivit till ombyggnader och som nu är klara, då ska bohaget flyttas och för att det ska kunna ske ska någon se till att det blir gjort. Här kommer Håkan in i bilden. Han blir vår flyttgeneral.

Men låt oss backa bandet lite, låt oss titta på en del av den planering som låg till grund för att det ser ut som det gör och att flytten in i det nya huset blev som den blev, ja förutom att Håkan var general då.

I en tidigare årsbok finns beskrivet om hur lång processen med flytten till Gamla köket varit. Först att det blev just denna byggnad, sedan hur byggnaden skulle förvandlas till det vi ville (och andra föresatte sig), för att till slut flytta in. Det tog många år. Förvandlingen av byggnaden kan sägas ha inletts på allvar i projekteringsfasen 2015-16, för att sedan under 2018-19 vara en byggarbetsplats, och i september 2019 öppna för studenter.

En grupp med personal var delaktiga i att föreslå hur olika lokaler i den nya byggnaden skulle användas. Man kan säga att mycket av det resultat vi ser idag finner sina rötter i idéer hämtade hos oss själva. Givetvis med stöd från arkitekter, inredare och projektledning vid LU-byggnad.

”Vi var för mjuka ibland” är en reflektion som Håkan gör i vårt samtal.

Men för att kontorsmiljöerna skulle utgöras av egna kontor och inte kontorslandskap och för att få behålla vårt eget fik var det inte tal om att vara mjuk, utan om en kamp mot krav på standardisering. Att man vid tankarna om standarder missat det faktum att akademiska lärare och forskare använder böcker i sitt arbete kan inte annat än förvåna. Snygga bokhyllor och att hindra personlig karaktär tycks ha varit viktigare standardiseringsmottot än att skapa en bra forskningsmiljö. Kampen drevs av såväl prefekten och skyddsombudet som flyttgeneralen och skedde parallellt med att till exempel all upphandling gjordes under ombyggnaden. Ja nästan, en del saker har, precis som i alla projekt av den komplexitet som detta, givetvis fått upphandlas och beställas i efterhand.

Själva flytten drog igång i juni 2019. Den var inte som vanliga flyttar, det vill säga att man flyttar sina saker från en plats till en annan, utan det var en process där gammalt inte fick följa med utan förhandling i varje enskilt fall. Istället skulle mycket av det gamla säljas eller köras bort.

Bild: Kennet Ruona

Personalen hade packat sina saker i lådor – möbler kom inte med, även om det finns flera som likt rebeller utmanat och burit sina favoritsaker till det nya kontoret. Det verkar fungera bra. Det gjorde det inte med flyttfirman. De tycktes se på logistik på ett helt annat sätt än vi andra. Saker flyttades lite hipp som happ, med en alldeles för liten bil. Eller som Håkan sa: ”det hände lite, sällan”.

Alltså såldes våra gamla möbler och de hämtades, men de nya var försenade. En hel del av dem kom inte förrän precis före terminsstart, en del efter, till och med långt efter och inte än. Några saker monterades i sista minuten, och föll ned så snart de började användas – hoppsan, kan man säga. Men i augusti var det iallafall full rulle och Håkan, generalen, hade sin armé av sommarjobbade ungdomar till sin hjälp. Tillsammans såg de till att allt kom på plats. För Håkan som arbetsledare var jobbet alltid närvarande, även hemma i soffan. De två semesterveckorna präglades av nedvarvning i tre fyra dagar och sedan av uppvarvning i två. Varje dag innebar nya utmaningar som i sig krävde planering, som gick i stöpet ibland, men som möjliggjorde för Håkan att guida alla som kom (och kommer) för att göra saker.

I en stressad situation när allt måste bli klart, när alla förväntar sig att det ska bli det, så ställs fokus ofta på det som inte fungerar, det som krånglar och frustrerar. De blir samtalsämnet i korridoren och i fikarummet. De skapade också nya former av kommunikation som avlastade Håkan en del under hösten. Inte minst de skämtsamma, svart humoristiska inslagen i mejlform kring olika brister som visserligen var allvarliga, men som egentligen bara var där och förundrade många. Hur kan det första som sker i ett nytt rum vara att det blir översvämning? Varför är AV-systemet så komplext att inte ens de som installerat det förstår varför det inte fungerar? Hur kan det komma sig att möblerna i en kreativ lärmiljö inte "får" flyttas? Hur svårt kan det vara att sätta upp skyltar som gör att man kan hitta, och varför får vi inte sätta upp några? Varför hänger min klädkrok på trekvart?

Efter ett tag så blir det dock vardag, och de goda sidorna med en ny och gemensam miljö tar plats i vårt medvetande, vardagsbestyren tar över, och Håkan är kvar där för att hantera bekymmer längs med vägen, vare sig de är nya eller gamla. "Det är rätt lugnt och min arbetsmiljö är mycket bättre" säger han. Han har börjat att få lite tid till att smälta många av de erfarenheter han gjort längs med vägen. Inte minst vikten av att vara ute i god tid i en process som denna. Allt tar tid – inte minst upphandling. "För oss var mycket i sista minuten". Samverkan med andra var avgörande. Folk var hjälpsamma, både i och utanför huset.

Så vad är då den största förändringen efter flytten när nu allt är samlat till en plats?

Hmm, ja nu är det bara R148 som ligger utanför huset. Det innebär mindre fysisk träning för mig. Å andra sidan så kommer inte posten hit längre utan jag får gå till Byrålogen eller Coop. Kanske jämnar det ut sig ändå?

Tema barn, familj och välfärd

Bild: Cirkus på dagis (Hagblom Fotos bildsamling)

Källa: <http://www.alvin-portal.org> (CC0)

Några inblickar i Socialhögskolans forskning om barn, familj och välfärd

Gunvor Andersson

I denna årsbok vill vi ge några inblickar i det forskningsområde som på Socialhögskolan benämns ”Barn, familj och välfärd”. Där ryms forskning med inriktning på barn och barndom i historisk tid och nutid, nationellt och internationellt, samt forskning om familj och föräldraskap i bred betydelse, inklusive adoptivfamiljer, kontaktfamiljer och familjehem. Begreppet välfärd rymmer det sociala arbetets praktik, professionella, organisatoriska och strukturella förhållanden och bredare samhällsperspektiv. De teorier och metoder som används har stor spännvidd. Inom forskningsområdet bedrivs både forskning om barn i allmänhet, om barns vardag och villkor hemma, i skolan och på fritiden, och forskning om barn och familjer som berörs av socialt arbete. Det senare har större utrymme och kan fångas i begreppet barnavårdsforskning, som handlar om barn och familjer i utsatta positioner och om sociala insatser, lag och rätt, frivillighet och tvång, sätt att organisera arbetet och lyfta fram brister i välfärden. Social barnavård omfattar barn upp till 18 eller 20 år. Det hindrar inte att det också finns forskning som följer upp barn in i vuxen ålder. Själv har jag följt upp små barn i samhällsvård till 35–39-årsåldern.

Inom barnavårdsforskningen skymtar spänningsförhållandet mellan barnavårdsarbete på individ- och familjenivå och de övergripande nivåer, som bidrar till de missförhållanden som vidmakthåller behovet av social barnavård. Där finns också ett spänningsförhållande mellan att se barnet som en del av familjen och att se barnet som en egen individ med egna rättigheter. I barnavårdsarbete ingår att göra bedömningar av vad som är acceptabelt och oacceptabelt i barns hemförhållanden och beteende och forskningen visar att där finns utrymme för tolkningar och handlingsalternativ. Forskning om barn i samhällsvård (i familjehem och på institution) har en längre tradition än andra former av socialt arbete med barn och familjer. Forskning om våld i nära relationer, om insatsers effekter och om barns delaktighet är andra exempel som fått större utrymme över tid. Klart är att forskning om barn, familjer och välfärd stadigt har ökat i omfattning under de trettiofem år som socialt arbete har varit ett forskningsämne vid Socialhögskolan.

I denna årsbok presenteras ett axplock av aktuell och pågående forskning inom området. Alla är inte med men åtta forskare bidrar med sina texter:

Ulrika Levander har ett historiskt perspektiv i sin text om *Olika barns plats i föränderliga diskurser om psykisk ohälsa*. Hon visar att det över tid har funnits olika synsätt på barns och ungas psykiska ohälsa, dess innebörd, omfattning och orsaker samt skillnader i synsätt vad gäller pojkar och flickor i allmänhet och dem som berörs av samhällsvård. Ulrika har i sin tidigare forskning undersökt hur psykisk ohälsa förstås i relation till barn och unga såväl i som utanför samhällsvård. Hon är filosofie doktor i socialt arbete. Hennes doktorsavhandling (2011) handlade om socialt företagande.

Lina Ponnerts text har rubriken *Barnskydd i en rättslig och evidensbaserad praktik*. Den handlar om förutsättningar för barnskydd, när barnen är små och utsätts för våld. De kan inte föra sin egen talan och höga krav på bevis och evidens riskerar att lämna dem oskyddade. Hon har tidigare i flera forskningspublikationer belyst olika aspekter av den sociala barnavårdens utredningsarbete och innebörden av vård utan samtycke. Lina är docent i socialt arbete. Hennes doktorsavhandling (2007) handlade om tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterares perspektiv.

Susanna Johansson skriver om *Målgruppen för barnahus - hur definitioner, variationer och gränsdragningar kan förstås*. I barnahusmodellen samverkar socialtjänsten och rättsväsendet och förhör av barn, som misstänks ha varit utsatta för brott, sker i en barnvänlig miljö. Susanna har följt utvecklingen av barnahus i Sverige såväl som i övriga nordiska länder och har en lång rad forskningspublikationer i ämnet. Susanna är docent i socialt arbete. Hennes doktorsavhandling i rättssociologi (2011) var en kritisk analys av myndigheters samverkan i barnahus.

Maria Kläfverud skriver om *Förväntningar på barn i samband med barnahusbesök*. Hon har intervjuat föräldrar, barn och s.k. trygghetspersoner, som är stöd till barn vid besök på barnahus utan medföljande föräldrar. Hennes forskningsarbete ingår i ett forskningsprojekt om barnahus ur barnperspektiv vid Forskningsplattformen Hälsa i samverkan, Högskolan Kristianstad. Maria är doktorand i socialt arbete vid Lunds universitet och hennes avhandling kommer att handla om barn i barnahus.

Martin Bergströms text har rubriken *Om vikten av att socialarbetare kan värdera en insats för barn i dygnsvård*. Han för en diskussion om att göra socialtjänstens användning av interventioner för barn i samhällsvård mer etiskt försvarbar genom att använda en problemteori och en programteori. Martin har sedan lång tid till-

baka forskat om psykometriska mätinstrument och effektutvärderingar av familjeinsatser. Han är docent i socialt arbete. Hans doktorsavhandling (2007) handlade om en långtidsuppföljning av unga vuxna med en historia av uppförandestörning.

Sofia Linderot skriver om *Familjehemsföräldrar med formellt uppdrag att ta hand om sitt barnbarn*. Hon har genom intervjuer fått del av mor- och farföräldrars syn på den dubbla rollen att både ha formellt uppdrag att ta hand om sitt barnbarn och känna informell förpliktelse som förälder till barnbarnets förälder. I sin doktorsavhandling (2020) ger hon en mer omfattande bild av släktingplaceringar ur släktinghemsföräldrars perspektiv.

Em Anderssons text har rubriken *Internationell adoption, kunskap och socialt arbete*. Den bygger på tidigare analyser av offentliga dokument om internationella adoptioner mellan åren 1997 och 2008, en tidsperiod under vilken ett flertal förändringar i adoptionsverksamheten skedde. Ems forskningsintresse omfattar välfärds- och organisationsstudier. Hennes doktorsavhandling (2010) var en diskursanalys av kunskapsproduktionen om internationella adoptioner med fokus på föreställningar om ursprung. Em är filosofie doktor i sociologi.

Bodil Rasmusson bidrar i årsboken med sin text *Barnets rätt i världen*. Den handlar om hennes internationella arbete inom ett utbildningsprogram om barnkonventionen och barns rättigheter. Hennes hemsida visar en lång rad publikationer från detta fleråriga utbildningsprogram. Därtill har hon bedrivit forskning om svensk social barnavård, om olika modeller av barnavårds- och familjehemsutredningar och utvärderat samarbetsprojekt mellan forskning och praktik. Bodil är filosofie doktor i socialt arbete. Hennes doktorsavhandling (1998) handlade om stadsbarndom.

Som en avslutning på årsbokens tema barn, familj och välfärd presenterar sociolog **Lejla Idrizovic** en inblick i hennes uppsatsarbete från våren 2019 kring ett barnperspektiv vid ekonomiskt bistånd.

Olika barns plats i föränderliga diskurser om psykisk ohälsa

Ulrika Levander

Psykisk ohälsa bland barn och unga betraktas idag som ett av vårt tids största folkhälsoproblem. Det syns både i forskning (se t. ex. Hagquist 2010; von Knorring 2012; Potrebny et al 2017) och i senare års stora regeringssatsningar på att minska den psykiska ohälsan i landet (Regeringskansliet 2012; Socialdepartementet 2015, 2016; Nationell samordnare inom området psykisk hälsa 2016, 2018). När det talas om ungas psykiska ohälsa i olika statliga utredningssammanhang, blir det tydligt att ohälsan förstås på skilda sätt i relation till olika grupper av unga. I detta diskursiva lotteri finns det också vissa grupper av barn som tycks dra extra tunga lass och stora nitlotter.

Flickor i övre tonåren lyfts ofta fram som de stora förlorarna. De uppges både vara mest drabbade och sämst på att hantera sin psykiska ohälsa. Allvarligast är ohälsan i sin tur bland barn och unga i institutionsvård, där över 70 procent idag har en diagnosticerad psykiatrisk problematik – och nästan hälften lider av någon form av samsjuklighet (Ståhlberg et al 2010; Socialstyrelsen 2019). I ett historiskt perspektiv är det också dessa unga som i statliga utredningar och lagförslag upprepat positionerats som mest avvikande och hopplösa. I betänkandet *Källan till en chans* (SOU 2005:81, s. 262) kallas de ”vårdsystemets Svarte Petter”. Metaforiskt representerar de alltså det kort i leken som ingen vill sitta med på hand. De utgör en grupp unga som ingen samhällsinstans verkar vilja ha, kunna ta sig an eller hjälpa. De allra minsta samhällsvårdade barnen, späd- och småbarn som är familjehemplacerade och för unga för att diagnosticeras, blir lätt osynliga. Utifrån rådande tolkningsramar av psykisk ohälsa hamnar de i ett perifert blickfång, där deras behov varken syns eller hörs.

Under senare år har jag – utifrån flera infallsvinklar och med olika forskarkolleger – studerat hur psykisk ohälsa bland unga, och specifikt barn och unga i samhällsvård, förstås och hanteras i samhället. Det är viktigt att identifiera hur rådande sanningsregimer kring psykisk ohälsa tar sig uttryck, varierar över tid och specifikt drabbar vissa grupper av barn och unga, inte minst för att kunna förändra den vård som idag på många sätt brister – och ofta i relation till de mest utsatta. I den här texten gör jag ett svep över skilda perspektiv på social utsatthet i relation till

psykisk ohälsa som har blivit tydlig i min forskning. Jag relaterar också detta till rådande kunskapsläge och hur genus, skiftande vårdideologier och barndomssyner spelar in i de diskurser som skapas.

EN ÖKAD PSYKISK OHÄLSA – OLIKA FÖRSTÅELSEAMAR

I början av 2000-talet artikuleras begreppet psykisk ohälsa som en diskursiv storhet i statliga utredningsdokument, då det alltmer frekvent börjar användas i betänkan- den, lagförslag och folkhälsorapporter (Levander & Sturfelt 2019). Vanligtvis identifieras tidigt 1990-tal som en punkt då den psykiska ohälsan bland unga bör- jar öka (Callegari & Levander 2019). Strax dessförinnan, i slutet av 1980-talet, uppmärksammas också en ökning av svåra psykiska problem bland barn i sam- hällsvård (se t.ex. prop. 1989/90:28, s. 48). Framväxten av psykisk ohälsa bland unga generellt såväl som bland unga i samhällsvård förefaller alltså ske parallellt. Samtidigt är det som ett *utbrett* fenomen det ramas in i relation till unga i allmän- het, och som *allvarligt och svårt* när det talas om unga i samhällsvård.

Hur fenomenet psykisk ohälsa förstås, styrs i stor utsträckning av hur det fram- ställs i befintlig forskning. Detta ger ytterst konsekvenser för de individer som ”bär upp” problemen och för hur det samhälleliga stödet till dessa grupper utformas. Den dominerande kunskapsproduktionen om ungas mentala hälsa utgörs idag av folkhälsovetenskapliga studier, där det huvudsakligen är lättare former av psykisk ohälsa som uppges öka. Samtidigt riktas kritik mot att dessa studier utgår från epidemiologiska undersökningar av självrapporterad ohälsa, som varken inklude- rar diagnoser eller beteenden (Cederblad 2013). I en svensk kunskapsöversikt kon- stateras även att kunskap om yngre barns psykiska hälsa utgör ett i stort sett out- forskat område – och att nästan inga studier om barn och ungas psykiska ohälsa hittas innan 1970 (Petersen et al 2010). Kunskapsläget kring ungas psykiska ohälsa framträder därför både som omstritt och fyllt av kunskapsluckor.

Som problemkategori används psykisk ohälsa idag generellt som ett paraply- begrepp för att sammanfatta all form av psykisk problematik, från lättare former av oro och ångest till depressioner, diagnosticerad psykiatrisk problematik och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (Bremberg & Dalman 2015; Europa- kommissionen 2014). Men hur ohälsan mäts och förstås, skiljer sig åt mellan olika grupper. Medan kunskapsproduktionen om unga i allmänhet domineras av folk- hälsovetenskapligt inriktade studier av ungas självrapporterade psykiska ohälsa, ut- går studier om psykisk ohälsa bland barn och unga i samhällsvård vanligtvis från förekomst av olika psykiatriska diagnoser eller beteendeproblem. I studier som

bygger på självrapporterade besvär framstår den psykiska ohälsan som mest utbredd bland äldre tonårsflickor, där oro, ångest och depression är vanligast (Hagquist 2010; Friberg et al 2012; Potrebny et al 2017; Cosma et al 2017). I undersökningar där psykiatriska diagnoser används som mått, uppvisas lägre frekvenser av psykisk ohälsa (Pedersen et al 2010; Carlerby 2012; Cederblad 2013). Runt tio procent av svenska barn och unga beräknas idag ha ett psykiatriskt tillstånd. ADHD och depression är vanligast (Bremberg & Dalman 2015). Allvarligast är ohälsan i sin tur bland barn och unga i institutionsvård, där över 70 procent idag har en diagnosticerad psykiatrisk problematik – och nästan hälften lider av någon form av samsjuklighet, där flera diagnoser samvarierar (Ståhlberg et al 2010; Socialstyrelsen 2019). Medan akuta psykiatriska tillstånd är vanligast bland flickor, är missbruk och uppförandestörning vanligast bland pojkar. ADHD och posttraumatiskt stressyndrom är vanligt förekommande diagnoser inom gruppen generellt (Socialstyrelsen 2019). I studier som mäter symptom på eller självuppskattad psykisk ohälsa bland unga i institutionsvård uppvisas en ökad ohälsofrekvens för flickor (Andersson Vogel 2012; Socialstyrelsen 2019).

Bilden som framträder visar både att psykisk ohälsa sätts in i skilda förståelse-ramar beroende på vilken grupp av unga som fokuseras, och att flickors ohälsa ökar och blir mer synlig i studier av självrapporterad ohälsa. Idag finns ett stort utbud av kvalitativa studier som problematiserar genusperspektiv på psykisk ohälsa, både i relation till unga generellt och unga i dygnsvård. Att fler flickor än pojkar rapporterar psykisk ohälsa förstås inom genusforskningen som att flickans underordning tar ett kroppsligt uttryck genom tilltagande internaliserad ohälsa (Björk 2011; Landstedt et al 2009; Strömbäck et al 2014). Att genusperspektiv inbegrips i kvantitativa studier av psykiatriska diagnoser bland unga i dygnsvård är däremot fortfarande ingen självklarhet (se t.ex. Ståhlberg et al 2011; Lehmann et al 2013). I forskning om unga i institutionsvård finns även en lång tradition av studier med fokus på normbrytande beteende, vilket i psykiatriska termer benämns som uppförandestörning (se t.ex. Andershed & Andershed 2005; Olsson 2007; Christoffersen et al 2011). Fältet domineras av kvantitativa studier, där studieobjekten huvudsakligen har utgjorts av pojkar. Inom social barnavårdsforskning och annan socialvetenskaplig forskning riktas samtidigt kritik mot att ungdomsvård okritiskt tenderar att likställas med pojkar och pojkkproblem, vilket reproducerar en genusrelaterad dikotomisering. Pojkkproblem konstrueras i termer av ”antisocialt beteende” – med fokus på vad som görs, medan flickors problematik skrivs in i en diskurs om psykisk ohälsa som fokuserar mående, känslor och internaliserade

symptom (Ulmanen & Andersson 2006; Laanemets & Kristiansen 2008; AnderssonVogel 2012, 2016). Vilka implikationer detta får för förståelsen av samhällsvårdade flickors problem och vårdbehov utgör numera en central kritik (Moffitt et al 2001; Odgers et al 2008; Andersson Vogel 2012; Socialstyrelsen 2019).

Vilka sanningsregimer formas då kring ungas psykiska ohälsa på en mer övergripande nivå i samhället, och vilka implikationer ger det för de unga som drabbas? För att undersöka detta har vi, i de projekt jag har arbetat, studerat kategoriseringspraktiker kring psykisk ohälsa – både i relation till unga generellt (Callegari & Levander 2019) och unga i samhällsvård (Levander & Sturfelt 2019). Studierna utgår från offentligt utredningsmaterial, så som propositioner, betänkande och folkhälsorapporter, vars kategoriseringar avspeglar institutionaliserade samhällsdiskurser kring ohälsa; diskurser som får normerande effekter för hur vårdinsatser utformas, såväl som för hur de unga betraktas och förstås av sin omgivning (Johannisson 2006; Eckersley 2011; Zetterqvist Nelsson 2012). Nedan presenteras ett svep över hur ungas psykiska ohälsa framträder i dessa studier, men också i en pågående studie om små barn i samhällsvård, och hur fynd från studierna på olika sätt relaterar till varandra.

EN PSYKISKT SKÖR AKTÖR

Som har påpekats är det ofta flickor i övre tonåren som idag lyfts fram som mest drabbade av psykisk ohälsa. Här är det lättare former av psykisk ohälsa som oro, ångest och depressioner som dominerar. Flick-oro, helt enkelt. Tittar vi ett par decennier tillbaka, vid tidpunkten då ungas psykiska ohälsa började artikuleras som ett växande problem, såg problembäraren – och problemet – annorlunda ut. Då var det utåtagerande pojkar, vanligtvis från en lägre samhällsklass, som pekades ut som huvudsaklig bärare av psykisk problematik. Denna gestalt, pojken med beteendeproblem känns också igen från hur typisk psykisk problematik bland barn och unga i samhällsvård beskrivs i befintlig forskning fortfarande idag.

Om vi börjar med att titta på hur ungas hälsa – både den somatiska och fysiska – beskrivs i statliga utredningar och annat offentligt tryck från tidigt 1990-tal, framställs denna som mycket god (se t.ex. SOU 1994:73; Prop. 1990/91:175). Psykisk problematik ses här som en fråga om strukturella och sociala orättvisor. Boten skissas i termer av en solidariskt inriktad omfördelningspolitik. Det är lika villkor för alla och social jämlikhet som är på tapeten. När samhället brister, är det alltså främst socialt utsatta unga som råkar illa ut – företrädesvis pojkar med utåtriktade beteendeproblem (Callegari & Levander 2019).

I dagens samtal om psykisk ohälsa är det andra tolkningsramar som råder. Här ges social klass och socioekonomisk tillhörighet inte längre något större förklaringsvärde. Istället beskrivs orsakerna till den ökande ohälsan vanligtvis som ovissa (se t.ex. SOU 2006:77; Socialstyrelsen 2017). Detta förs tillbaka på den dominerande folkhälsovetenskapliga kunskapsproduktionen om ungas psykiska ohälsa, där statistiska orsakssamband mellan olika risk- och skyddsfaktorer ofta framställs som ”ospecifika” eller ”oklara”. Då någon entydig ”bov” inte längre pekas ut i dramat – som orättvisa strukturella förutsättningar – är det istället den unges egna intressen och ansvar som lyfts fram som avgörande för hälsan. I den förståelse av psykisk ohälsa som tecknas i offentligt tryck som publiceras en bit in på 2000-talet och framåt kopplas psykisk ohälsa också återkommande samman med stress. Ett exempel från betänkandet *Ungdomar, stress och psykisk ohälsa* (SOU 2006:77) kan exemplifiera:

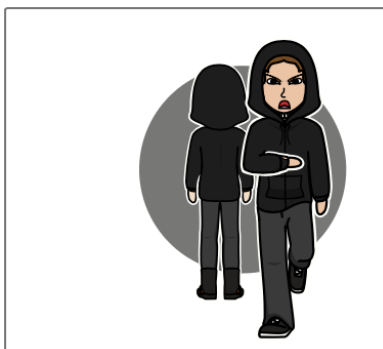
När unga människor inte har tillräckliga kompetenser för att klara livet i det moderna informationstäta individualiserade samhället resulterar det i stressrelaterade symptom. (SOU 2007:66, s. 290)

Här ses symptom på psykisk ohälsa som ett resultat av individens bristande kompetens. Det enskilda barnets kompetens, snarare än sociala förutsättningar, skrivs alltså fram som avgörande för psykiskt välbefinnande. Istället för manligt kodad utåtriktad problematik, är det internaliserad oro som fokuseras som huvudsakligt problem i den samtida diskursen. I detta hamnar flickan, som internaliserar sin problematik, i fokus. När tonårsflickan görs till bärare av psykisk ohälsa är det alltså inom ramen för en diskurs där den unges egna ansvar och kompetens artikuleras – och där ohälsan har bytt ansikte från utåtagerande problembeteende till inåtvänd oro och ängslan (Callegari & Levander 2019).

Förutom att ohälsan gör en ”könsresa”, präglas förståelsen av ungas psykiska ohälsa i de olika tidsperioderna av skilda barndomssyner. I den barndomssyn som råder i problembeskrivningar från tidigt 1990-tal positioneras barnet som ”samhällets barn”. Barn förstås som ett behovsobjekt, vars behov det offentliga har ansvar att tillgodose. Skapandet av den goda barndomen skrivs fram som ett samhällsligt projekt (Callegari & Levander 2019). Inom barndomssociologin brukar denna form av barndomssyn omtalas som ”barnet som särart”, då barndomen betraktas som särskild från vuxenlivet och samhällets uppgift är att beskydda ”sina” barn (Sandin 2003; Holland 2010).

I dagens samtal om psykisk ohälsa är det en annan barndomssyn som dominerar. Här kan den unges psykiska hälsa bäst förbättras utifrån individens eget agerande, ansvar och intresse. Detta ställer också högre krav på det enskilda barnets kompetens (jfr Sandin 2003). Från att ohälsan tolkas som ett resultat av samhällets oförmåga att beskydda det socialt utsatta barnet, tillskrivs den unge nu ett eget aktörskap – och ansvar – liknande den vuxnas. Härigenom upphör också barndomen som särart. Utifrån ett genusperspektiv blir det intressant att det är flickan som görs till bärare av psykisk ohälsa. I detta reproducerar tolkningsrepertoaren flickans strukturella underordning; psykisk ohälsa förstås som en konsekvens av den enskilda flickans bristande kompetens, inte som orsakad av ett samhälle som försummar ”sina” barn (Callegari & Levander 2019).

MED START I VANART

När det kommer till psykisk ohälsa bland unga i samhällsvård, ser tolkningsrepertoaren däremot annorlunda ut. Det är också här som pojken med beteendeproblem kommer in, eller tillbaka, i vårt blickfång. I offentliga diskussioner om psykisk ohälsa bland barn och unga i samhällsvård är och förblir pojken med beteendeproblem en central gestalt – genom tid och rum. Det är han som finns med när ungdomsassociering och vanart utreds under tidigt 1900-tal. Det är han som på 1930-talet är det ”onda” och ”smittofarliga” psykopatbarnet, som särskiljs från andra ”värnlösa” barn genom att placeras på särskilt inrättade ”psykopatanstalter” (Levander & Sturfelt 2019). Det är han som i vårt nuvarande århundrade är vårdsystemets Svarte Petter, och som i nutida forskning fortfarande representerar den vanligast förekommande psykiatriska diagnosen bland unga i institutionsvård: uppförandestörning. Hur kan detta komma sig? Har han inte – som andra barn – tillåtits kliva in i det samtida barnrättsparadigmet, där barnets aktörskap och möjlighet att påverka sitt liv och sin hälsa fokuseras?

Onekligen verkar det inte så. Medan barn och ungas individuella kompetenser och förmågor idag lyfts fram som centrala för möjligheter till psykiskt välbefinnande, lyser barnets aktörskap fortfarande med sin frånvaro i statliga utredningar om psykisk ohälsa bland barn och unga i samhällsvård. Här är det istället frågor

om myndighetssamverkan och vårdens kvalitet som fokuseras (Levander & Sturfelt 2019). Inte heller inom barnvårdsforskningen behandlas det samhällsvårdade barnet vanligtvis som aktör, då relativt få studier om hur dessa upplever sin situation har genomförts. Gruppens upplevelse av psykisk ohälsa utgör en specifik kunskapslucka (Sallnäs, Wiklund & Lagerlöf 2010; Egelund & Hestbaek 2003). Inom barndomssociologin finns idag ett antal studier av hur unga ger betydelse åt diagnoser och upplever insatser mot psykiska ohälsa (Armstrong et al 2000; Johansson et al 2007; Kvist Lindholm 2015). Ett centralt fynd här är att psykisk ohälsa är ett högst kontextbundet fenomen, och att den sociala omgivningen – samt ungas sätt att förhålla sig till denna – är avgörande för hur den psykiska ohälsan tar sig uttryck. Men även här saknas studier om hur unga i samhällsvård upplever och gör betydelse av sin psykiska ohälsa.

Genom att inte tillskrivas den kompetens som barn och unga i allmänhet tillerkänns, varken i forskning eller i offentligt tryck, särskiljs unga i samhällsvård från andra unga och positioneras inte som kompetenta aktörer inom den barnrättsdiskurs som formuleras. Detta bekräftas också av Myndigheten för vård- och omsorgsanalys, som har intervjuat barn och unga med erfarenhet av social dygnsvård. Betydelsen av att betraktas som subjekt i vårdsammanhang lyfts återkommande bland dessa unga (Vårdanalys 2018). Är det så att dessa barn och unga, av den enkla anledningen att de är i samhällsvård, fortfarande – av omsorg från samhällets sida – omges av en barndomssyn som samhällets barn; barn som särart, frångår det egna aktörskap som idag tillskrivs andra och ”vanliga” barn? Faktum är att ett historiskt kontinuum av särkategorisering av dessa unga har bidragit till att de alltid har positionerats som Svarte Petter i leken och hamnat mellan socialtjänstens och barnpsykiatrins stolar (Levander & Sturfelt 2019). Detta gäller även idag, då psykiatriska insatser till barn och unga i samhällsvård i stor utsträckning alltjämt saknas, trots stora statliga satsningar på att minska ungas psykiska ohälsa. Att tänka att samhällsvårdade unga fortfarande skulle betraktas som ”samhällets barn”, vars omsorg och ansvar är det offentliga, blir därför också paradoxalt. De har ju aldrig fått tillgång till den vård och behandling som de behöver, oavsett vilka vårdideologier eller barndomssyner som varit i ropet. I detta framstår gruppen snarare som enormt diskriminerad. Här har vi tombolans främsta nitlott.

Men det finns ytterligare en förlorare i den psykiska ohälsans lotteri. När psykisk ohälsa bland barn i samhällsvård diskuteras i statliga utredningssammanhang är det huvudsakligen äldre barn och unga som fokuseras. Späda och små barn hamnar i radioskugga. Deras signaler fångas inte upp av samtidens psykiatriska diagnosparaboler. Då diagnosticering av psykiatrisk problematik vanligtvis först sker i skolåldern kvalificerar

dessa små barn inte in. De små barnen, som sällan kan verbalisera sina egna behov, kan inte heller ge sin röst tillkänna i folkhälsovetenskapliga enkäter om självrapporterad psykisk ohälsa. Och hörs du inte, finns du inte – eller?

Att barn under sina första levnadsår är extra känsliga för omsorgssvikt och separationer är idag ett väldokumenterat faktum. Detta påvisas också i senare års traumaforskning, där traditionell utvecklingspsykologi och biomedicinskt inriktad neurologisk forskning vävs allt tätare samman (Øystein Nordanger & Braarud 2017). Att återkommande utsättas för omsorgssvikt tidigt i livet leder till det som inom traumaforskning kallas *utvecklingstrauman* (ibid.; Wennerberg 2010). Vi vet idag att bristen på kvalificerat stöd till barn som tidigt har erfarit omsorgssvikt och upprepade separationer ofta resulterar i sammanbrott av placeringarna i tonåren, även i de fall då barn har placerats tidigt och haft en långvarig placering under många år (Socialstyrelsen 2012; Rushton & Dance 2004). Att det är avgörande att familjehem som tar emot små barn med utvecklingstrauman erbjuder ett kvalificerat stöd, och att familjehemsvården måste hålla sig uppdaterad om fungerande behandlingsinsatser, poängteras också i det senaste LVU-betänkandet (SOU 2015:71, bilaga 4). Trots detta är det ytterst få svenska kommuner som idag erbjuder riktade stödsatser till späda och små barn och deras familjehem (SBU 2017).

Annat var det förr. Under barn- och ungdomspsykiatrins expanderings under 1950-talet rådde närmast en dragkamp om de små och späda barnen. I den ena repändan stod den sociala barnvårdens företrädare och drog. I den andra änden ryckte barnpsykiatrin. I Mentalsjukvårdsdelegationens betänkande *Psykisk barna- och ungdomsvård* från 1957, där neurosläran, objektrelationsteorin och psykoana-

lysen lyfts fram som avgörande för förståelsen av barn och ungas psykiska välbefinnande, är det också de första åren i barnets liv – särskilt ”moderkontakten” – som framhålls som centrala för en ”harmonisk utveckling” (SOU 1957:40, s. 21f.). Intresset för de små och späda barnen som ett sätt att undvika ”framtida missanpassning” (ibid.) var alltså stort (Levander & Sturfelt 2019). Men det var också i en tidsperiod då psykodynamiska perspektiv på barns hälsa var dominerande, snarare än det neurobiologiska diagnosfokus som råder idag.

DISKUSSION

Vad ser vi då, när vi sveper över de konstruktioner av psykisk ohälsa bland barn och unga som vi nu har gjort? Sett i ett längre historiskt perspektiv kan man säga att fenomenet psykisk ohälsa bland unga går från att ses som ett smalt ”abnormproblem” i början av förra sekelskiftet till ett brett ”folkhälsoproblem” idag (Levander & Sturfelt 2019). Paradoxalt nog är det inte barn och unga i samhällsvård – en grupp där den psykiska ohälsan är

konstaterat hög – som hamnar i blickfång i samtiden. Medan de för hundra år sedan ensamma utgjorde den grupp av ”abnorma” barn som tillskrevs mentala problem, är de idag bara en av många lotter i den psykiska ohälsans tombola. I de statliga hälsosatsningar som görs drar de heller inga vinstlotter, då det är förebyggande åtgärder och lättare psykisk ohälsa bland ”vanliga” unga som prioriteras. Trots nutidens diagnosdominans, och det faktum att diagnostisering och självmord faktiskt ökar bland samtidspojkar, är det självrapporterade symptom på ohälsa bland flickor som får mest uppmärksamhet. På så sätt skulle man kunna säga att vinstlotten dras av flickan, vars problematik synliggörs och får offentliga medel riktade till sig. Samtidigt framstår hon som förlorare, då det sätt som ohälsan förstås på bidrar till att hon reproduceras som det svagare könet och ensam åläggs ansvar för sin ohälsa. Bland den grupp av unga där fokuseringen på psykiatriska diagnoser trots allt dominerar – bland barn och unga i samhällsvård – blir de som står utanför diagnosfären osynliga, då psykiska hälsobesvär bland de allra yngsta inte är något som uppmärksammas särdeles mycket. Att klassificeras in i ”rätt” ohälsokategori i relation till ”rätt” övergripande diskurs om psykisk ohälsa

förefaller därför vara viktigt, i alla fall för att bli representerad i tombolan om vår tid största folkhälsoproblem. Utan representation, ingen lott – och inga insatser som kan göra gott.

REFERENSER

- Andershed, H. & Andershed A–K. (2005) *Normbrytande beteende i barndomen. Vad säger forskningen?* Stockholm: Gothia Fortbildning/IMS/SiS.
- Andersson Vogel, M. (2012) *Särskilda ungdomshem och vårdkedjor. Om ungdomar, kön, klass och etnicitet.* Stockholmsuniversitet: Rapport i socialt arbete nr. 140, 2012.
- Andersson Vogel, M. (2016) Psykisk ohälsa, utsatthet och en legitimerande oro. Diskursiva förståelser av flickor som placerad på särskilda ungdomshem. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 23(2), 109–128.
- Armstrong, C, Hill, M & Secker, J. (2000) Young people's perceptions of mental health. *Children & Society*, 14(1), 60–72.
- Björk, M. (2011) *Problemet utan namn? Neuroser, stress och kön i Sverige från 1950 till 1980.* Avhandling, Uppsala universitet, Uppsala Studies in History of Ideas 43.
- Bremberg, S. & Dalman, C. (2015) *Begrepp, mätmetoder och förekomst av psykisk ohälsa och psykiatriska tillstånd hos barn och unga.* Stockholm: Forte.
- Callegari, J. & Levander, U. (2019) Kompetent aktör eller psykiskt skör? Barn- och flickdiskurser i konstruktionen av ungas psykiska ohälsa. *Tidskrift för genusvetenskap*, 40(1), 71–95.
- Carlerby, H. (2012) *Health and social determinants among boys and girls in Sweden: Focusing on parental background.* Avhandling, Mittuniversitetet, Fakulteten för humanvetenskap, Institutionen för hälsovetenskap.
- Cederblad, M. (2013) Ungs psykiska hälsa förbryllar forskare. *Läkartidningen 13 September 2013.*
- Christoffersen Mogens N.; Olsen Peter S.; Vammen, Katrine S.; Nielsen, Sarah S. & Lausten, Mette (2011) *Tidlig identifikation af kriminalitetstruede børn og unge. Risiko- og beskyttelsefaktorer.* Köpenhamn: Det nationale forskningscenter for velfærd (SFI).
- Cosma, A., Belic, J., Blecha, O., Fenski, F., Lo, M. Y., Murár, F., Petrovic, D. & Stella, M. T. (2017) "Talkin' 'bout my generation": using a mixed-methods approach to explore changes in adolescent well-being across several European countries. *Frontiers in Psychology*, 8:758. Doi:10.3389/fpsyg.2017.00758.
- Eckersley, R. (2011). A new narrative of young people's health and well-being. *Journal of Youth Studies*, 14(5), 627-638.
- Egelund, T. & Hestbeak, A-D. (2003) *Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet. En forskningsöversigt.* Köpenhamn: Socialforskningsinstituttet.

- Europakommissionen (2014). Green paper. Improving the mental health of the population. Towards a strategy on mental health for the European Union. Brussels: European Commission.
- Friberg, P., Hagquist, C. & Osika, W. (2012). Self-perceived psychosomatic health in Swedish children, adolescents and young adults: an internet-based survey over time. *BMJ Open*, 2(5), 1-6.
- Hagquist, C. (2010) Discrepant trends in mental health complaints among younger and older adolescents in Sweden: an analysis of WHO data 1985–2005. *Journal of Adolescent Health*, 46(3), 258–264.
- Holland, S. (2010) Looked after children and the ethic of care. *The British Journal of Social Work*, 40(6), 1664–1680.
- Johannisson, K. (2006). ”Hur skapas en diagnos? Ett historiskt perspektiv”. I Gunilla Hal-lerstedt (red.): *Diagnosens makt: Om kunskap, pengar och lidande*. Göteborg: Daidalos AB.
- Johansson, A., Brunberg, E. & Eriksson, C. (2007) Adolescent girls' and boys' perception of mental health. *Journal of Youth Studies*, 10(2), 183–202.
- Kvist Lindholm, S. (2015). The Paradoxes of Social-emotional Programs in School. Young people's perspectives and public health discourses. Diss. Linköping university: Dep. Of Thematic Studies – Child Studies.
- Kvist Lindholm, S. & Zetterqvist Nelson, K. (2015). "Apparently I've Got Low Self-Esteem": Schoolgirls' perspectives On a School-Based Public Health Intervention. *Children & Society*, 29(5), 473–483.
- Laanemets, L. & Kristiansen, A. (2008) *Kön och behandling inom tvångsvård. En studie av hur vården organiseras med avseende på genus*. Forskningsrapport nr 1, 2008. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- Landstedt, E, Asplund, K. & Gillander Gårdin, K. (2009) Understanding adolescent mental health: the influence of social processes, doing gender and gendered power relations. *Sociology of Health & Illness*, 31(7), 962–978.
- Lehmann, S., Havik, O. E., Havik, T. & Heiervang, E. R. (2013) Mental disorders in foster children. A study of prevalence, comorbidity and risk factors. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 7(39), doi:10.1186/1753-2000-7-39.
- Levander, U. & Sturfelt, L. (2019) Samhällsvårdens Svarte Petter. Samtida och historiska kategoriseringar av barn och unga i samhällsvård med psykisk ohälsa. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 26(1), 19–41.
- Moffitt, T. E., Caspi, A., Rutter, M. & Silva, P. A. (2001) *Sex differences in antisocial behaviour. Conduct disorder, delinquency, and violence in the Dunedin longitudinal study*. Cambridge: Cambridge University press.
- Nationell samordnare inom området psykisk hälsa (2016) Regeringens strategi inom området psykisk hälsa 2016–2020. Fem fokusområden fem år framåt.
- Nationell samordnare inom området psykisk hälsa (2018) *Ungas beställning till samhället*.

- Odgers, C. L., Moffitt, T. E., Broadbent, J. M., Dickson, N., Hancox, R. J., Harrington, H., Poulton, R., Sears, M. R., Thomson, M. W. & Caspi, A. (2008) Female and male antisocial trajectories: From childhood origins to adult outcomes. *Development and Psychopathology*, 20(2), 673–716.
- Olsson, M. (2007) *Unga vuxna med en historia av uppförandestörningar. En långtidsuppföljning med ett salutogent och ekologiskt perspektiv*. Diss. Lunds universitet: Socialhögskolan.
- Petersen, S., Bergström, E. & Cederblad, M. (2010) Barns och ungdomars psykiska hälsa i Sverige. En systematisk litteraturoversikt med tonvikt på förändringar över tid. Stockholm: Kungliga Vetenskapsakademien.
- Potrebny, T., Wium, N. & Moss-Iversen Lundegård, M. (2017) Temporal trends in adolescents' self-reported psychosomatic health complaints from 1980–2016: a systematic review and meta-analysis. *PLoS ONE*, 12(11), 1–24.
- Proposition 1989/90:28 Vård i vissa fall av barn och ungdomar.
- Prop. 1990/91:175 Om vissa folkhälsofrågor.
- Regeringskansliet (2012) PRIO psykisk ohälsa. Plan för riktade insatser inom området psykisk ohälsa 2012–2016.
- Rushton, A. & Dance, C. (2004) The outcomes of late permanent placements: the adolescents years. *Adoption & Fostering*, 28(1), 49–58.
- Sallnäs, M., Wiklund, S. & Lagerlöf, H. (2010) Social barnavård ur ett välfärdsperspektiv. Ekonomiska och materiella resurser, psykisk hälsa och tillgång till socialt stöd för ungdomar i familjehem och vid institutioner. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 17(1), 5–27.
- Sandin, B. (2003) Barndomens förvandling – från särart till likart. Sandin, B. & Halldén, G. (red) *Barnets bästa – en antologi om barndomens innebörder och välfärdens organisering*. Eslöv: Symposion.
- SBU (2017) *Insatser för bättre psykisk och fysisk hälsa hos familjehemsplacerade barn*. Stockholm: Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU): Rapport 265/2017.
- Socialdepartementet (2015:138) Kommittédirektiv. Nationell samordnare för utveckling och samordning av insatser inom området psykisk hälsa. Dir 2015:138.
- Socialdepartementet (2016:106) kommittédirektiv. Tilläggsdirektiv för nationell samordnare för utveckling och samordning av insatser inom området psykisk hälsa (S2015:09). Dir 2015:138.
- Socialstyrelsen (2012). Oplanerade avbrott i familjehemsplaceringar av yngre barn och långvarigt placerade barn.
- Socialstyrelsen (2017) Utvecklingen av psykisk ohälsa bland barn och unga. Till och med 2016.
- Socialstyrelsen (2019) Vård för barn och unga i HVB utifrån deras samlade behov. Förutsättningar och former för integrerad och annan specialiserad vård.

- SOU 1957:40 Psykisk barna- och ungdomsvård. Betänkande 1 av mentalsjukvårdsdelegationen inom kommittén för översyn av hälso- och sjukvården i riket.
- SOU 1994:73 Ungdomars välfärd och värderingar.
- SOU 2005:81 Källan till en chans. Nationell handlingsplan för den sociala barn- och ungdomsvården.
- SOU 2006:77 Ungdomar, stress och psykisk ohälsa – Analyser och förslag till åtgärder.
- SOU 2015:71 Barn och unga rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU.
- Strömbäck, M., Formark, B., Wiklund, M. & Malmgren-Olsson, E. (2014) The corporeality of living stressful femininity: a gender-theoretical analysis of young Swedish women's stress experiences. *Young*, (22)3, 271–289.
- Ståhlberg, O, Anckarsäter, H, & Nilsson, T. (2010) Mental health problems in youths committed to juvenile institutions: prevalences and treatment needs. *European Child Adolescent Psychiatry*, 19(12), 893–903.
- Ulmanen, P. & Andersson, G. (2006) *Svensk social barnavård ur ett könsperspektiv 1993–2003: en litteraturgenomgång*. SiS följer upp och utvecklar, nr 1. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- von Knorring, A-L. (2012). *Psykisk ohälsa hos barn och unga*. Lund: Studentlitteratur.
- Vårdanalys (2018) Fatta läget. Om systematisk uppföljning av den sociala dygnsvården för barn och unga. Rapport 2018:9.
- Wennerberg, T. (2010) *Vi är våra relationer. Om anknytning, trauman och dissociation*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Zetterqvist Nelson, K. (2012) Från samhällets barn till egna individer. Barnpsykiatrisk behandlingssideologi 1945–1985. *Scandia* 78(2), 40–67.
- Øystein Nordanger, D. & Braarud, H. C. (2017) *Utviklingstraumer. Regulering som nøkkelbegrep i en ny traumepsykologi*. Bergen: Fagbokforlaget.

Barnskydd i en rättslig och evidensbaserad praktik

Lina Ponnert

Vilka rättsliga och organisatoriska förutsättningar finns för barns skydd i socialtjänstens praktik? Hur tolkar och omsätter socialsekreterare den rättsliga kontexten i praxis i bedömningar och beslut, och vilka konsekvenser kan detta få för de barn som berörs? I min forskning har detta varit centrala och återkommande frågeställningar.

I min avhandling analyserade jag tvångsvårdsprocessen av barn och unga med syfte att förstå och förklara hur detta påverkar barnavårdspraktiken (Ponnert 2007). Avhandlingen baserades på en aktstudie av alla barn och unga där tvångsvård föreslagits i en kommun under ett år, och socialsekreterarnas bedömningar analyserades med fokus på innehåll och form i barnavårdsutredningar, efterföljande domar, omprövningar. Vidare genomfördes fokusgruppsintervjuer med socialsekreterare.

Ett resultat i avhandlingen var att socialsekreterare undviker tvångsvård så långt det är möjligt och inväntar en känsla av att ha tillräckligt med rättsliga bevis för att ansökan om tvångsvård ska hålla i förvaltningsrätten. Att ansöka om tvångsvård förknippas med flera risker för barnet, utifrån att socialsekreterarna kan förlora insynen i och kontrollen över ärendet helt om förvaltningsrätten avslår ansökan om tvångsvård, och om föräldrarna därefter inte samtycker till insatser. Samtyckeskonstruktionen i lagstiftningen medför därmed ett föräldrafokus som också återspeglas i hur socialsekreterare argumenterar i utredningar där tvångsvård föreslås. Utredningar gällande destruktivt beteende hos ungdomar präglades av det jag kallar ”inflation i argumentation” med hård retorik, psykologiska begrepp i kombination med flera rättsliga bevis i form av till exempel polisrapporter. Utredningar gällande yngre barn och brister i hemmiljön präglas dock snarare av ”inflation i relation”, där beskrivningar av relationen mellan barn och föräldrar är i fokus, men där också professionellas vilja att behålla föräldrarnas samarbete gör att negativ information om föräldrarna tenderar att vattnas ur vad gäller hur allvaret beskrivs, både från anmälare med anmälningsplikt och av socialsekreterare.

Socialsekreterarna uttryckte också att kunskap med stöd i forskning om att placerade barn ofta får det svårare senare i livet jämfört med andra barn kunde medföra en moralisk osäkerhet kring placering som insats (Ponnert 2007). I ett bokkapitel har jag därefter diskuterat olika aspekter av osäkerhet i relation till begrepp

som professionalitet och kunskap (Ponnert 2013). Jag har också intresserat mig för hur idéer om forskning och evidens kan påverka praktiken vad gäller bruket av standardiserade arbetsmetoder (se Ponnert & Svensson 2011; Ponnert & Svensson 2016; Ponnert & Johansson 2018). Jag har även undersökt rättsliga bedömningar när en förälder utövat dödligt våld utifrån hur socialsekreterare ser på släktingplacering och förutsättningarna för frivillig placering respektive tvångsvård i dessa fall (Ponnert 2017a; Ponnert 2018).

I denna årsbokstext diskuterar jag en rättslig och evidensbaserad praktik utifrån de aktuella förutsättningarna för barnskydd för små barn (0-3 år) som kommer i kontakt med socialtjänsten. Jag tar i diskussionen avstamp i våld riktat mot små barn med begränsade möjligheter att tala för sig själva, varmed professionella i stor utsträckning behöver förlita sig på annan kunskap än barnets egen berättelse. Jag inleder med att diskutera de rättsliga förutsättningarna för små barns skydd och möjlighet till insatser. Därefter kommer jag mer specifikt diskutera vad detta kan tänkas innebära för små barn som utsätts för våld med den vetenskapliga kontroversen om skakvåld som exempel. Avslutningsvis diskuterar jag vad de rättsliga beviskraven för tvångsvård¹ och kraven på evidens kan innebära för förutsättningarna för barnskydd när små barn utsätts för våld.

RÄTTLIGA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR BARNSKYDD

Socialtjänstlagen (2001:453) (SoL) bygger på frivilliga insatser och vård av barn utan samtycke enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) är bara möjligt i specifika situationer och under förutsättning att ”behövlig vård inte kan ges med samtycke” från barnets vårdnadshavare eller barnet själv när hen fyllt 15 år (1 § LVU). Denna samtyckeskonstruktion är ovanlig internationellt sett och har bland annat problematiserats av Pernilla Leviner (2017) då den innefattar många oklarheter och problematiska aspekter, till exempel under vilka förutsättningar någon kan samtycka och hur ett samtycke ska se ut för att bedömas

---

¹ Jag använder för enkelhetens skull genomgående begreppet ”tvångsvård” för placering av små barn utan någon av vårdnadshavares samtycke. Ordet ”tvång” syftar i detta sammanhang på att någon av vårdnadshavarna, eller båda, inte samtycker till vården av barnet, men utifrån barnet och socialtjänstens perspektiv kan vården också betraktas och förstås som skyddsvård.

som giltigt. Samtyckeskonstruktionen i LVU innebär att även allvarliga barnavårdsfall kan resultera i en frivillig placering av barn i Sverige, förutsatt att vårdnadshavare samtycker².

Vårdnadshavare kan inte tvingas att ta emot stödinsatser för att barnet ska få sina behov tillgodosedda i det egna hemmet. I den barnavårdslag som fanns innan socialtjänstlagen trädde i kraft 1982 var förutsättningarna för insatser utan samtycke annorlunda. För små barn inom socialtjänsten innebär frivillighetsprincipen i socialtjänstlagen och samtyckeskonstruktionen i LVU att föräldrar (som också är vårdnadshavare) har stort inflytande över om insatser är möjliga att ge, då barnets åsikt inte ges en självständig betydelse förrän barnet fyllt 15 år och själv har rätt att föra sin talan (11 kap. 10 § SoL; 36 § LVU). Barnets inställning ska klargöras och ges betydelse utifrån ålder och mognad även innan dess (ibid), men i praktiken kan insatser inte ges till barn under 15 år utan vårdnadshavares samtycke om inte förutsättningarna för tvångsvård är uppfyllda. Flera forskare har diskuterat föräldrars starka inflytande i den svenska barnavården och vad det kan innebära för barns skydd (se t.ex. Leviner 2014). Som jämförelse kan nämnas att i Norge krävs exempelvis inte föräldrarnas samtycke för att barn ska få insatser, om insats är nödvändig för att barnet ska få tillfredsställande omsorg, och barnets rätt till nödvändiga insatser betonas i lagen (§ 1-5 i barnevernloven). Möjligheten att förelägga om insatser utan föräldrars samtycke har också utökats i Norge från och med 2016, och ger möjlighet till både kompenserande, omsorgsförändrande och kontrollerande insatser (§4-4 barnevernloven; prop. 72L 2014-15). För små barn kan det till exempel handla om att barnet ska gå på förskola eller vara i ”besökshem” (jfr kontaktfamilj i Sverige), eller att föräldrarna åläggs en anmälningsplikt eller att lämna droganalyser (ibid.). Möjlighet att förelägga vårdnadshavare vissa uppgifter finns också i dansk lagstiftning gällande skolpliktiga barn med utagerande eller kriminellt beteende (§ 57a serviceloven).

Förutom bristande samtycke så är ytterligare en förutsättning för tvångsvård på grund av brister i hemmiljön att det måste föreligga en vårdssituation som kan hänföras till ”fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet” som medför att det finns ”en påtaglig risk för den unges hälsa eller utveckling” (2 § LVU). I förarbeten sägs att ”misshandel av allvarligare slag bör regelmässigt leda till att den unge omhändertaras för vård, åtminstone för en tid” (prop. 1989/90:28, s. 65). Vad gäller den påtagliga

---

² När barnet är över 15 år har också barnets inställning till vården betydelse för om vården kan genomföras med stöd av socialtjänstlagen, dvs. som en frivillig insats.

riskerna ska det föreligga en klar och konkret risk för skada avseende den unges hälsa eller utveckling, inte bara en obetydlig, oklar eller avlägsen risk (prop. 1989/90:28, s. 62-63). Samtidigt är LVU tänkt som en skyddslag som ska kunna användas innan faktisk skada uppkommit eller påvisats på barnet (prop. 1989/90:28, s. 61-62). Begreppet ”påtaglig risk” i LVU skiljer sig därmed från de beviskrav som ställs i brottmål, där beviskraven är högre och det ska vara ”ställt utom rimligt tvivel” att en åtalad person begått den brottsliga gärningen. LVU anger också att barn (under 18 år) ska beredas vård enligt LVU om förutsättningarna är uppfyllda (1 § LVU).

Brister i hemmiljön var den vanligaste orsaken till att placeringar inleddes år 2018, samtidigt som placerade unga i åldern 15-20 år dominerar i samhällsvården som helhet (Socialstyrelsen 2019). År 2018 påbörjades placering utanför hemmet för 13 022³ barn och unga (upp till 20 år), av dessa utgjorde 1195 små barn i åldern 0-3 år, varav 275 av barnen placerades med stöd av LVU på grund av brister i omsorgen (ibid.). Om man tittar på hur det såg ut 1 nov 2018 så var 1137 barn i åldern 0-3 år placerade utanför hemmet att jämföras med 7566 tonåringar i åldern 15-17 år (Socialstyrelsen 2019). De små barnen utan egen röst utgör därmed en förhållandevis liten del i den svenska samhällsvården (se även Cocozza & Hort 2011). Tonåringar som omhändertags på grund av eget beteende utgör också en stor del av placerade barn i Norge, Finland och Danmark och kan delvis ha sin grund i den nordiska välfärdsmodellen där insatser ska ges tidigt och vara av mindre ingripande art (Pösö et al. 2014). En möjlig bieffekt av detta menar Pösö et al. (2014) kan vara att barn placeras i ett senare skede när problemen hunnit bli mer allvarliga. Författarna menar därmed att detta väcker kritiska frågor kring hur den nordiska modellens fokus på familjeprevention fungerar och hur väl den motsvarar dagens barnperspektiv, där barn som självständiga rättighetsbärare fokuseras (ibid.).

I svensk lagstiftning anges att barnets bästa ska vara *avgörande* vid beslut som rör vård- eller behandlingsinsatser till barn både utifrån SoL och LVU (1 kap. 2 § SoL; 1 § LVU). Ett skäl till att bestämmelsen infördes i tvångsvårdslagstiftningen var att det uppmärksammats att föräldrarätten tenderat att hamna i fokus i LVU-mål (1 § LVU; prop. 2002/03:53, s. 76-78). Barnets bästa saknar tydligt innehåll, men ska i individärenden utgå från en bedömning av det specifika barnets situat-

---

³ Placering enligt SoL eller LVU som startade under 2018, omedelbara omhändertaganden ingår inte. Se tabell 19 i statistik om Barn och unga i Socialstyrelsen (2019).

ion. Barnets bästa tolkas dock i rättsliga sammanhang ofta utifrån generella presumtioner om vad som är bäst för barn i allmänhet snarare än utifrån en bedömning av det enskilda barnets situation (se t.ex. Schiratzki 2019; Singer 2016; Ryrstedt 2009). Anna Hollander (2017) menar också att principen om barnets bästa kan legitimera rättsliga beslut som inte har med varken barnets behov eller barnets intressen att göra.

SMÅ BARN I BARNAVÅRDEN - VÅLD, RÄTTSLIGA BEVIS OCH EVIDENS

Studier har visat att socialsekreterare finner socialt arbete med små barn särskilt svårt och utmanande (se t.ex. Andersson 1991). Brister i hemmiljön är också något som kan vara svårt att få insyn i för professionella, och som kan vara svårt att beskriva på ett tydligt sätt i en barnavårdsutredning utan att kränka föräldrarna. I min avhandling visade jag också att socialsekreterare fann det svårare att få tillgång till tillräckligt ”säkra” bevis i ärenden som rör yngre barn och brister i omsorgen. Socialsekreterare ”varvar” också positiv och negativ information om föräldrar utifrån att utredningen också skrivs till och för dem (Ponnert 2007).

I den utredningsmall som används av i princip alla kommuner sedan ett tiotal år tillbaka, BBIC (Barns behov i Centrum), formuleras utredningen utifrån underrubriker tillhörande tre huvudteman: Barnets utveckling, Föräldrarnas förmåga och Familj och miljö. I BBIC betonas också att både svårigheter och resurser ska lyftas fram i utredningen. Ett syfte med BBIC anges vara att förbättra samarbetet med barnets familj och nätverk (Socialstyrelsen 2018). En fråga man kan ställa sig är dock hur väl BBIC-mallen fungerar i utredningar där tvångsvård av små barn föreslås, utifrån att den bygger på en frivillig logik och idén om att arbeta i samförstånd med föräldrar vilket inte alltid är möjligt när tvångsvård föreslås (Ponnert 2017b). Vi vet egentligen inte vilka konsekvenser BBIC har haft för små barns möjlighet till skydd från en våldsamt miljö, eller om familjens och barnens situation beskrivs bättre med stöd av BBIC än tidigare, eller om det kan finnas grupper av barn som får svårare att skyddas till följd av hur information skrivs i BBIC. I BBIC finns exempelvis ingen specifik rubrik som rör våld när föräldrarnas förmåga ska beskrivas, utan uppgift om våld tas primärt upp under rubriken ”säkerhet” (Socialstyrelsen 2018). Då tvångsvård alltid beslutas av förvaltningsdomstol (4 § LVU) har det stor betydelse hur problematiken synliggörs och framställs i barnavårdsutredningar. Den engelska förlagan till BBIC har också kritiserats av forskare för att ta för mycket tid i anspråk och för att ge en splittrad bild av problematiken då

problemen inte beskrivs kronologiskt, utan utifrån olika teman varmed information också kan upprepas på flera ställen (Shaw m.fl. 2009; White, Hall & Peckover 2009).

Sedan i oktober 2014 måste socialtjänsten alltid inleda en barnavårdsutredning när det finns misstanke om att ett barn utsatts för våld eller andra övergrepp av en närstående, eller bevittnat motsvarande (6 kap. 1 § SOSFS 2014:4). Socialstyrelsen anger i sina allmänna råd att det som bör utredas är: barnets behov av stöd och hjälp akut, inklusive vård eller boende i ett annat hem än det egna, våldets karaktär och omfattning, våldets påverkan på barnet och dess relation till föräldrarna, barnets egen uppfattning om våldet, vardera föräldrarnas uppfattning om våldets konsekvenser för barnet, och barnets behov av stöd och hjälp på både kort och lång sikt (ibid.). Små barn kan inte delge sin egen uppfattning om våldet, och om båda föräldrarna utövar våld mot barnet kan det också vara mycket svårt att få uppgifter om våld mot barnet, om inte föräldrarna erkänner våldet eller våldet bevittnats av andra aktörer. Om tvångsvård övervägs görs som regel en läkarundersökning av barnet (39 § LVU), men att med säkerhet bevisa någon form av våld eller misshandel kan vara svårt när ord står mot ord och om inga synliga yttre skador finns på barnet. I samband med den utredning som gjordes där barnkonventionen föreslogs blir lag kartlades också hur rättstillämpningen stämmer överens med barnkonventionen när barn bevittnat våld i familjen eller utsatts för våld (SOU 2016:19). En slutsats är att barn som bevittnat våld sällan får insatser, trots konstaterat behov, utifrån att föräldrarna inte samtycker till detta. En annan slutsats är att straffrättens krav på ”smärta” för att någon ska kunna dömas för misshandel ställer höga krav på barn att kunna beskriva detta, varmed lagen inte anses anpassad för barns förutsättningar och villkor (SOU 2016:19). Misshandel av barn bedöms därmed utifrån samma lagrum och premisser som misshandel av vuxna, vilket kan ifrågasättas (ibid.).

När det gäller kravet på den ”påtagliga risken” för vård enligt LVU är bedömningar om att ett barn far illa dessutom alltid förenat med viss osäkerhet, då det inte är möjligt att med säkerhet se in i framtiden. I detta sammanhang är det också viktigt att reflektera över vad det innebär att barnets bästa ska vara avgörande vid beslut som rör små barn, utifrån att konsekvenserna kan bli mycket allvarliga för små som inte skyddas från våld. Samtidigt som lagen ger visst utrymme för bedömningar utifrån en helhetsbedömning av barnets situation, finns parallellt en diskurs om evidens där de vetenskapliga kraven på säkerhet eller ”bevis” överlag är

höga. Därmed finns få metoder eller insatser som kan betraktas som evidensbaserade i strikt mening idag, vilket i sig inte behöver betyda att insatserna är dåliga. En evidensbaserad praktik ska i och för sig beakta både klientens eget perspektiv och önskemål, den professionelles erfarenhet och förmågor samt vetenskaplig kunskap. Små barn kan dock inte göra sin egen röst hörd och som påtalats tidigare i texten ställs vissa krav i förvaltningsrätten för att förutsättningarna för tvångsvård ska anses vara uppfyllda. Forskning kan vara av betydelse för att exempelvis påvisa risker för små barn som växer upp med eller utsätts för våld. Samtidigt har diskussionen om en evidensbaserad praktik också i viss mån kommit att fokusera på hur säkra olika typer av kunskap från forskning är. Bergmark och Lundström (2006) påtalar att det finns en inneboende och oundviklig motsättning i den evidensbaserade praktiken då ”strävan efter kontroll och säkerhet beträffande olika interventioners effekter undermineras ständigt av det faktum att den grundläggande vetenskapliga hållningen karakteriseras av tvivel och ifrågasättande” (s. 110-111).

Kraven på rättsliga bevis bör vara höga när tvångsvård föreslås, likaså bör höga krav ställas också på forskningsresultat som åberopas. Samtidigt bör man också diskutera möjliga konsekvenser ur ett barnskyddsperspektiv om kraven på säkra bevis blir alltmer dominerande i en praktik som i grunden präglas av flera osäkerhetsfaktorer. Utifrån de diskuterade rättsliga svårigheterna att tillhandahålla små barn insatser utan vårdnadshavares samtycke, vill jag därför nämna något om den vetenskapliga kontroversen kring skakvåld.

SKAKVÅLD SOM EXEMPEL

Med skakvåld avses att en person skakar barnet varmed barnets huvud kastas fram och tillbaka, vilket har ansetts kunna medföra blödning (subduralblödning), ögonbottenblödning och hjärnpåverkan utan synliga yttre skallskador, vilket sammantaget kommit att kallas för triaden. Hypotesen började diskuteras av medicinska forskare i början av 1970-talet men har de senaste åren ifrågasatts av andra, då liknande skador kan uppkomma också på andra sätt, exempelvis i samband med förlösningar (SBU 2016). I en systematisk litteraturöversikt av SBU (2016) påtalas att det finns begränsat vetenskapligt stöd⁴ för att triaden kan förekomma vid

---

⁴ Så här beskrivs begränsat vetenskapligt underlag i rapporten: ”Begränsat vetenskapligt underlag bygger på studier med hög eller medelhög kvalitet med kraftigt försvagande faktorer vid en samlad bedömning. Det är viktigt att klargöra att även begränsat vetenskapligt stöd för en metods tillförlitlighet eller effekt inte innebär avsaknad av vetenskapligt stöd” (SBU 2016, s. 5)

skakvåld, samt att det finns otillräckligt vetenskapligt underlag⁵ för att bedöma den diagnostiska träffsäkerheten av triaden för att identifiera skakvåld. Rapporten fokuserar på studier där barn var under 12 månader eller hade en medianålder under 12 månader. Endast 30 artiklar bedömdes uppfylla inkluderingskriterierna (bl.a. skulle studierna avse barn under 12 månader och inkludera minst 10 fall) och av dessa bedömdes endast två vara av medelhög kvalitet (inga av hög kvalitet) till följd av att dokumentation saknades om att skakvåldet skulle vara erkänt eller bevitnat, vilket medförde att resultaten endast baseras på två studier av erkänt skakvåld. I rapporten (SBU 2016) påtalas dock att ”Det är viktigt att klargöra att även begränsat vetenskapligt stöd för en metods tillförlitlighet eller en effekt inte innebär avsaknad av vetenskapligt stöd” (s. 18). Icke desto mindre medför slutsatserna i rapporten att det troligtvis kommer vara betydligt svårare att argumentera för LVU på grund av inre skador i huvudet på små barn, om inte gärningen bevitnats av någon eller erkänns av föräldrarna. SBU-rapporten har också resulterat i internationell kritik, till exempel avseende metodologin och frågeställningarna (Saunders et al. 2017), det har också framhållits att diagnosen bygger på en helhetsbedömning i multidisciplinära team och att det finns vetenskaplig enighet bland många barnläkare om skakvåld (se t.ex. Kumar Choudhary et al. 2017). Vidare påtalas en risk för att rapporten kan användas i rättsliga sammanhang för att ifrågasätta barnmisshandel och att kopplingen till ordet evidens har betydelse i en rättslig kontext (Kumar Choudhary et al. 2017; Saunders et al. 2017).

Detta väcker med andra ord svåra etiska frågor om hur brist på forskning och evidens kan komma att användas som underlag och bevis i ärenden gällande enskilda små barn som utsatts för våld, och påverka hur den påtagliga risken kan komma att bedömas i praktiken. Både under- och överdiagnostik är mycket etiskt problematiskt vilket också påtalas i SBU-rapporten, och om risken tidigare varit eventuell överdiagnostik så kanske underdiagnostik kan utgöra ett nytt dilemma, om rapporten tolkas som att vetenskapligt stöd helt saknas för att triaden kan bero på skakvåld. I detta sammanhang kan man återgå till kraven för tvångsvård, som förutsätter att någon form av missförhållande kan konstateras (t.ex. misshandel eller brister i omsorgen) som innebär en påtaglig risk för den unges hälsa och utveckling, samtidigt som barnets bästa ska vara avgörande. Anna Singer (2016) dis-

---

⁵ Så här beskrivs otillräckligt vetenskapligt underlag i rapporten: ”Otillräckligt vetenskapligt underlag föreligger då studier saknas, tillgängliga studier har låg kvalitet eller där studier av likartad kvalitet visar motsägande resultat” (SBU 2016, s. 5).

kuterar principen om barnets bästa utifrån begreppen vetenskap och beprövad vetenskap, och menar att eftersom barnets bästa i slutändan måste bedömas i det enskilda fallet så ”hjälp inte vetenskap och någon beprövad erfarenhet finns inte att tillgå” (s. 46). Samtidigt förhåller sig professionella i praxis alltså till kunskap och diskussioner om evidens på en övergripande nivå, vilket också påverkar bedömningar och beslut gällande enskilda barn på olika nivåer.

AVSLUTANDE DISKUSSION

Medan forskning och den rättsliga praktiken har en förhållandevis hög legitimitet i samhället, kan det omvända sägas vara fallet för socialtjänstens arbete och social barnavård. Medan lagstiftning, domstolsbeslut och evidens förknippas med säker kunskap, transparens och viss förutsebarhet så ska socialsekreterare i varje enskilt fall göra en individuell behovsbedömning. Lagen ger därmed socialsekreteraren ett stort handlingsutrymme i bedömningsarbetet att också förhålla sig till den egna professionella kunskapen. Vid tvångsvård är det dock förvaltningsrätten som är beslutsfattare, vilket begränsar socialsekreterares handlingsutrymme när det gäller att agera med insatser.

Lagstiftning utgår ifrån presumtioner, det vill säga vad som kan anses vara bra för barn i allmänhet eller giltigt på ett generellt plan gällande barn. Lagstiftningen betonar också samförståndslösningar, och insatser utan vårdnadshavares samtycke är i princip inte möjligt för barn som är under 15 år, för detta krävs att förutsättningar för tvångsvård enligt LVU föreligger. För små barn utan möjlighet att göra sin röst hörd ställs därmed stora krav på professionella beslutsfattare att ha kunskap om symptom och risker, men också på att kunna förhålla sig till och beskriva barns behov utifrån de rättsliga krav som ställs. De som beslutar om vård enligt LVU i svenska förvaltningsdomstolar har ingen specifik expertis gällande barn, till skillnad från en del andra länder. De rättsliga presumtioner som lagstiftningen utgår ifrån kan också sägas utgå från normalfall eller välfungerande familjer, och är inte per automatik giltiga för alla barnavårdens barn. Exempelvis har forskare ifrågasatt hur barns rätt till sina föräldrar och en jämställdhetsdiskurs kommit att styra den familjerättsliga praktiken också när barn upplevt våld i hemmet (Eriksson 2007). Bristen på evidens i socialt arbete, och de stränga krav som ställs på evidens, tillsammans med krav på tydliga ”rättsliga bevis” för misshandel och för den påtagliga risken för barnet, kan också leda till svårigheter att skydda riktigt små barn från våld när våldet inte kan styrkas med stor säkerhet.

Ur ett barnrättsperspektiv har det argumenterats för vikten av att barnkonventionen blir svensk lag, vilket den nu är. Frågan är dock om detta kommer ha någon betydelse för små barns möjligheter till skydd när de utsatts för våld. Lagrådet avrådde från att göra barnkonventionen till lag bland annat på grund av att dess generella utformning inte lämpar sig för bedömning i individuella fall (Lagrådet 2017). Barn som är för små för att göra sina röster hörda kommer fortsatt vara beroende av professionella aktörers bedömningar i en praktik där föräldrars rättigheter är starka och frivillighet norm. När dessutom mycket höga krav ställs på forskning för att kallas evidensbaserad, så händer också något med möjligheten att tillgodose kraven på rättsliga bevis vid tvångsvård där förvaltningsdomstolar är beslutsfattare. Utifrån att domstolar redan idag ställer mycket höga krav på bevisföring för att tvångsvård ska vara möjligt, kan man också fråga sig vilken betydelse barnets bästa och LVU som skyddslag har för barn i praktiken.

Frågan är var små barns möjlighet till skydd kommer in i ett barnavårdssystem om beviskraven allt mer börjar likna straffrättens krav, och om bedömningen av barnets bästa i praktiken tenderar att baseras på presumtioner snarare än en individuell bedömning av barns situation och behov.

REFERENSER

- Andersson, G. (1991) *Socialt arbete med små barn*. Lund: Studentlitteratur.
- Bergmark, A. & Lundström, T. (2006) Mot en evidensbaserad praktik? – Om färdriktningen i socialt arbete. *Socialvetenskaplig tidskrift*. 13(2): 99-113.
- Cocozza, M. & Hort, S. E. O. (2011) The Dark Side of the Universal Welfare State? Child Abuse and Protection in Sweden. Gilbert, Nigel; Parton, Nigel & Skivenes, Marit (2011). *Child Protection Systems: International Trends and Orientations*. New York: Oxford University Press.
- Eriksson, M. (red.) (2007) Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik. Stockholm: Gothia.
- Hollander, A. (2017) Har "barnets bästa" något innehåll som rättslig tolkningsprincip? Brattström, M. & Jänterä-Jareborg, M. (red.) *För barns bästa. Vänbok till Anna Singer*. Uppsala: Iustus Förlag AB.
- Kumar Choudhary, A., Servaes, S., Slovis, T. L., Palusci, V. J., Hedlund, G. L., Narang, S. K., Moreno, J. A., Dias, M. S., Christian, C. W., Nelson Jr, M. D., Silvera, V. M., Palais, S., Raissaki, M., Rossi, A. & Offiah, A. C. (2017) Consensus statement on abusive head trauma in infants and young children. *Paediatric Radiology*. 48(8): 1048-1065.
- Lagrådet (2017) Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2017-09-06.
- Leviner, P. (2014) Child protection under Swedish law—legal duality and uncertainty. *European Journal of Social Work*. 17(2): 206-220.

- Leviner, P. (2017) Samtyckeskonstruktionen i LVU- en analys av gränsdragningen mellan frivillighet och tvång, grundantaganden om människans autonomi samt barns begränsade självbestämmanderätt. Leviner, P. & Lundström, T. (red.) *Tvångsvård av barn och unga. Rättigheter, utmaningar och gränzoner*. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Ponnert, L. (2007) Mellan klient och rättssystem. Tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterares perspektiv. Lund: Lunds universitet, Socialhögskolan.
- Ponnert, L. & Svensson, K. (2011) När förpackade idéer möter organisatoriska villkor. *Socialvetenskaplig tidskrift*. 18(3): 168-185.
- Ponnert, L. (2013) Osäkerhet. Ett nödvändigt uttryck för professionalitet eller ett tecken på okunskap? Linde, S. & Svensson, K. (red.). *Förändringens entreprenörer och tröghetens agenter. Människobehandlande organisationer ur et nyinstitutionellt perspektiv*. Stockholm: Liber.
- Ponnert, L. (2017a) Emotional kinship care and neutral non-kinship care - the struggle between discourses. *Child & Family Social Work*. 22(2): 1084-1093.
- Ponnert, L. (2017b) LVU-utredningen. En barnavårdsutredning som andra och samtidigt en specifik utredningspraktik. Leviner, P. & Lundström, T. (red.). *Tvångsvård av barn och unga: rättigheter, utmaningar och gränzoner*. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Ponnert, L. & Svensson, K. (2016) Standardisation. The end of professional discretion? *European Journal of Social Work*. 19(3-4): 586-599.
- Ponnert, L. & Johansson, S. (2018) Juridification and Standardisation: Two Legal Dimensions Influencing Contemporary Child Protection. *British Journal of Social Work*. 48(7): 2020-2037.
- Ponnert, L. (2018) Tvångsvård eller frivillig placering? Socialsekreterares resonemang om barns placering när en förälder utövat dödligt våld. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 25(3-4): 191-201.
- Prop. 1989/90:28 Om vård i vissa fall av barn och ungdomar.
- Prop. 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.
- Prop. 72L (2014-2015) Proposisjon til Stortinget (forslag till lovvedtak). Endringer i barnevernloven (utvidet adgang til å pålegge hjelpetiltak)
- Pösö, T., Skivenes, M. & Hestbæk, A.-D. (2014) Child protection systems within the Danish, Finnish and Norwegian welfare states—time for a child centric approach? *European Journal of Social Work*. 17(4): 475-490.
- Ryrstedt, E. (2009) Barnets bästa och vilja i domstol. *Svensk Juristtidning* s. 1013-1037.
- SBU (2015) SBU utvärderar. Skakvåld Triadens roll vid medicinsk utredning av misstänkt skakvåld. En systematisk översikt. Rapport 255/2016
- Saunders, D., Raissaki, M., Servaes, S., Adamsbaum, C., Kumar Choudhary, A., Moreno, J. A., van Rijn, R. R. & Offiah, A. C. (2017) Throwing the baby out with the bath water-response to the Swedish agency for health technology assessment and assessment of social services (SBU) report on traumatic shaking. *Paediatric Radiology*. 47(11): 1386-1389.

- Shaw, I., Bell, M., Sinclair, I., Sloper, P., Mitchell, W., Dyson, P., Clayden, J. & Rafferty, J. (2009) An exemplary scheme? An evaluation of the integrated children's system. *British Journal of Social Work*. 39(4): 613–26.
- Schiratzki, J. (2019) *Barnrättens grunder*. 7:e uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Singer, A. (2016) Barnets bästa. En fråga om vetenskap och beprövad erfarenhet? *Vetenskap och beprövad erfarenhet, juridik*. Lund: Lunds universitet.
- SOSFS 2014:4 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer.
- Socialstyrelsen (2018) *Grundbok i BBIC*.
- Socialstyrelsen (2019) Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2018.
- SOU 2016:19 Barnkonventionen blir svensk lag.
- White, S., Hall, C. & Peckover, S. (2009) The descriptive tyranny of the common assessment framework: Technologies of categorization and professional practice in child welfare. *British Journal of Social Work*. 39(7): 1197–1217.

LAGAR

- Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU
- Lov om barneverntjenester, barnevernloven (1992-07-17-100)
- Lov om social service, serviceloven
- Socialtjänstlag (2001:453), SoL

Målgruppen för barnahus - i skärningslinjen mellan olika perspektiv

Susanna Johansson

I dagsläget finns det 31 barnahus i Sverige och ungefär 222 av landets 290 kommuner är anslutna till ett barnahus (Barnafrid 2019). I Sverige utgör barnahus en samverkansmodell under ett gemensamt tak mellan socialtjänst, hälso- och sjukvård samt polis- och åklagarmyndigheter⁶ i samband med misstänkta brott mot barn; framför allt misshandelsärenden i nära relationer och sexuella övergreppsärenden. Den svenska barnahusmodellen har som huvudsaklig funktion att samordna parallella utredningar, det vill säga polis- och åklagares brottsutredningar och socialtjänstens barnavårdsutredningar, samt att genomföra insatser i en barnanpassad/barnvänlig miljö. Samverkan sker både kring enskilda ärenden genom samrådsmöten och så kallad medhörning av förhör (operativ nivå) och genom strukturer som styrgruppsmöten, samverkansavtal, rutiner etcetera (övergripande nivå) (Johansson 2011).

Island var det första nordiska landet som startade Barnahúsíð, år 1998, med inspiration från Children's Advocacy Centers (CACs) som vuxit fram i USA sedan 1980-talet. I Sverige initierades barnahus som en försöksverksamhet år 2006 på uppdrag av Justitiedepartementet (Justitiedepartementet 2005). Därefter har det skett en successiv och omfattande spridningsprocess i Norden och modellen finns nu i samtliga nordiska länder och autonoma regioner (Johansson et al. 2017). Det pågår också en europeisk spridningsprocess där modellen lanseras som "best practice" inom "child-friendly-justice" och etableras i vitt skilda välfärdsstatliga sammanhang (t.ex. i Litauen, Bulgarien, Ungern, Cypern, England, Tyskland, Polen och Malta) (Johansson & Stefansen 2019; <https://www.childrenatrisk.eu/promise/>).

Ett viktigt skäl till etableringen av barnahus i Sverige, liksom i flera andra nordiska länder, var den kritik som riktats mot myndigheters bristfälliga hantering av brottsutsatta barn, som ofta inneburit att barnen (även) farit illa av myndigheternas bemötande och agerande. Då utredningar och insatser genomfördes i miljöer

---

⁶ Fler aktörer kan involveras i barnahus (t.ex. särskilda företrädare, s.k. trygghetspersoner, offentliga försvarare) men ingår inte i den formella samverkansstrukturen. I nästföljande text belyser Maria Kläfverud barnahus ur barns, föräldrars och trygghetspersoners perspektiv.

som var dåligt anpassade för barn, utredningarna sällan var samordnade och handläggningstiderna utdragna, kunskapen och utredningskvaliteten var bristfällig och åtalsfrekvensen låg, medförde mötet med myndigheterna ofta en så kallad sekundär viktimisering (upprepad traumatisering) för barnen. Med sekundär viktimisering avses den psykiska stress som kan uppstå till följd av att omgivningen reagerar på ett negativt sätt för den drabbade, vilket exempelvis kan uppstå i mötet med myndigheter. Genom nära samverkan under ett gemensamt tak i en barnanpassad miljö, samt genom ett kontinuerligt utbyte av information och kunskap, var tanken att barnen skulle slippa slussas runt mellan olika myndigheter och att antalet förhör skulle reduceras. På så sätt skulle sekundär viktimisering undvikas samtidigt som utredningskvaliteten skulle förbättras och åtalsfrekvensen höjas (Justitiedepartementet 2005; Johansson 2011). Den barnvänliga miljön är således central för barnahusidén, liksom den sammanhängande principen om en trygg miljö, fri från förövare, i syfte att skapa bästa möjliga förutsättningar för barn att våga berätta om övergrepp (Johansson et al. 2017).

På motsvarande vis som barnahus utgör en flerprofessionell samverkansmodell, är också forskningen om barnahus flervetenskaplig och angränsar till ett flertal bredare forskningsfält som social barnavård, barnrätt, viktimologisk forskning och våldsforskning, samverkans-, organisations- och professionsstudier, för att nämna några som är centrala (Stefansen et al. 2017). Barnahusmodellen befinner sig också i gränslandet mellan social- och straffrätt, vilket aktualiserar intressanta spänningsförhållanden och dilemman mellan en behandlingsinriktad logik och en straffrättsligt inriktad logik, mellan barnskydd och familjestöd liksom mellan intressen knutna till brottsoffer å ena sidan och misstänkta gärningspersoner (misstänkta förövare) å andra sidan (Johansson 2011). Denna mångfald av perspektiv och intressen avspeglas också i förhållningssätt till och definitioner av målgruppen för barnahus.

I denna årsbokstext riktar jag ett specifikt och avgränsat fokus på målgruppen för barnahus. Syftet är dels att illustrera variationer och förändringar i hur målgruppen för barnahus definieras i olika sammanhang, dels att diskutera hur dessa variationer kan förstås med utgångspunkt i olika perspektiv - brottsofferperspektiv, barn/rättsperspektiv och familjestödsperspektiv.

Traditionellt sett har de nordiska barnavårdssystemen betraktats som *familjestödsorienterade* i jämförelse med anglosaxiska länders mer barnskyddsorienterade system (Gilbert et al. 2011). Frivillighet och samarbete, liksom att erbjuda stöd till familjen som helhet, har utgjort centrala värden och utgångspunkter. Samtidigt har också barnskyddet varit framträdande, exempelvis genom anmälningsskyldigheten till socialtjänsten (14 kap. 1 § SoL). Spänningen mellan barnskydd – familjestöd utgör på så vis ett karaktäristiskt drag och ständigt dilemma inom den sociala barnvården (jmf Andersson 2013).

Den starka familjestödsorienteringen har kritiserats för att främst se till föräldrars rättigheter snarare än barns rättigheter. I takt med Barnkonventionens etablering och ett framväxande *barnrättsperspektiv* har det påtalats att barnavårdssystemen alltmer har likriktats och kommit att karaktäriseras av en barnfokuserad orientering (Gilbert et al. 2011). Detta speglar ett synsätt på barn som kompetenta aktörer och självständiga rättssubjekt, bland annat artikulert i barns rätt till delaktighet (artikel 12 i FN:s konvention om barnets rättigheter, Barnkonventionen, som sedan 1 januari 2020 är svensk lag⁷).

Barnrättsperspektivet har utgjort ett centralt motiv bakom etableringen av barnahusmodellen. Samtidigt betraktas barn också som sårbara och särskilt skyddsvärda i ett nordiskt välfärdsstatligt sammanhang, vilket får konsekvenser för hur barns rätt till delaktighet tolkas inom olika rättsområden och implementeras i praktiken.⁸ De nordiska länderna delar också ett ”historiskt arv” i förhållande till hur brottsutsatta barns vittnesmål hanteras utanför domstolväsendet⁹ (Johansson & Stefansen 2019).

Etableringen av barnahus i Norden tog form under en period då de nordiska välfärdsstaterna utvecklade övergripande och bredare policys för att förhindra våld i nära relationer. Under de senaste decennierna har flera insatser, åtgärder och lagförändringar införts i syfte att stärka *brottsoffers rättigheter* samt möta deras skydds- och stödbehov, vilket successivt även kommit att inkludera barn som brottsoffer. Som exempel kan här nämnas Lag (1999/997) om särskild företrädare för barn, som trädde i kraft år 2000, med syfte att stärka möjligheterna att tillvarata barns rätt i fall då en vårdnadshavare, eller någon som vårdnadshavaren står i ett nära

⁷ Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

⁸ Se exempelvis Kaldal (2014) och Schiratzki (2019) som resonerar kring spänningen mellan ett kompetensorienterat och ett behovsorienterat perspektiv på barn.

⁹ Ofta kallat ”den nordiska modellen” (se Myklebust 2017).

förhållande till, misstänks för brott mot barnet. Dessa förutsättningar råder ofta i förhållande till barnahus, med tanke på att misshandel mot barn i nära relationer utgör den vanligaste ärendetyper (Åström & Rejmer 2008; Kaldal et al. 2010). Under de senaste decennierna har också ett flertal bestämmelser och lagkrav införts som stärker skyldigheten att samverka kring barn som far illa eller misstänks fara illa (se t.ex. prop. 2002/03:53). Det har också införts ett specifikt ansvar för socialtjänsten att stödja brottsoffer, vilket även inkluderar barn som bevittnat våld (5 kap. 11 § SoL). Sedan 2014 har dessutom en skyldighet för socialtjänsten att inleda utredning vid kännedom om att barn kan ha utsatts för eller bevittnat våld mot närstående införts (SOSFS 2014:4). Socialtjänstens ansvar för brottsoffer och barn som upplever våld har således skärpts, liksom skyldigheten att samverka kring dessa ärenden. Det finns dock inget specifikt lagkrav om att använda sig av just barnahus i Sverige (till skillnad från i exempelvis Danmark) även om alltså de flesta svenska kommuner är anslutna till ett barnahus i dagsläget (Johansson et al. 2017).

Hur dessa skilda förutsättning och perspektiv påverkar barnahus och dess målgrupp i olika kontexter är således en viktig fråga. Jag kommer nu att beskriva olika definitioner, variationer och förändringar avseende målgruppen för barnahus i svensk, nordisk samt europeisk kontext för att därefter diskutera dem i ljuset att de tre perspektiven; brottsofferperspektiv, barn/rättsperspektiv och familjestödsperspektiv. Särskilt fokus riktas i den avslutande diskussionen åt två omdebatterade delmålgrupper (barn som bevittnat våld och barn/unga som begår sexuella övergrepp mot andra barn/unga).

DEFINITIONER, VARIATIONER OCH FÖRÄNDRINGAR

Målgruppen i svensk kontext

I regeringsdirektivet till försöksverksamheten med barnahus i Sverige uppgavs att målgruppen skulle vara barn under 18 år som misstänks vara utsatta för ett allvarligt brott som är riktat mot den unges liv, hälsa, frihet eller frid, det vill säga 3, 4 och 6 kap. i brottsbalken (BrB) (Justitiedepartementet 2005; Rikspolisstyrelsen et al. 2008). I 2009 års nationella riktlinjer och kriterier för svenska barnahus definieras också målgruppen (Rikspolisstyrelsen 2009). Misshandel och andra våldsbrott enligt 3 kap. BrB och brott mot frihet och frid enligt 4 kap. BrB utgör fortsatt utgångspunkten för barnahusens målgrupp, liksom sexualbrott enligt 6 kap. BrB. Formuleringen *allvarligt* brott är dock inte längre kvar, och det har också skett en utvidgning av målgruppen på flera andra sätt. Enligt riktlinjerna inkluderas barn som misstänks vara utsatta för kvinnlig könsstympning i målgruppen, liksom barn

som lever med våld i familjen (som vittne till våld direkt eller indirekt). Det framgår också att de angivna brottstyperna inkluderar brott med hedersmotiv och att samverkan även bör omfatta barn som är förövare av sexualbrott där det bedöms lämpligt. Dock specificeras att brott enligt 3 och 4 kap. BrB ingår i målgruppen i de fall utredningar kring barnet inleds parallellt av sociala myndigheter samt av åklagare och polis (Rikspolisstyrelsen 2009), vilket potentiellt innebär en begränsning av målgruppen eftersom det inte är givet att parallella utredningar (dvs. både brottsutredning och barnavårdsutredning) inleds i alla ärenden.

Det har påtalats att flertalet barnahus i Sverige i dagsläget definierar en målgrupp som formellt sett är i överensstämmelse med de nationella riktlinjerna (Barnafrid 2019). Tidigare analys visade dock på en stor diskrepans mellan hur målgruppen definieras på policynivå å ena sidan och vilka barn som i praktiken kommer till barnahus å andra sidan (Johansson 2011). Denna diskrepans verkar i stora drag kvarstå (Landberg & Svedin 2013; Barnafrid 2019). De flesta barnahus har i praktiken inriktat sig på misshandelsärenden i nära relationer och sexuella övergreppsärenden både av närstående och okända förövare. Därutöver sker mer specifika utvidgningar och gränsdragningar mellan olika barnahus. Vissa barnahus inkluderar till exempel barn som bevittnat våld (barn som upplever våld i familjen) och unga förövare (barn/unga som begår sexuella övergrepp mot andra barn/unga) i målgruppen, andra inte. Vissa barnahus har ett tydligt familjestödsperspektiv och erbjuder även stöd- och behandlingsinsatser till föräldrar – antingen inkluderat eller exkluderat misstänkta förövare – medan andra barnahus är inriktade på ”bara” barnet och samordningen av utredningar och insatser (Johansson 2011). Åldersmässigt riktar sig de svenska barnahusen till barn upp till 18 år, men i praktiken har små barn och barn över 14 år ofta visat sig falla utanför barnahusens verksamhet (Åström & Rejmer 2008; Kaldal et al. 2010).

Målgruppen i nordisk jämförande belysning

Vid jämförelse mellan de nordiska barnahusmodellerna framträder likartade variationer som påvisats i en svensk kontext. I de flesta nordiska länder inkluderas både barn som misstänks vara utsatta för sexuella övergrepp och fysiskt våld i målgruppen. På Island (i likhet med i USA) var däremot under lång tid (1998-2015) målgruppen avgränsad till sexuella övergrepp och utvidgades först 2015 till att inkludera även våld mot barn i nära relationer. I Sverige, Norge och Danmark har samtliga barnahus från start inkluderat våld i nära relationer och sexuella övergreppsärenden. Mer specifika definitioner, utvidgningar och gränsdragningar varierar dock fortsatt inom Norden. På Grönland utgörs exempelvis målgruppen av

barn som är utsatta för sexuella övergrepp eller som bevittnat sexuella övergrepp i nära relationer, men inkluderar däremot inte fysiskt våld. Andra länder har formellt sett, och successivt, utvidgat målgruppen relativt extensivt (t.ex. Norge och Sverige). Det varierar också huruvida de nordiska barnahusmodellerna inkluderar eller exkluderar barnens familjer från målgruppsdefinitioner och eventuella stöd- och behandlingsinsatser. Vidare råder det variationer i förhållande till ålder, där Sverige och Danmark exempelvis tar emot barn under 18 år medan Island och Norge har övre åldersgränser på 15 respektive 16 år (Johansson et al. 2017).

Målgruppen enligt europeiska kvalitetsstandarder för barnahus

I de europeiska kvalitetsstandarderna för barnahus beskrivs en bred målgrupp som inkluderar alla barn som är offer för och/eller vittnen till våld, oavsett typ av våld ("all children who are victims and/or witnesses of crime involving all forms of violence") med hänvisning till artikel 19 i Barnkonventionen. Enligt artikel 19 definieras våld mot barn som "alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, innefattande sexuella övergrepp". I jämförelse med de nordiska barnahusmodellerna är målgruppsdefinitionen enligt dessa standarder således mycket bred. Å andra sidan avgränsas målgruppen genom att sekundär målgrupp specificeras till "icke-förövande" familjemedlemmar eller vårdgivare till barnet ("non-offending family/care givers are included as a secondary target group") (Lind Haldorsson 2019). På så vis speglas en dubbelhet i synsättet på målgruppen – som å ena sidan beskrivs som bred och inkluderande, å andra sidan uttryckligen avgränsar målgruppen gentemot misstänkta förövare.

DISKUSSION

Successiv utvidgning, pågående debatt och olika gränsdragningar

I viss likhet med de europeiska kvalitetsstandardernas breda definition av den primära målgruppen för barnahus, har det också skett en successiv utvidgning av målgruppen i de nordiska länderna (Stefansen et al. 2017). Två exempel på utvidgningar utgörs av delmålgrupperna "barn som bevittnat våld" (barn/unga som upplever våld i familjen) samt misstänkta förövare och då inte minst gruppen "unga förövare" (barn/unga som begår sexuella övergrepp mot andra barn/unga). Båda delmålgrupperna är omdebatterade, liksom sammanhängande definitioner av dem. Exempelvis har diskussioner förts i syfte att uppmärksamma att barn exponeras för och påverkas negativt av våld i familjen även om de inte direkt bevittnar

våldet (jmf Eriksson 2007). Begreppet förövare avseende barn och unga har också problematiserats (Kjellgren 2009), exempelvis relaterat till risker för stigmatisering eller att barn/unga som begår sexuella övergrepp mot andra barn/unga själva kan vara både offer och förövare.

I praktiken har det påvisats svårigheter för barnhusen att inkludera barn som bevittnar våld i familjen. I förhållande till socialrätten betraktas dessa barn som brottsoffer (5 kap. 11 § SoL) medan de ofta faller utanför i förhållande till straffrätten då de inte själva blir målsäganden eller tilldelas särskilda företrädare (Landberg & Svedin 2013). Det medför också att utgångspunkten för den svenska barnhusmodellen om parallella utredningar ofta faller avseende denna delmålgrupp (jmf Rikspolisstyrelsen 2009). Detta är dock en högst debatterad och aktuell fråga med tanke på förslaget om ett nytt barnfridsbrott som skulle innebära att en ny straffbestämmelse infördes i BrB avseende barn som bevittnat våld (SOU 2019:32). Införandet av ett barnfridsbrott skulle sannolikt stärka *barnrättsperspektivet* och tydliggöra inklusionen av delmålgruppen i förhållande till barnahus.

Som beskrivet tidigare i texten råder det variationer i hur barnahus förhåller sig till barn – familj och huruvida de erbjuder stöd- och behandlingsinsatser till ”bara” barnet, till barnet och medföljande (”icke-förövande”) förälder, eller till familjen som helhet inklusive misstänkta förövare i misshandelsärenden. I svenska barnahus har det exempelvis blivit relativt utbrett att erbjuda behandlingsmetoden KIBB i misshandelsärenden i nära relationer, vilket är en behandlingsmetod riktad till familjen som helhet (Thulin & Kjellgren 2017). Utvecklingen och användningen av KIBB på svenska barnahus kan förstås utifrån ett *familjestödsperspektiv*, men också med utgångspunkt från ett *barnfokuserat perspektiv* då syftet är att förbättra barnets framtida situation och mående och eftersom flertalet barn fortsatt lever och/eller har kontakt med sin familj (inklusive förövare).

Enligt de svenska nationella riktlinjerna bör gruppen unga förövare (barn/unga som begår sexuella övergrepp) inkluderas då det bedöms lämpligt (Rikspolisstyrelsen 2009). Barnahus förhåller sig i praktiken olika till denna delmålgrupp, med variationer både lokalt inom Sverige och mellan nordiska länder. Island har till exempel inte inkluderat denna grupp i målgruppen, vilket kan förstås utifrån ett *brottsofferperspektiv* och idén om att barnahus ska utgöra en säker/trygg miljö fri från förövare (jmf Johansson et al. 2017). Vissa andra barnahus inkluderar däremot denna delmålgrupp, vilket kan förstås utifrån att offer/förövar dikotomin betraktas som komplex och (möjligen också) utifrån ett *barnfokuserat perspektiv* då

ett barnanpassat utredningsförfarande och en barnvänlig miljö kan bedömas lämpligt oavsett offer/förövar-position.

Påvisade och diskuterade variationer i förhållande till definitioner, utvidgningar och gränsdragningar avseende målgruppen för barnahus, i policys och i praktiken, är också intressant sett i ett bredare europeiskt perspektiv. Vad kommer spridningen av barnahus runtom i Europa att innebära? Brottsofferperspektivet, barn/rättsperspektivet och familjestödsperspektivet samexisterar i förhållande till barnahus och dess målgrupp, men kan (som illustrerat i denna text) också vara delvis överlappande och/eller konkurrerande. Vilket eller vilka perspektiv som vinner starkast genomslag kan också förändras över tid liksom se olika ut i skilda barnahus. Inte minst då modellen implementeras i vitt skilda välfärdsstatliga sammanhang – där omgärdande barnskyddssystem och rättssystem, liksom lagstiftning kring våld mot barn, ser påtagligt olika ut – väcks frågor om vilka barn som kommer att falla inom och utom barnahusens målgrupp, liksom vad barnahusen kommer att utgöra för praktik i skärningslinjen mellan brottsofferperspektiv, barn/rättsperspektiv och familjestödsperspektiv.

REFERENSER

- Andersson, G. (2013) Reflektioner om dilemman i social barnavård. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 20(2), 93-107
- Barnafrid (2019) *Slutrapport. Utvärdering av barnahus. Barnafrid – nationellt kunskapscenter*. Linköpings universitet.
- Eriksson, M. (2007) (red.) *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Göteborg: Gothia förlag.
- Gilbert, N., Parton, N. & Skivenes, M. (2011) (red.) *Child protection systems. International trends and orientations*. Oxford: Oxford University Press.
- Johansson, S. (2011) *Rätt, makt och institutionell förändring. En kritisk analys av myndigheters samverkan i barnahus*. Ak. avh. Lunds universitet.
- Johansson, S., Stefansen, K., Bakketeig, E. & Kaldal, A. (2017) Implementing the Nordic Barnahus Model: Characteristics and local adaptations. Johansson, Stefansen, Bakketeig & Kaldal (red.) *Collaborating against child abuse. Exploring the Nordic Barnahus Model*. London: Palgrave Macmillan. (s. 1-31) DOI: 10.1007/978-3-319-58388-4
- Johansson, S. & Stefansen, K. (2019) Policy-making for the diffusion of social innovations: the case of the Barnahus model in the Nordic region and the broader European context. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*. DOI: 10.1080/13511610.2019.1598255

- Justitiedepartementet (2005) Regeringsbeslut. Uppdrag att medverka till etablering av flera försöksverksamheter med samverkan under gemensamt tak vid utredningar kring barn som misstänks vara utsatta för allvarliga brott. Dnr Ju2005/1181/KRIM.
- Kaldal, A., Diesen, C., Beije, J. & Diesen, E. (2010) *Barnahusutredningen 2010*. Stockholm: Jure förlag.
- Kaldal, A. (2014) Ombud och talerätt för barn i vårdnadstvister. Cederborg, A-C. & Warnling-Nerep, W. (red.) *Barnrätt. En antologi*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Kjellgren, C. (2009) *Adolescent sexual offending. Prevalence, risk factors and outcomes*. Ak. avh. Lunds universitet.
- Landberg, Å. & Svedin, C. G. (2013) Inuti ett barnahus. En kvalitetsgranskning av 23 svenska verksamheter. Stockholm: Rädda Barnen.
- Lind Haldorsson, O. (2019) *Barnahus Quality Standards. Summary. Guidance for Multi-disciplinary and Interagency Response to Child Victims and Witnesses of Violence*. The PROMISE Project Series. Council of the Baltic Sea States Secretariat and Child Circle.
- Myklebust, T. (2017) The Nordic Model of Handling Children's Testimonies. Johansson, Stefansen, Bakketeig & Kaldal (red.) *Collaborating against child abuse. Exploring the Nordic Barnahus Model*. London: Palgrave Macmillan. (s. 97-119)
- Rikspolisstyrelsen (2009) Delredovisning av regeringsuppdrag avseende gemensamma nationella riktlinjer kring barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för landets barnahus. Dnr POA-428-6530/08.
- Rikspolisstyrelsen; Rättsmedicinalverket; Socialstyrelsen & Åklagarmyndigheten (2008) Barnahus – försöksverksamhet med samverkan under gemensamt tak vid misstanke om brott mot barn.
- Schiratzki, J. (2019) *Barnrättens grunder*. 7 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- SOU 2019:32 Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mot närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord.
- Stefansen, K., Johansson, S., Bakketeig, E. & Kaldal, A. (2017) Epilogue: The Barnahus Model: Potentials and challenges in Nordic contexts and beyond. Johansson, Stefansen, Bakketeig & Kaldal (red.) *Collaborating against child abuse. Exploring the Nordic Barnahus Model*. London: Palgrave Macmillan. (s. 331-353)
- Thulin, J. & Kjellgren, C. (2017) Treatment in Barnahus: Implementing Combined Treatment for Children and Parents in Physical Abuse Cases. Johansson, Stefansen, Bakketeig & Kaldal (red.) *Collaborating against child abuse. Exploring the Nordic Barnahus Model*. London: Palgrave Macmillan. (s. 75-94)
- Åström, K. & Rejmer, A. (2008) "Det blir nog bättre för barnen..." Slutrapport i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnahus 2006-2007. Rättssociologiska institutionen, Lunds universitet.

Förväntningar på barn i samband med barnahusbesök

Maria Kläfverud

I barnahus samverkar olika myndigheter kring barn som misstänks ha varit utsatta för exempelvis barnmisshandel och/eller sexuella övergrepp. I föregående text skrev Susanna Johansson om samverkan i barnahus och dess målgrupp. I mitt pågående avhandlingsarbete har jag valt att fokusera på vad personer som inte ingår i myndighetssamverkan berättar om barnahus.

Jag har därför intervjuat barn, föräldrar och så kallade trygghetspersoner. De sistnämnda följer med barn som besöker barnahus utan sina föräldrar. I den här texten riktas uppmärksamheten mot händelser i samband med barns barnahusbesök. Jag kommer att presentera några exempel från mitt pågående avhandlingsarbete, som utgör en delstudie i forskningsprojektet ”Barn i barnahus – tvärvetenskaplig studie ur barnperspektiv” vid Forskningsplattformen Hälsa i samverkan, Högskolan Kristianstad. Resultat från intervjuerna med barn har tidigare publicerats i ett bokkapitel (Olsson & Kläfverud 2017).

Den beskrivning av då barn hämtas till och besöker barnhus i den här texten syftar till att ge en inblick i barns barnahusbesök och belysa de olika, ibland motstridiga, förväntningar som barn kan ställas inför i samband med barnahusbesök.

NÄR BARNETS VÅRDNADSHAVARE ÄR MISSTÄNKT

Barn kan besöka barnahus tillsammans med någon av eller båda sina föräldrar. Men då barnets vårdnadshavare eller någon närstående till denne är misstänkt för att ha utsatt barnet, kan polisen förhöra barnet utan vårdnadshavares vetskap eller samtycke. Det görs för att barnet inte ska påverkas inför förhör eller att bevis ska undanröjas (Åklagarmyndigheten 2019). På åklagares begäran förordnar tingsrätten en särskild företrädare, vilken vanligtvis är advokat eller biträdande jurist. Den särskilda företrädaren övertar då vårdnadshavares beslutanderätt i frågor som rör förundersökning och rättegång, exempelvis huruvida barnet ska förhöras eller läkarundersökas (Åklagarmyndigheten 2019). Detta regleras i lag om särskild företrädare för barn (SFS 1999:997). För att barnet ska komma till förhöret hämtas barnet i förskolan eller skolan, där barnet befinner sig utan sina föräldrar. När barn hämtas till barnahus ska ett polisförhör genomföras. Den särskilda företrädaren är

den enda person som kan bestämma hur barnet ska komma till barnhuset och denne kan själv hämta barnet. Även andra såsom socialtjänsten kan hämta barnet, med det sker då formellt på uppdrag av den särskilda företrädaren (Landberg & Svedin 2013; Åklagarmyndigheten 2019).

I samband med att barnet hämtas är förmodligen den särskilda företrädaren en ny och okänd person för barnet. Barnet följs då av en för barnet känd person, såsom en förskollärare, lärare, skolsköterska eller skolkurator - en så kallad trygghetsperson. Trygghetspersonen följer med när barnet hämtas från förskolan/skolan till barnhuset. När barnet hämtas till polisförhör från förskolan/skolan innebär det inte enbart en förflyttning från en plats till en annan. Det innebär också att förväntningar på barnet och medföljande vuxna förändras, vilket jag kommer att ge exempel på i texten.

BARN, FÖRÄLDRAR OCH TRYGGHETSPERSONER

I min studie har åtta barn, femton föräldrar och sexton trygghetspersoner intervjuats. Det som dessa personer har gemensamt är att de inte ingår i de samverkande myndigheterna, de kan komma till barnhuset på besök och de känner inte alltid till barnhuset som företeelse före besöket. Det handlar om barn som kan befinna sig i svåra situationer. Min initiala ambition och plan var att intervjua fler barn, men det visade sig vara svårt då olika vuxna (exempelvis socialsekreterare och föräldrar) ville skydda barnen från att behöva prata med någon ytterligare. Det innebär att det finns barn som aldrig själva tillfrågats om huruvida de velat delta, då vuxna bedömt det som olämpligt. Empirin kommer från ett barnhus i södra Sverige.

De barn som har besökt barnhuset har berättat om barnhusbesöket och händelser i anslutning till besöket. Föräldrar, vars barn besökt barnhuset, har berättat om sin egen och barnets kontakt med barnhuset. Trygghetspersoner har berättat om när de följt med barn som hämtats till förhör på barnhuset. Jag har intervjuat föräldrar och trygghetspersoner, samt fem av barnen. De andra tre barnen har intervjuats av projektledare Ann-Margreth E. Olsson, men inkluderas i materialet. Av de intervjuade barnen var tre flickor mellan sex och åtta år, och tre flickor och två pojkar var mellan fjorton och femton år. Tre av de intervjuade barnen hade erfarenhet av att hämtas till förhör och de andra hade besökt barnhuset med sina föräldrar. Föräldrar och trygghetspersoner har berättat om barn som var mellan sex och sju år.

De intervjuade barnen kände inte till barnahus innan det egna barnahusbesöket. Trygghetspersoner och föräldrar saknade eller hade begränsad förkunskap om barnahus innan barnets besök. Trygghetspersonen förväntas följa med barnet, erbjuda stöd och trygghet, men har inte någon rätt att bli involverad i barnets ärende.

INFORMATION TILL BARNET

De barn som besökte barnahus med föräldrar fick information av föräldrarna inför besöket. Barn som hämtades i förskola eller skola var oförberedda på barnahusbesöket och polisförhöret. Hämtning skedde en vanlig dag i förskola/skola och barn blev ombudda att följa med. Av trygghetspersonernas berättelser framkom att barn vanligtvis följde med och att det då hade betydelse att trygghetspersonen var med. Trygghetspersoner visste inte alltid vart de skulle eller hur länge de skulle vara borta.

Det finns trygghetspersoner som har berättat att de blivit tillsagda att inte säga något till barnen, vilket påverkat den information barn fått inför besöket. Ett exempel är ett barn i lågstadieåldern som vid upprepade tillfällen frågade trygghetspersonen vart de skulle. Då trygghetspersonen fått instruktioner om att inte säga något till barnet lämnades barnets frågor obesvarade. Barnet förväntades följa med utan att få veta vart de skulle eller varför. När barn fick information kunde det vara sparsam och vag information såsom att ”någon” eller ”några” ville ”prata” med barnet, men inte alltid att det var polisen. Det förekom att barn i samband med hämtning fick veta att de skulle träffa polisen, men inte varför. Ett barn som det tidigare berättats om (Olsson & Kläfverud 2017) fick veta hon skulle träffa polisen, vilket fick henne att fundera på varför:

Ja, mycket tankar som snurrade i huvudet. Vad händer nu? Vad kommer nu hända? Vad är det jag nu har gjort? Vad har nu hänt? Har det hänt något med mamma? Har det hänt något med min syster? Har det hänt någonting med pappa? Och så här. (Flicka 14 år)

I ovanstående exempel övervägde barnet olika alternativ till att polisen ville prata med henne, då hon inte fick veta varför. Flickan i ovanstående exempel berättade vidare hur hennes frågor besvarades med att ”det får du vänta och se” eller ”du får ta det med den vi träffar där”. Hon fick också höra att hon kanske hade något att berätta, vilket även uttryckte en förväntan om att hon skulle berätta något. Den initiala informationen var sparsam, men hon berättade att det ändå kändes skönt att någon annan bestämde, istället för att själv behöva bestämma. Även om barn får veta att de ska till barnahus kanske de inte vet vad det är eller vad det innebär.

När barn får sparsam information kan det vara svårt att fatta beslut. Genom att barnet inte tillfrågas tar de vuxna ansvar för situationen, men barnet varken tillåts eller ges möjlighet att själv besluta. I en kvalitetsgranskning av barnahus framkom att det hos polisen fanns en rädsla för att informera barn om polisanmälan och brottsmisstanken, då barn skulle kunna påverkas negativt av det och till exempel lämna en falsk berättelse (Landberg & Svedin 2013). Som citatet ovan visar kan det skapa föreställningar hos barn att inte veta. Det finns numera rekommendationer om att både barnet och trygghetspersonen behöver information om vad som ska hända och att trygghetspersonen behöver information för att besvara barns frågor (Åklagarmyndigheten & Polismyndigheten 2018).

HÄMTNING AV BARN TILL POLISFÖRHÖR

Det ses som viktigt att förhöret blir av och utgångspunkten är att det ligger i barnets intresse att så sker (Åklagarmyndigheten 2019). Själva hämtningssituationen kan upplevas som svår. En förälder berättade om sitt barn som blev ledset i samband med hämtning på förskola, men barnet förväntades ändå följa med. En trygghetsperson frågade ett barn i lågstadieåldern om det var ”okej” när barnet ombads att följa med. Trygghetspersonen frågade därmed om barnets åsikt. Sedan insåg trygghetspersonen att frågan innebar att barnet fick möjlighet att säga ”nej” och att det i så fall skulle kunna få konsekvenser för det planerade tillvägagångssättet. Om barnet hade sagt ”nej” hade kanske inte förhöret kunnat genomföras.

När barn hämtas från skolan kan det uppfattas som en skolaktivitet. Ett barn på lågstadiet kom efter barnahusbesöket tillbaka till skolan och berättade för de andra barnen om barnahuset, varpå de andra barnen undrade när de skulle besöka barnahus. Barnhusbesöket kan uppfattas som en allmän aktivitet liknande hälsosamtal hos skolsköterskan eller något annat som barn erbjuds eller förväntas göra inom ramen för skolgången. När barn hämtas till barnahus ställs de inför olika förväntningar från olika närvarande eller icke-närvarande vuxna. Skolgången är obligatorisk för barn i förskoleklass och på grundskolan (Skollag (SFS 2010:800)), vilket också uttrycker förväntningar om att barn ska befinna sig i skolan under skoltid. När barn hämtas av den särskilda företrädaren förväntas de följa med från förskolan/skolan. Samtidigt som barnets föräldrar förmodligen förväntar sig att barnet befinner sig i förskolan/skolan, då föräldrarna inte känner till det förestående barnahusbesöket eller polisförhöret. Barn kan ha lärt sig att inte följa med främmande personer, men när barn hämtas från sin förskola/skola är det ändå vad barnet förväntas att göra.

Så känns det lite som man sitter och lär barnen att ”ni ska inte följa med några okända människor” och sen så gör man det ändå, utan att berätta för mycket för barnet vad det är. Men visst det är inte samma sak men det är ändå lite så. (Trygghetsperson, pedagog)

Från olika håll finns olika förväntningar på hur barnet ska göra när en okänd person kommer till förskolan/skolan för att hämta barnet. Det förekom att trygghetspersoner berättade att de själva känt obehag inför att kliva in i en främmande persons bil. Samtidigt förväntas trygghetspersonen erbjuda barnet trygghet i den situationen. Ett barn hade efter barnahusbesöket frågat trygghetspersonen huruvida trygghetspersonen kände den person som hämtat dem (den särskilda företrädaren) och barnet påtalade även för trygghetspersonen att barnet egentligen inte fick följa med okända. I situationen ställs barnet inför motstridiga förväntningar om att göra som barnet blir ombett i stunden och följa med eller göra som det tidigare lärt sig och inte följa med en okänd person.

FÖRVÄNTNINGAR I SAMBAND MED BARNAHUSBESÖK

När barnet och trygghetspersonen lämnar förskolan/skolan förändras förväntningarna på dem var för sig, men också i förhållande till varandra. I skolan kan de inneha rollerna som elev och lärare med de förväntningar som förknippas med dessa. När de kommer till barnhuset ändras förväntningarna, då båda blir barnahusbesökare, fast på olika sätt. Trygghetspersonen förväntas erbjuda barnet trygghet och barnet förväntas medverka i ett förhör gällande brott som barnet misstänks ha varit utsatt för.

I barnhuslokalen förändras även förväntningarna på barnet mellan olika platser. Barn, föräldrar och trygghetspersoner har berättat att när barn kom till barnhuset togs de emot och visades in i ett väntrum där det fanns leksaker och en TV som visade barnfilmer. Barn har beskrivit väntrummet på ett positivt sätt. Miljön i väntrummet signalerar att barn förväntas och tillåts att vara barn. En fjortonåring beskrev att i väntrummet fick man vara barn om man ville eller så fick man sitta och vara vuxen om man ville. Det ställs inte några direkta krav på barn i väntrummet och den medföljande vuxne finns med. Om barn vill leka eller spela spel finns möjlighet till det och de erbjuds fika. En trygghetsperson berättade hur ett sjuårigt barn inte ville ha fika, vilket enligt trygghetspersonen inte var likt det barnet. Det är en obekant situation där barnet förväntas bete sig på ett till synes vardagligt sätt.

I väntrummet förekommer både distraktion och förberedelser inför det förestående förhöret. Den polis som ska genomföra förhöret och barnet kan bekanta sig med varandra i väntrummet.

När barnet sedan ska gå vidare till förhørsrummet lämnas den medföljande vuxne kvar i väntrummet. Barnet förväntas ensamt följa med polisen till det mer sparsamt möblerade förhørsrummet. I förhørsrummet är förväntningarna att barnet ska svara på frågor och minnas detaljer om det misstänkta brottet. Barnet förväntas inte längre leka eller spela spel. Ett av de yngre barnen (åtta år) beskrev att i väntrummet leker man och i det andra rummet pratar man, vilket belyser att rummen innefattade olika förväntningar på barnet. En fjortonårig pojke beskrev att han först var rädd och inte ville förhöras, varpå han fick veta att de kunde vänta en stund. I det uttrycktes en förväntan att han skulle förhöras trots rädsla. Barnet ändrade sig till slut och förhöret genomfördes. Förhöret kan betraktas som en möjlighet för barnet att komma till tals. En fjortonårig flicka berättade att hon fick möjlighet att initiera pauser under förhöret och att polisen inte tvingade henne till någonting. Trots förväntan om att svara på frågor, upplevde flickan att förhöret var på både hennes och polisens villkor. Under förhöret kan barnet ställas inför motstridiga förväntningar. Förövaren kan ha sagt åt barnet att inte berätta för någon om våld eller övergrepp. I förhörssituationen finns andra förväntningar, från bland annat polisen, om att barnet ska berätta om det misstänkta brottet.

När polisen förhör barnet kan representanter från andra myndigheter följa förhöret via en skärm i ett annat rum. Medhörning görs för att barnet inte ska behöva upprepa sin berättelse (Landberg & Svedin 2013; Rikspolisstyrelsen 2009). Inför förhör kan barn visas runt i barnhusets lokaler. I intervjupersonernas berättelser framkom att i samband med det kunde den medföljande vuxne, trygghetsperson eller förälder, sätta sig i den stol som barnet skulle sitta i under förhöret och vinka till barnet. En sjuårig flicka berättade att hennes pappa fick gå in och sätta sig och vinka. Barnet fick då också se detta via skärmen i medhörningsrummet, vilket innebar att hon fick information om att någon eller några skulle lyssna och se, samt att förhöret spelades in på film. Barn fick dock inte alltid information om vilka som skulle se förhöret. När den medföljande vuxne sitter i barnets stol visar det var barnet förväntas vara under förhöret.

Om inte socialtjänsten bedömer att barnet är i behov av omedelbart skydd, tar vanligen den särskilda företrädaren och trygghetspersonen med barnet tillbaka till förskolan/skolan efter barnahusetbesöket. I förskolan/skolan har trygghetspersonen ett annat uppdrag i förhållande till barnet. Återkomsten blir en återgång till den

ordinarie verksamheten med de förväntningar som denna innebär. En studie bland socialsekreterare visade att de förväntade sig att trygghetspersonen skulle fortsätta att ta hand om barnet efter barnahusbisöket (Olsson 2017). I intervjuer med trygghetspersoner framkom att efter bisöket återgick dagen till det vanliga. När barnet återvänder kan de andra barnen ha frågor om var det har varit, då barnet varit frånvarande under en del av dagen. Ibland fick barnet instruktioner av trygghetspersonen om att använda sig av en vit lögn om tandläkarbisök, istället för att berätta om barnahusbisöket. Instruktionen om en vit lögn skiljer sig från förväntan på barnet i förhör om att berätta sanningen, vilket visar att förväntningarna på barnet skiljer sig åt mellan olika platser och tidpunkter. Det förekom även att barn lämnades själva i att besvara frågor och att barn då berättat för andra barn att de träffat polisen eller om barnahuset. Åklagare ansvarar för att barnets vårdnadshavare informeras efter polisförhöret med barnet (Åklagarmyndigheten 2019). I den här studien framkom att barn efter dagens slut i förskola/skola återvände hem utan förberedelse eller information om föräldrarnas reaktioner. Numera arbetar dock många kommuner med återföreningen mellan barn och deras föräldrar efter barnförhöret (Elfström, Landberg, & Olofsson 2017).

AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Samverkan i barnahus ska, enligt nationella riktlinjer, ske utifrån ett ”konsekvent barnperspektiv” med barnets bästa i fokus (Rikspolisstyrelsen 2009, s 4). Då barn ska förhöras om brott som de misstänks ha varit utsatta för kan det innebära att de behöver berätta om svåra upplevelser, vilket kan medföra obehag. Samtidigt kan polisförhöret vara viktigt för att brott ska klaras upp och att barn inte ska utsättas ytterligare. Förhöret kan också ses som en möjlighet för barn att få berätta. Förutom själva barnahusbisöket har jag valt att inkludera när barn hämtas till polisförhör. I denna årsbokstext har jag, med stöd av barns perspektiv och perspektivet från vuxna i barns närhet, beskrivit händelser i samband med barnahusbisök. Barn kan då ställas inför olika förväntningar som ibland kan ses som motstridiga. Misstänkta brott mot barn ska utredas och samtidigt förväntas det genomföras utifrån barnperspektiv och med hänsyn till barnets bästa. Det kan betraktas som en svår uppgift och kan innebära utmaningar före, under och efter barnahusbisök.

REFERENSER

- Elfström, H., Landberg, Å. & Olofsson, G. (2017) *Efter barnförhöret - en modell för att ge stöd och information till barn och föräldrar vid misstanke om barnmisshandel*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna barnhuset.
- Landberg, Å. & Svedin, C.-G. (2013) *Inuti ett barnahus. En kvalitetsgranskning av 23 svenska verksamheter*. Stockholm: Linköping universitet och Rädda barnen.
- Olsson, A.-M. E. (2017) *Barn i Barnahus - En främmande fågel i Socialtjänstens Service- och Familjesystem*. Kristianstad: Kristianstad University Press.
- Olsson, A.-M. E., & Kläfverud, M. (2017). To Be Summoned to Barnahus: Children's Perspectives. Johansson, S., Stefansen, K., Bakketeig, E. & Kaldal, A. (red.). *Collaborating Against Child Abuse: Exploring the Nordic Barnahus Model* (ss. 57-74). Cham: Palgrave Macmillan.
- Rikspolisstyrelsen. (2009). *Delredovisning av regeringsuppdrag avseende gemensamma nationella riktlinjer kring barn som misstänks ha varit utsatta för brott och kriterier för landets barnahus*. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- Åklagarmyndigheten (2019). *Brott mot barn - Åklagarens barnhandbok*. Göteborg: Utvecklingscentrum.
- Åklagarmyndigheten & Polismyndigheten (2018). *Förhör med barn Förhör med vuxna som har osynliga funktionsnedsättningar -handledning för polis och åklagare vid planering och genomförande*. Göteborg: Åklagarmyndigheten utvecklingscentrum Göteborg, Polismyndigheten utvecklingscentrum Väst, Polismyndigheten utvecklingscentrum Mitt.

Lagar

Lag om särskild företrädare för barn (SFS 1999:997)

Skollag (SFS 2010:800)

Om vikten av att socialarbetare kan värdera en insats för barn i social dygnsvård

*Martin Bergström*¹⁰

När samhället övertar ansvaret för ett barns välfärd uppstår även ett ansvar för barnets uppväxt – ett ”in locus parentis¹¹” (Jackson 1994; Smithgall et al. 2004). Det innebär en vårdande roll och ett moraliskt ansvar att tillvarata barnets intressen (Miller 2003). Vid möten med barn i social dygnsvård – i familjehem eller vid institution – förväntas ett specifikt och aktivt ansvar från socialtjänsten så att barnets behov verkligen blir tillgodosedda. Det går att ifrågasätta om enskilda socialarbetare verkligen har möjlighet att å samhällets vägnar uppfylla detta ansvar.

KRAV PÅ SYSTEMATIK

En problemteori synliggör vad som gör att ett barn har behov av förändring hos sig eller sin omgivning. Stöd för en sådan teori kan hämtas från professionellas erfarenheter och i forskning om riskfaktorer (Fraser et al. 2009). Det finns både föränderliga och oföränderliga riskfaktorer som behöver övervägas (Kraemer et al. 2005). Problemt teorin utgör utgångspunkten för utvecklandet av en teoretisk modell som synliggör förändringsintentioner.

För att försäkra sig om att en intervention ger önskat utfall/resultat krävs en teoretisk modell för förändring, en programteori. En-systematisk intervention har sin utgångspunkt i en programteori och innebär en ändamålsenlig aktivitet som syftar till att skapa en förändring där den som genomför den löpande överväger interventionens begränsningar (Midgley 2006). Med ändamålsenlig avses här att det finns en uttalad idé om vem eller vad som ska förändras under en given tidsperiod. En programteorin belyser alltså vilka problem eller färdigheter som ska förändras (problemteori), hur det ska göra, anger olika aktörers roller samt anger när förändringen ske (Fraser et al. 2009).

Den som genomför en intervention kan i socialt arbete vara till exempel socialarbetare, terapeut eller lagstiftare. En enskild intervention kan innebära att flera

---

¹⁰ Ett stort tack till Lars Harrysson som genom stort redaktionellt arbete gjort denna text möjlig att läsa och förhoppningsvis förstå.

¹¹ Latin, på svenska ungefär ”I en förälders ställe”.

personer är inblandade i olika roller och med olika ansvarsområden. Varje intervention sker i en situation om vilken vi har begränsad information, varför en heltäckande analys inte är möjlig. Alla interventioner har begränsningar, ingen insats "botar" allt eller alla. Min ingång är därför att det är viktigt med forskning som belyser systematiska interventioners verkan och begränsningar.

FORSKNING OM INTERVENTIONER

Det är väl dokumenterat att barn som placeras i social dygnsvård upplever mer ohälsa och är i större behov av stödjande och vårdande insatser än barn i allmänhet. Det stora antalet forskningsstudier som pekar på somatisk ohälsa (t.ex. Vinnerljung & Hjern 2018), tandohälsa (t.ex. Vinnerljung & Hjern 2018) och mental ohälsa (t.ex. Socialstyrelsen 2019) bland dessa barn måste ses som uttryck för barnens utsatthet som ett faktum snarare än en indikation. Den sammantagna ohälsan har i en rad studier på ett övertygande sätt visat att dessa barn kommer att ha bestående hälsoproblem genom livet (t.ex. Vinnerljung et al. 2015; Zlotnick et al. 2012). Studier pekar dessutom på att ohälsan har samband med frånvaron av systematiska rutiner för att tillgodose hälsokontroller för barnen i social dygnsvård, en övertro på vårdgivarnas observationer, samt socialtjänstens försummelse av hälsoproblem under placeringstiden (Kling et al. 2016; Kling, 2010, SBU 2018a). Sannolikt är instabiliteten i själva dygnsvårdsplaceringen bidragande på grund av omplaceringar/sammanbrott (Olsson et al. 2012; Sallnäs et al. 2004). Barn i social dygnsvård tycks alltså inte erhålla stödjande och vårdande insatser från samhället i önskvärd omfattning. Det är tydligt att den uppkomna situationen delas av fler inblandande parter än de biologiska föräldrarna eller barnen. Rimligen finns ett stort utrymme för att förbättra stödet och vården för barn i en redan utsatt position.

Användning av systematiska interventioner

Systematiska interventioner med tydlig programteori är sannolikt en lyx som kommer väldigt få inom den sociala barnvården till del (Kazdin 2013). För professionella socialarbetare är sådan systematik sällan en integrerad del i vardagsarbetet. Exempelvis har färre än 10 % av de professionella socialarbetarna i USA införlivat systematiska interventioner i sitt arbete (Becker et al. 2013). Deras vardag tycks snarare innehålla en eklektisk mix av forskningsstödda behandlingskomponenter och erfarenhetsbaserade komponenter som saknar forskningsstöd (Garland et al. 2010). Även om arbetet kan inkludera flera forskningsstödda komponenter så

tycks dessa utgöra en så liten del att det inte är troligt att de har någon terapeutisk effekt (ibid). Mer uppmärksamhet bör därför riktas mot de interventioner som sker i den traditionella dygnsvården för att möjliggöra att bästa möjliga och systematiskt genomtänkta vård och stöd ges till barn och familjer (Kazdin 2015). En grundförutsättning är att de interventioner som erbjuds är designade och utprovade för just den population som avses samt att den utlovade interventionen verkligen ges som tänkt (Hasson & Thiele Schwarz 2017), vilket innebär att det finns en programteori. Socialarbetaren förväntas vara förtrogen med nödvändig kunskap för hur man ska värdera den intervention som planeras för ett barn, inte minst när det gäller barn i social dygnsvård.

Insatser i Sverige

Inom den traditionella svenska sociala dygnsvården erbjuds åtminstone 71 unika insatser för att stödja barnet i samband med en placering (SBU 2017; 2018b). Det stora antalet är inget nytt fenomen (IVO 2013). Flertalet av dem är importerade och många är modifierade eller inspirerade av andra. I stort sett har inte någon av dem blivit effektevaluerade, vilket betyder att det saknas kunskap om ifall utfallet är bättre, likvärdigt eller sämre än andra interventioner. Bland de fyra internationellt identifierade systematiska interventioner (varav en används i svensk social dygnsvård) som är att föredra före traditionell dygnsvård, förväntas att mellan fem och tretton barn behöver genomgå interventionen för att ett enda barn ska få ett signifikant bättre utfall än traditionell vård (SBU 2017; 2018b). Detta innebär att en enskild socialarbetare som erbjuder den systematiska interventionen knappast kan avgöra vem eller vilka som på sikt kommer att ha ”nytta” av den. Socialarbetaren förväntas därmed lita på att den intervention som erbjuds via den kommunala upphandlingen finns där för att den är en forskningsunderbyggd intervention. Att det saknas forskningsstöd betyder inte att interventioner är verkningslösa, utan att det är osäkert om de har positiv, negativ eller ingen verkan.

SYSTEMATIK I TEORI OCH GENOMFÖRANDE HÄNGER SAMMAN

Systematiska insatser förutsätter en programteori. Den i sin tur bör innehålla sätt att kontrollera att interventionen verkligen utförs som det är tänkt (Fraser et al. 2009; Hasson & Thiele Schwarz 2017). Det brukar uttryckas som att utföraren är ”programtrogen”, vilket förutsätter att behandlaren är utbildad för att kunna utföra interventionen. Inom svensk institutionsvård erbjuds i genomsnitt fem interventioner per institution (SBU 2018b). För 22 % av dessa insatser finns ingen

utbildad anställd personal på institutionen, vilket nära nog är en garanti för att insatsen inte levereras som utlovats. Den enskilde socialarbetaren förväntas undersöka om det finns utbildad personal på institutionen som kan genomföra utlovad vård när ett barn ska placeras.

Flera systematiska interventioner ställer krav i programteorin på ett specifikt handledningsförfarande för att försäkra att insatsen verkligen genomförs som det är tänkt. Om det förfarandet saknas går det att ifrågasätta programtrogenheten.Handledning har en rik tradition i socialt arbete som profession och fyller en viktig funktion för att förstå gapet mellan grundläggande färdigheter och praktiskt handlag (Sewell 2018), även om handledning generellt utan specifik programteori saknar forskningsstöd i relation till utfallet för den behövande (Carpenter et al. 2013). Inom familjehemsvården bör därför familjehemsföräldrar ges handledning och fortbildning anpassat till uppdraget (Socialstyrelsen 2012), med utgångspunkt från en specifik programteori. Socialtjänsten tycks mestadels lägga fokus på att utreda familjehemmets lämplighet och förbereda familjehemsföräldrarna innan uppdraget påbörjas (SBU 2017). Det finns inget forskningsstöd för att detta fokus förbättrar utfallet för barnet (SBU 2017; Bergström et al. 2019). Inom institutionsvård knyter mindre än hälften (43 %) av institutionerna specifik handledning till den intervention de säger sig använda (SBU 2018b). Den enskilde socialarbetaren förväntas undersöka om den som erbjuder en specifik insats även knyter handledning till den, alternativt garanterar programtrogenhet på annat sätt.

Programteorier innehåller ofta en kombination av förfaranden, vilka ofta benämns behandlingskomponenter. Ett rimligt antagande är att om en specifik systematisk interventions programteori innehåller behandlingskomponenter som övervägande överensstämmer med en annan specifik systematisk interventions programteori så kan forskningsstödet för den ena programteorin vara överförbart till den andra programteorin (Hasson & Thiele Schwarz 2017). *De Otroliga Åren* är en av tre interventioner som har forskningsstöd för att öka välmåendet hos familjehemsbarn (SBU 2017; Bergström et al. 2019). Det är en psykopedagogisk föräldrautbildning för föräldrar med barn i åldern 2-8 år (Webster-Stratton 2007). Den svenska föräldrautbildningen *KOMET*, som används i traditionell familjehemsvård (SBU 2017), är modifierad, inspirerad och utvecklad utifrån *De Otroliga Åren* (Kling et al. 2006). Både *KOMET* och *De Otroliga Åren* har visat sig vara likvärdiga i att förbättra välbefinnandet bland ”vanliga” barn som bor i ”vanliga” familjer (Stattin et al. 2015). Båda insatserna bygger på samma problemteo-

rier och har övervägande överensstämmande programteorier, vilket innebär att förutsättningarna att generalisera den enas forskningsstöd till den andra är rimliga. Den enskilde socialarbetaren förväntas vara väl förtrogen i en interventions problemteori och programteori för att kunna generalisera en forskningsunderstödd interventions resultat till en icke-forskningsunderstödd intervention.

Att inte utsätta barn för onödiga risker – ett exempel

Det är sedan länge känt att vissa interventioner som erbjuds inom ramen för socialt arbete tycks direkt skadliga (t.ex. Welsh & Rocque 2014). Den behandlingskomponent som ofta pekas ut som att vara skadlig när det handlar om tonåringar är negativa influenser i kamratkretsen eller i gruppinterventioner (t.ex. Farrell et al. 2017). *Treatment Foster Care Oregon* (TFCO) är en intervention för långvarigt kriminella tonåringar och sker i familjehem samt har forskningsstöd i att vara ett bättre alternativ än institutionsvård (SBU 2018b). En ofta framförd förklaring till att TFCO är bättre än institutionsvård är att en tonåring är enskilt placerad i familjehemmet för att undvika negativa kamratinfluenser.

För närvarande finns det ingen som kan ange antalet familjehem i Sverige eller hur många barn dessa familjehem kan ha eller har boende hos sig. Det finns varken ett officiellt register eller någon lagstiftning som reglerar detta. Sedan TFCO började användas i Sverige genomgår årligen ungefär 40 tonåringar interventionen av de ungefär 2000 tonåringar som tillhör målgruppen (SBU 2018b). Den enskilde socialarbetaren förväntas vara väl förtrogen med enskilda komponenter för att kunna utveckla och planera den traditionella vården. Detta för att inte föreslå programteorier som innehåller behandlingskomponenter som sedan länge är kända för att vara verkningslösa eller till och med skadliga.

AVSLUTNINGSVIS

Det är ur ett etiskt perspektiv svårt att försvara att interventioner med okänt innehåll (programteori) och okänd verkan erbjuds. Inte minst när detta sker i samband med lagstadgade ingripanden i samhällsvård när själva samhälls-ingripandet kan ha skadliga verkningar (SBU 2017; 2018b; SMER 2018). Utifrån den samlade kunskapen kring hur det går i vuxenlivet för barn med en historia av social dygnsvård bör sannolikt socialarbetaren vara extra noggrann (Mattson & Vinnerljung 2016). Det finns inget som tyder på att alla barn som kommer i social dygnsvård automatiskt blir ”friska”, men skillnaden i hälsa och välbefinnande mellan de barn som har erfarenheter av social dygnsvård och de som saknar erfarenheten är sannolikt

för stor. Det finns ofrånkomliga tillfällen när ett barn är i behov av ett samhälls-ingripande som inkluderar social dygnsvård, inte minst när situationen innebär omedelbar fara för barnet. Men, vilket är viktigt, idag finns det inget tydligt forskningsstöd för att samhället genom social dygnsvård i förlängningen är en ansvarsfull förälder – in locus parentis.

Samhällets strävan, om vi beaktar de forskningsstudier som gjorts, bör vara att social dygnsvård ska vara så bra att alla föräldrar skulle kunna överväga att få sina barn placerade där, för att när samhället är förälder åt våra barn får de barnen den överlägset bästa omsorgen och vården. Förväntningarna på en enskild social arbetare är med denna strävan överväldigande, men rimliga.

REFERENSER

- Becker, E. M., Smith, A.M. & Jensen-Doss, A. (2013) Who's using treatment manuals? A national survey of practicing therapists. *Behaviour Research and Therapy*. 51(10): 706-10.
- Bergström, M., Cederblad, M., Håkansson, K., Jonsson, A. K., Munthe, C., Vinnerljung, B., Wirtberg, I., Östlund, P. & Sundell, K. (2019). Interventions in Foster Family Care: A Systematic Review. *Research on Social Work Practice*. 30(1): 3-18.
- Carpenter, J., Webb, C. M. & Bostock, L. (2013) The surprisingly weak evidence base for supervision: Findings from a systematic review of research in child welfare practice (2000–2012). *Children and Youth Services Review*. 35(11): 1843-53.
- Farrell, A., Thompson, E. & Mehari, K. Dimensions of Peer Influences and Their Relationship to Adolescents' Aggression, Other Problem Behaviors and Prosocial Behavior. *Journal of Youth & Adolescence*. 46(6): 1351-69.
- Fraser, M., Richman, J., Galinsky, M. & Day, S. (2009) *Intervention Research: Developing Social Programs*. Oxford: Oxford University Press.
- Garland, A. F., Brookman-Frazee, L., Accurso, E. C., Zoffness, R. J., Hurlburt, M. S., Haine-Schlagel, R., & Ganger, W. (2010) Mental health care for children with disruptive behavior problems: A view inside therapists' offices. *Psychiatric Services*. 61(8): 788-795.
- Hasson, H., Thiele Schwarz U. (2017) *Användbar evidens: om följsamhet och anpassningar*. Första utgåvan. Stockholm: Natur & Kultur.
- IVO. (2013) *En trygg och säker vård – har personalen lämplig utbildning?* Stockholm: Inspektionen för vård och omsorg.
- Jackson, S. (1994) Educating children in residential and foster care. *Oxford Review of Education*. 20(3): 267-279.
- Kazdin, A. E. (2013) Evidence-Based Treatment and Usual Care: Cautions and Qualifications. *JAMA Psychiatry*. 70(7):666-7.

- Kazdin, A. E. (2015) Treatment as usual and routine care in research and clinical practice. *Clinical Psychology Review*. 42 (2015): 168-78.
<https://doi.org/10.1016/j.cpr.2015.08.006>
- Kling, Å., Sundell, K., Melin, L. & Forster, M. (2006) *Komet för föräldrar. En randomiserad effektutvärdering av ett föräldraprogram för barns beteendeproblem*. Stockholm: Forsknings- och Utvecklingsenheten; 2006.
- Kling, S. (2010) *Fosterbarns hälsa: Det medicinska omhändertagandet av samhällsvårdande barns hälsa i Malmö*. Malmö: Malmö Stad.
- Kling, S., Vinnerljung, B. & Hjern, A. (2016) Somatic assessments of 120 Swedish children taken into care reveal large unmet health and dental care needs. *Acta paediatrica*. 105(4): 416-20.
- Kraemer, H., Lowe, K. & Kupfer, D. (2005) *To your health. How to understand what research tells us about risk*. Oxford: Oxford University Press.
- Midgley, G. (2006) Systemic Intervention for Public Health. *American Journal of Public Health*. 96(3): 466-72.
- Miller, R. (2003) *Children, Ethics and Modern Medicine*. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Olsson, M., Egelund, T. & Host, A. (2012) Breakdown of teenage placement in Danish out-of-home care. *Child and Family Social Work*. 17(1): 13-22.
- Sallnäs, M., Vinnerljung, B. & Kyhle Westermark, P. (2004) Breakdown of teenage placements in Swedish foster and residential care. *Child and Family Social Work*. 9(2): 141-52.
- SBU (2017) *Insatser för bättre psykisk och fysisk hälsa hos familjehemsplacerade barn*. Stockholm: Statens beredning för medicinsk och social utvärdering.
- SBU (2018a) *Organisatoriska modeller för att barn och unga i familjehem och på institution ska få hälso- och sjukvård och tandvård En systematisk litteraturoversikt och utvärdering av etiska, sociala och juridiska aspekter*. Stockholm: Statens beredning för medicinsk och social utvärdering.
- SBU (2018b) *Behandlingsfamiljer för ungdomar med allvarliga beteendeproblem – Treatment Foster Care Oregon. En systematisk översikt och utvärdering inklusive ekonomiska och etiska aspekter*. Stockholm: Statens beredning för medicinsk och social utvärdering.
- Sewell, K. M. (2018) Social Work Supervision of Staff: A Primer and Scoping Review (2013-2017). *Clinical Social Work Journal*. 46(4): 252-65.
- Socialstyrelsen. (2012) *Program för trygg och säker vård i familjehem och hem för vård eller boende. Redovisning av regeringsuppdrag*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2019) *Vård för barn och unga i HVB utifrån deras samlade behov. Förutsättningar och former för integrerad och annan specialiserad vård*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- SMER (2018) *Etik: en introduktion*. Fjärde omarbetade upplagan. Stockholm: Statens medicinsk-etiska råd.

- Smithgall, C., Gladden, R., Howard, E., Goerge, R., & Courtney, M. (2004) *Educational experiences of children in out-of-home care*. Chicago: University of Chicago, Chapin Hall Center.
- Stattin, H., Özdemir, M., Enebrink, P. & Giannotta, F. (2015) A national evaluation of parenting programs in Sweden: The short-term effects using an RCT effectiveness design. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 83(6): 1069-84.
- Vinnerljung, B., Brännström, L. & Hjern, A. (2015) Disability pension among adult former child welfare clients: A Swedish national cohort study. *Children and Youth Services Review*. 56 (2015): 169-76. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2015.07.001>
- Vinnerljung, B. & Hjern, A. (2018) *Health care in Europe for children in societal out-of-home care*. London: MOCHA/Imperial College, Appraised. RtE-kfMMoCH.
- Webster-Stratton, C. (2007) *De otroliga åren: en handledning i problemlösning för föräldrar till barn mellan två och åtta år*. 2. uppl., 3. rev. tr. Lund: Palmkron.
- Welsh, B. & Rocque, M. (2014) When crime prevention harms: a review of systematic reviews. *Journal of Experimental Criminology*. 10(3): 245-66.
- Zlotnick, C., Tam, T. W. & Soman, L. A. (2012) Life Course Outcomes on Mental and Physical Health: The Impact of Foster Care on Adulthood. *American Journal of Public Health* 102(3): 534-40.

Familjehemsförälder med uppdrag att ta hand om sitt barnbarn

Sofia Linderot

En smal liten gång markerar vägen genom hallen till köket i huset som jag besöker. Jag kryssar fram mellan skor i olika storlekar och färgglada cykelhjälmarsom ligger huller om buller och papperskassar där bensuskydd sticker upp och skvallrar om ishockeyattiraljer. När vi tar plats vid köksbordet markerar de undan travar med skolböcker och serietidningar. Knappast en hemmiljö som är typisk för ett äldre pensionerat par, tänker jag.

Det hela har sin förklaring. Barnbarnens oroliga uppväxtmiljö som kantats av missbruk och våld har lett till att morföräldrarna bestämt sig för att hand om dem. De berättar om att de under barnens uppväxt gjort brandkärsutryckningar när föräldrarna varit berusade och våld förekommit. De beskriver vidare att de funnits där som stöd i vardagen och bland annat sett till att barnen kommit till skolan.

Det äldre paret var två av ett fyrtiotal personer som jag intervjuat i samband med att jag besökte drygt trettio familjehem i sex kommuner. Min tidigare studie (Linderot 2006) ”Att placera eller inte placera i släktinghem – det är frågan”, i vilken jag uppmärksammade släktingplaceringar ur socialtjänstens perspektiv¹², väckte mitt intresse för släktinghemsföräldrars upplevelser och erfarenheter. I min avhandling undersöker jag vad det kan innebära att ta hand om en släktings barn genom ett formellt uppdrag.¹³ I studien har jag kommit i kontakt med bland annat mor- och farföräldrar, mosttrar och morbröder samt syskon, vilka alla har tagit emot ett släktingbarn. I tolv släktinghem var det mor- och farföräldrar som tog hand om ett eller flera släktingbarn.

I denna årsbokstext vill jag belysa ett antal aspekter på att vara familjehemsförälder till sitt barnbarn. Men först kort om när det kan bli aktuellt med placering i familjehem och en allmän beskrivning av olika familjehemstyper.

---

¹² Jag intervjuade främst socialsekreterare, men även Individ- och familjeomsorgschefer och förtroendevalda inom socialnämnden.

¹³ I min doktorsavhandling, Linderot (2020), använder jag livslopps- och familjeteoretiska perspektiv som teoretisk inramning och analytiska redskap.

NÄR INSATSER I HEMMET ÄR OTILLRÄCKLIGA

Socialtjänsten ska aktivt arbeta för att så långt det är möjligt stödja föräldrar och barn i deras egna hem. Det handlar om olika öppna insatser som exempelvis att erbjuda deltagande i strukturerade öppenvårdsprogram och/eller personligt stöd från socialsekreterare eller kontaktperson/kontaktfamilj. När stödinsatser i hemmet bedöms vara otillräckliga och ett barn inte längre kan bo kvar ska barnet placeras utanför det egna hemmet.

Den svenska barnvården utmärks av ett familjeorienterat perspektiv och man eftersträvar så långt som möjligt att få vårdnadshavarnas samtycke till en placering. De flesta placeringar sker också på frivillig grund. Med godkännande från vårdnadshavare och från barn över 15 år beviljas placeringen som bistånd¹⁴ om det finns behov av placering som inte kan tillgodoses på annat sätt. Det kan bli aktuellt med tvång när allvarliga missförhållanden finns om vårdnadshavarna och barn som är äldre än 15 år inte går med på vård på frivillig väg. Det kan handla om allvarliga problem i hemmiljön¹⁵, men det kan även gälla barnets eget beteende¹⁶. När det gäller orsaker i hemmet är en vanlig grund brister i omsorg om barnet som kan bero på en vårdnadshavares missbruk, psykiska eller intellektuella funktionsnedsättningar. Om barnet exempelvis missbrukar beroendeframkallande medel eller ägnar sig åt brottslig verksamhet kan barnet bli föremål för tvångsåtgärder. För att ett omhändertagande ska kunna bli aktuellt ska socialtjänsten ha bedömt att det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas.

Barn och unga kan placeras i familjehem, stödboende eller i hem för vård eller boende. När det handlar om små barn ska vård i familjehem som regel prövas före vård i hem för vård eller boende (1992/93:SoU4; Grönwall & Holgersson 2004). Ett familjehem är enligt socialtjänstförordningen¹⁷ "...ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran ... och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt.". Det finns två typer av familjehem; rekryterat familjehem som också kallas "vanligt" familjehem samt nätverkshem, vilket illustreras i figur 1.

---

¹⁴ 4 kap. 1 § Socialtjänstlagen, 2001:453, förkortad SoL.

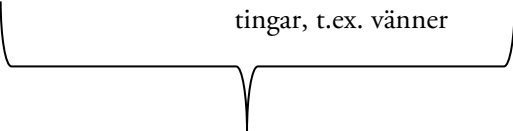
¹⁵ 2 § Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU.

¹⁶ 3 § LVU.

¹⁷ 3 kap. 2 § (2001:937).

Familjehem

Rekryterat familjehem	Släktinghem	Annat närståendehem
Placering hos för barnet <i>okända</i> personer	Placering hos <i>släktingar</i>	Placering hos <i>andra när- stående</i> som inte är släk- tingar, t.ex. vänner

Nätverkshem

Figur 1. Begrepp för olika typer av familjehem, samt i vilken relation barnet står till dem som tar emot (kända/okända personer).

Källa: Linderot (2006), s 13. Tabellen omarbetad av författaren.

I ett rekryterat familjehem sker placeringen hos personer som barnet inte känner och i nätverkshem tar antingen anhöriga (som jag jämför med släktingar) eller andra närstående, som exempelvis en vän eller en tidigare kontaktperson, hand om barnet. I lagstiftningen har anhöriga ett försteg när det gäller var ett barn ska placeras då det i socialtjänstlagen¹⁸ står att det ska, "...i första hand övervägas om barnet kan tas emot av någon anhörig eller annan närstående". I fortsättningen av denna text fokuserar jag på den typ av nätverkshem som jag benämner släktinghem.

SLÄKTINGPLACERING INTE SÅ VANLIGT, MEN OMDEBATTERAT

Hur många släktingplaceringar som görs per år är höljt i dunkel eftersom Socialstyrelsen (2019) endast redovisar antalet barn i nätverkshem, vilket år 2018 uppgick till knappt en femtedel av alla familjehemsplacerade barn. Släktingplacering är således inte den vanligaste placeringsformen, men den har setts som kontroversiell. Den har ivrigt engagerat socialarbetare, allmänhet och politiker.

Vårdformen har såväl ifrågasatts som förespråkats av socialarbetare och förtroendevalda i socialnämnd. Attityden har pendlat under olika tidsperioder. Ofta har släktingplaceringar betraktats som bekymmersamma utifrån farhågan att negativa familjemönster kan föras över mellan generationer. Nätverksplaceringar har även ansetts svåra att utreda och bedöma (Linderot 2006; Rasmussen & Regnér 2013). När jag intervjuade socialarbetare i en tidigare studie (Linderot 2006) fann jag att

¹⁸ 6 kap. 5 § SoL.

socialarbetarna generellt var positivt inställda till släktingplaceringar, men att de sällan övervägde att det aktuella barnet skulle placeras hos släktingar eller andra närstående.

Frågan har även engagerat allmänheten. Det kom bland annat till uttryck i mitten av 1990-talet då en intensiv debatt startade under så kallade ”mormors-upproret”. En mormor upplevde sig kränkt över att hon inte fick ta hand om sitt barnbarn vilket resulterade i att hon till socialministern lämnade över tusen namnunderskrifter med krav på anhörigas rätt att ta emot en släktings barn. Det figurerar flera artiklar om privatpersoners kamp för att bli godkända som familjehemsföräldrar till sina barnbarn under rubriker som ”Äntligen får mormor bli mamma” (Aftonbladet 2005) och ”Evy, 67, anses för gammal för att ta hand om sitt barnbarn” (News33 2016).

Under 2019 fick frågan förnyad aktualitet när vård och stöd för återvändande IS-anhängares barn diskuterades. I en debattartikel av moderatledaren Ulf Kristersson och moderaternas socialpolitiska talesperson Camilla Waltersson Grönwall (Expressen 2019) under rubriken ”Är en släkting verkligen lämplig?” förespråkar de adoption av utomstående vad gäller dessa barn.

MOR- OCH FARFÖRÄLDRAROLLEN

Mor- och farföräldrar har en gång i tiden valt att bli förälder, men väljer däremot inte rollen som mor- och farförälder. Det är en roll som det finns många förväntningar kring. Relationen mellan föräldrar och vuxna barn har enligt de brittiska familjesociologerna Janet Finch och Jennifer Mason (1993) en särställning och skiljer sig från andra släktrrelationer på så sätt att det finns uttalade och outtalade normer kring att föräldrar förväntas stödja sina vuxna barn. Mor- och farföräldrar uppfattas allmänt som viktiga resurspersoner såväl praktiskt som känslomässigt för sina vuxna barn och barnbarn (Hagestad 2006). Av vissa betraktas mor- och farföräldrar som en reservarmé då de förväntas vara till hjälp med barnbarnen vid till exempel sjukdom och skilsmässa. De har en så kallad *being there* funktion (Hagestad 1985, 2006). Mor- och farföräldrar förväntas klara balansgången – att finnas tillgängliga som stöd, men inte blanda sig i barnuppfostran (Backhouse 2009).

ATT BESLUTA SIG FÖR ATT TA HAND OM BARNBARNET

Mor- och farföräldrarna i min studie har oftast bevittnat en problematisk uppväxt för sina barnbarn och reagerat starkt på vad barnen har utsatts för. De har på olika

sätt försökt att ge stöd till såväl barnbarnet som sitt vuxna barn. Det har handlat om hämtning och lämning på förskola och skola, att barnet bott hos dem under perioder och att barn spenderat sina sommarlov hos dem. Men det har även handlat om brandkårsutryckningar med anledning av att barnets förälder exempelvis varit drogpåverkade och varit våldsamma eller att föräldrarna på grund av psykisk ohälsa inte kunnat ge sitt barn omvårdnad.

Av både kärlek och plikt bestämmer sig mor- och farföräldrarna för att ta hand om sitt barnbarn. De ger uttryck för kärlek till och stort engagemang för barnet. De berättar ofta om starka emotionella band till barnet när de samtalar kring hur det kommer sig att de har tagit emot barnet. De betonar vikten av att man inom familjen ska ställa upp för varandra. Mor- och farföräldrarna vill inte sälla sig till raden av personer som svikit deras barnbarn. De konstaterar att det inte finns något alternativ eftersom de inte kan förenas med tanken om att barnet ska placeras hos okända i familjehem eller i hem för vård eller boende. Den ambivalens som har lyfts fram kan härledas till deras dröm om möjligheterna när deras vuxna barn flyttat hemifrån. De talade om att satsa mer på sig själva och att exempelvis ta vara på friheten i umgänge med vänner och resor.

Vissa mor- och farföräldrar menar att de har fått kämpa mot socialtjänstens uppfattning att de är för gamla för att bli familjehemsföräldrar. De vittnar om hur de har varit beredda att ta strid för att få ta hand om barnet. Några berättar om att de inte var främmande för att ta lagen i egna händer, som till exempel att rymma med barnen ifall det skulle behövas.

ATT VARA MOR- OCH FARFÖRÄLDER OCH SAMTIDIGT FAMILJEHEMSFÖRÄLDER

För många mor- och farföräldrar är barnbarn efterlängtat och beskrivs ofta som ”livets efterrätt” – något att glädjas åt och avnjuta utan att ha föräldraansvar. Mina intervjupersoner uppger dock att de har blivit föräldrar på nytt nu när barnbarnet flyttat hem till dem. Många menar att de har gått in i en ny föräldraroll helt och fullt. En del uttrycker klart att de saknar att ”bara” vara mor- eller farförälder.

Samtidigt som de är familjehemsförälder till sitt barnbarn är de också förälder till sitt eget vuxna barn. De har två att måna om, vilket de tvingas hantera i vardagen. En mormor beskriver hur hon kämpar för att hennes vuxna dotter ska få vård för sin psykiska ohälsa och sina missbruksproblem, medan barnbarnet, som är i förskoleåldern, visar stor frustration:

Jag vet att jag var helt slut, för jag var helt slut, för att jag hade hållt på att få in Britt-Marie på psyket. Jag var med henne nere på psyk och jag fick i

stort sett bli arg där nere för att de skulle förstå att ta in henne. Och så var jag med henne hemma och packade, körde henne till psyk i Storort, liksom, och all hennes frustration och aggression och ja, sen då hemåt. Och så hade jag Oskar här, som var på det viset. /.../ Och jag såg ju hur jättedåligt Oskar mädde, jättedåligt /.../ alltså han grät, han slogs, han bet oss. /.../ Jag tror att han och jag, vi grät nog i dom tre veckorna om vartannat. /.../ Han var så splittrad, så otrygg /.../ (intervju. 5, mormor).

Mormodern beskriver hur hon i den kaosartade situationen försöker att tillgodose de dubbla behov som finns eftersom både barnet och föräldern behöver hennes stöd.

Till detta kan läggas att vissa släktinghemsföräldrar tar ”hand om” sina föräldrar, vilket innebär att det är många som gör anspråk på deras uppmärksamhet och tid.

Släktinghemsföräldrarna uttrycker ofta sin lojalitet med barnets föräldrar, ibland för att undvika bråk. Emellanåt går vissa av dem med på att låta föräldrarna komma hem till dem och träffa barnet fastän de innerst inne vet att det kanske inte är för barnets bästa. Ibland tvingas de att välja bort att ge stöd till det vuxna barnet som familjehemsföräldrar till deras barn, vilket oftast leder till skuld känslor.

Jag har ovan berört att konflikter mellan släktinghemsföräldrarna och barnets föräldrar kan uppstå. I avhandlingen (Linderot 2020:155) sammanfattar jag det på följande sätt: “Relationsproblem mellan släktinghemsföräldrarna och barnets föräldrar löper oftast som en röd tråd genom intervjupersonernas berättelser och framhålls av flera som en av de största svårigheterna med att vara släktinghemsförälder.”. Konflikterna ställs ofta på sin spets vid umgängestillfällen där det är tänkt att föräldrarna ska träffa barnet i släktinghemmet eller i föräldrarnas hem. De brittiska forskarna Elaine Farmer och Sue Moyers (2008) menar att umgänge vid släktingplacering inte är lika reglerat som när det gäller placering i rekryterat familjehem. Det innebär att det finns större spelrum för barnets föräldrar och släktinghemsföräldrarna att agera än i rekryterade familjehem vilket kan ge utrymme till konflikter.

KÄRLEK, ENGAGEMANG OCH ORO

Mor- och farföräldrarnas berättelser om barnet genomsyras av kärlek och engagemang. Men de ger även uttryck för oro kring hur det ska gå för barnet. De månar om barnets skolgång och flera är oroliga för hur de ska klara skola och vidare utbildning. Mor- och farföräldrarna undrar om och när barnets föräldrar kan ta hand om dem. När släktinghemsföräldrarna gör sig till tolk för barnen berättar de om

att det finns en rädsla hos barnen över mor- och farföräldrarnas ålder och hälsa. ”Du får aldrig dö mormor”, yttrar en tonårsflicka, som enligt släktinghemsföräldern är orolig för sin mormors sviktande hälsa. De själva konfronteras med oron för att inte orka, bli sjuka och avlida.

AVSLUTNINGSVIS

Släktinghemsfamiljen och vårdformen släktingplacering inbegriper spänningar och motsägelser. I min avhandling utkristalliseras flera utifrån perspektiven livslopp och familjeteori. Begreppet livslopp handlar om livets faser såsom barndom, vuxenliv och ålderdom, men även om tidsdimensionerna dåtid, nutid och framtid. En livsfas förstås bäst i ljuset av tidigare faser. Som exempel på en motsättning kan noteras att släktinghemsföräldrar skiljer sig från den rådande samhällsnormen då de som äldre personer har små barn i sin vård. Deras situation avviker från de ”informella tidtabeller” som finns kring exempelvis när en person ska få barn. I livsloppstermer är de *off-time* (jfr Holstein & Gubrium 2000; Jeppsson Grassman 2001; Neugarten & Neugarten 1996). Dessa mor- och farföräldrar går således mot strömmen.

I denna årsbokstext har jag tagit upp några aspekter på släktinghemsföräldrarnas komplexa situation i den dubbla roll de har som både familjehemsföräldrar och släktingar. Å ena sidan har de av socialnämnden fått ett formellt uppdrag att vara familjehem. Å andra sidan ger släktinghemsföräldrarna uttryck för att de har informella förpliktelser i rollen som släkting till barnet och barnets förälder. De är med ett livsloppsbegrepp att se som sammanlänkade med varandra (*linked lives*). Av kärlek och plikt har de tagit hand om sitt barnbarn.

Det äldre pensionärspar som fick inleda denna text gav mig inblick i hur det är att vara morförälder och samtidigt släktinghemsförälder. De hjälpte mig att förstå den komplexa roll som de befinner sig i. Att vara gränssättande mot den vuxna dottern med missbruksproblem och att försvara barnbarnet som får höra av kamrater att han är ett övergivet barn tär hårt, men mobiliserar även kraft att agera. Vid sidan av sorg och kamp finns glädje över barnen. Dagarna är inrutade med att få iväg dem till skolan, skjutsa till fritidsaktiviteter, övningsköra, diskutera skolval. Knappast en vardag som är typisk för ett äldre pensionerat par, tänker jag.

REFERENSER

Backhouse, J. (2009) Grandparents raising their grandchildren: Impact of the transition from a traditional grandparent role to a grandparent-as-parent role. Unpublished PhD

- Thesis, School of Education/Centre for Children & Young People, Southern Cross University, Lismore NSW (<http://epubs.scu.edu.au/theses/79>)
- Farmer, E. & Moyes, S. (2008) *Kinship Care: Fostering Effective Family and Friends Placements*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Finch, J. & Mason, J. (1993) *Negotiating Family Responsibilities*. London: Routledge.
- Grönwall, L. & Holgersson, L. (2004) *Socialtjänsten. Handboken om SoL, LVU och LVM*. Stockholm: Förlagshuset Gothia AB.
- Hagestad, G. O. (1985) Continuity and connectedness. Bengtson, V. L. & Robertson, J. F. (Eds.) *Grandparenthood*. Beverly Hills, CA: Sage Publications, s.31-48.
- Hagestad, G. O. (2006) Transfers between grandparents and grandchildren: The importance of taking a three-generation perspective. *Zeitschrift für Familienforschung*, 18(3), 315-332.
- Holstein, J. A. & Gubrium, J. F. (2000) *Constructing the Life Course*. New York: General Hall.
- Jeppsson Grassman, E. (2001) Tid, tillhörighet och anpassning. Kronisk sjukdom och funktionshinder ur ett livsloppsperspektiv. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 8(4), 306-325.
- Linderot, S. (2006) *Att placera eller inte placera i släktinghem, det är frågan. En studie kring familjehemsplaceringar – lagstiftning, attityder och handläggning inom socialtjänsten*. Licentiatuppsats, Lund; Socialhögskolan, Lunds Universitet.
- Linderot, S. (2020) *Av kärlek och plikt – att bli familjehem till ett barnbarn, syskon eller syskonbarn*. Doktorsavhandling, Lund; Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Neugarten, B. L. & Neugarten, D. A. (1996) *The meanings of age: Selected papers of Bernice L. Neugarten*. Chicago: University of Chicago Press.
- Rasmusson, B. & Regné, M. (2013) Ett utvalt hem till ett utvalt barn. Familjehemsutredningar och socialt arbete i praktiken. Stockholm Natur & Kultur.
- Socialstyrelsen (2019) Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2018 [<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/statistik/2019-8-6261.pdf>]. (Hämtad 2 december 2019).
- Socialutskottets betänkande 1992/93:SoU4, Familjehemsvård för barn och ungdom.
- Artiklar i dagspress och på internet*
- Kristersson, U. & Waltersson Grönwall, C. (2019) Barnen från IS behöver familjer som adopterar. *Expressen*, 21 maj.
- Lahti, G. [online] (2016-02-16) Evy, 67, anses för gammal för att ta hand om sitt barnbarn, *News55* (Hämtad 2 december 2019). <http://www.news55.se/artiklar/67-aring-an-maler-socialtjanst-for-aldersdiskriminering/>
- Milstead, S. (2005) Äntligen får mormor bli mamma. *Aftonbladet*, 21 december.

Internationell adoption, kunskap och socialt arbete

Em Andersson

Sverige har länge varit involverat i internationella adoptioner. Idag ger Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF) auktorisation till de organisationer som förmedlar adoptioner och utövar också tillsyn över deras arbete. Den som önskar adoptera vänder sig till socialtjänsten för utredning och utbildning. I min forskning har jag undersökt vilken kunskap om internationell adoption, adoptivfamiljer och internationellt adopterade personer som förmedlas i socialpolitiskt relaterade texter (Andersson 2010; 2012; 2016).¹⁹ Socialpolitiken skapar förutsättningar för det sociala arbetet, inte bara när det gäller resursfördelning, utan också genom att bidra till den kunskapsbas som ligger till grund för det sociala arbetets verksamheter. Jag har närmast mig socialpolitiken som en arena där samhällsfenomen, sociala problem och medborgargrupper konstrueras. Dessa konstruktioner är bundna till tid och rum och blir begripliga i förhållande till rådande diskurser (Lewis 2000). Att studera officiella dokument om internationell adoption ger inblick i och öppnar för att problematisera den rådande tidens syn på barns utveckling, familjerelationer och förhållanden mellan Sverige och andra länder.

INTERNATIONELL ADOPTION I SVERIGE

Adoptioner i Sverige har en hundraårig historia. Den första adoptionslagen reglerade nationella adoptioner och trädde i kraft 1918. Genom dessa adoptioner sammanflätades ambitionen att ge rättsligt skydd åt barn som fötts utanför äktenskapet med möjligheten för par som inte kunde få biologiska barn att bli föräldrar (Lindgren 2006). I samband med att preventivmedelsteknikerna utvecklades och abortlagstiftningen liberaliserades sjönk antalet barn i Sverige som var tillgängliga för adoption. Både politiker och personer som ville adoptera började ställa krav på att det skulle bli lättare att adoptera barn från andra delar av världen. De internationella adoptionerna kom igång under 1960-talet (Lindgren 2010). Enligt uppgift från MFoF har omkring 54 000 barn adopterats till Sverige. Sverige är, sett till sin befolkningsstorlek, ett av de länder i världen som genomfört flest internationella

---

¹⁹ Publicerade under mitt tidigare förnamn.

adoptioner (Lindgren 2010). Antalet internationella adoptioner har sjunkit kraftigt under senare år, vilket bland annat hänger samman med förbättrade levnadsvillkor i länder som Sverige tidigare haft ett omfattande adoptionssamarbete med (MFoF 2017).

Allt sedan adoptionsverksamheten startade har det från statligt håll formulerats riktlinjer för myndigheters och adoptionsorganisationers hantering av den. Jag har analyserat statliga offentliga utredningar, socialtjänstens handböcker för utredning av blivande adoptivföräldrar samt forsknings- och utbildningsmaterial riktat till praktiker, blivande adoptivföräldrar och studenter. Dessa dokument förenas i ambitionen att vara till nytta, stöd eller vägledning inom det internationella adoptionsområdet. Dokumenten är kopplade till genrer som anses ha hög trovärdighet. Dokumenten publicerades mellan 1997 och 2008. Dessa drygt 10 år kännetecknas av förändringar i organiseringen av adoptionsverksamheten och en relativt omfattande dokumentproduktion på området. Bland annat gavs kommunerna ansvar för att blivande adoptivföräldrar genomgår en obligatorisk föräldrautbildning baserad på ett nationellt framtaget utbildningsmaterial.

MED SEPARATION I BAGAGET

Enligt Barnkonventionens artikel 21 (SFS 2018:1197) ska internationell adoption övervägas först efter att alla möjligheter till omvårdnad i barnets födelseland är uttömda. En förutsättning för att enskilda och par i Sverige ska kunna adoptera internationellt är alltså att barnet skiljts från sina föräldrar och andra omsorgspersoner i födelselandet. I min forskning uppmärksammar jag att dokumenten om internationell adoption lägger mycket stor vikt vid "separationen" från födelselandet, de biologiska föräldrarna och andra omsorgspersoner. Detta tidiga sammanhang beskrivs ofta som barnets "ursprung". Separationen görs till en erfarenhet som definierar internationellt adopterade som grupp. I flera av dokumenten antas separationen ligga till grund för en "psykologisk sårbarhet" och ibland även ett "trauma" hos personer med internationell adoptionsbakgrund. Resonemangen skapar en bild av gruppen som särskilt sårbara subjekt.

Detta sätt att resonera är inte isolerat till Sverige. Den amerikanska historikern Ellen Herman (2008) har lyft fram hur "the psychologically damaged adoptee" blev en välkänd figur i adoptionssammanhang redan under 1960-talet då psykodynamiska perspektiv på barn och barnuppfostran fick mer inflytande. Dessa perspektiv innebär större betoning på barns känslomässiga utveckling och behov av en trygg anknytning. Vilka föräldrar anses då vara lämpade för att ta hand om barn

tillgängliga för internationell adoption? Resonemanget i dokumenten bygger här på en tydlig kompenstationstanke. Ett sårbart barn som kommer från svåra förhållanden kräver stabilitet av både föräldrar och uppväxtmiljö. Utöver det uttrycks att barnets familj inte bör förstärka de särskilda svårigheter som adopterade tillskrivs.

Mellan 1997 och 2008 syns en kraftig förskjutning i hur den ideala adoptivfamiljen framställs. 1997 läggs i första hand fokus på de sökandes socioekonomiska situation. 2008 framhålls även de sökandes psykiska och fysiska hälsa, personliga egenskaper, reflexiva förmåga och livsstil. I detta avseende konstrueras den lämpliga adoptivfamiljen som allt mer snäv.

OLIKHET SOM UTMANING

Att hantera potentiella risker är en central uppgift för socialpolitiken. Vad som framställs som en risk och på vilka grunder ett fenomen knyts till risker är dock beroende av tid och rum (Kemshall 2002). I min forskning visar jag att adoptivfamiljen framhålls som en ”annorlunda” familj. Adoptivföräldraskapet förknippas med en rad utmaningar som framför allt handlar om skillnader mellan föräldrar och barn. Den biologiska familjen utgör en outtalad norm som adoptivfamiljen ställs emot. Eftersom det adopterade barnet är fött i ett annat land av andra föräldrar saknas genetiska band. Skillnader i egenskaper och temperament, såväl som utseendemässig olikhet mellan föräldrar och barn kopplas till barnets bakgrund och ses som potentiella risker i anknytningen. Den biologiska familjen framstår här indirekt som anmärkningsvärt problemfri. Den feministiska teoretikern Patricia Hill Collins (2000) menar att tanken om likhet finns inbyggd i definitionen av vad en familj är. Likhet är själva symbolen för tillhörighet, vilket är ett perspektiv som kommer fram i dokumenten.

Personer med internationell adoptionsbakgrund tillskrivs i dokumenten en identitetsmässig ”dubbelhet”. Den adopterade ska navigera tillhörigheten både till två uppsättningar av föräldrar; de biologiska föräldrarna och adoptivföräldrarna, och till två uppsättningar av kulturer; kulturen i födelselandet och den svenska kulturen. Dokumenten antyder att detta kan skapa en ”splittring” i identiteten. Internationellt adopterade framställs bära med sig en känslomässig koppling till sina födelseländer. Identitetsskapandet hos gruppen ses som problematiskt och förläggas i första hand på individnivå. Fördomar, diskriminering och rasism i det omgivande samhället berörs sparsamt. Tendensen att söka svar i det individuella, snarare än det strukturella när det gäller problem bland unga, berörs också i Ulrika

Levanders bidrag i årsboken. Adoptivföräldrarna ges ett betydande ansvar för att underlätta för sina barn och ungdomar att hantera dubbelheten genom att upprätthålla ”ursprunget”. I detta framträder en paradox. Å ena sidan ses ursprunget som en naturlig del av de adopterades identitet, å andra sidan måste banden upprätthållas aktivt för att gruppens välmående ska kunna garanteras.

EN MORALISK BALANSAKT

Enligt sociologerna Åsa Lundqvist och Christine Roman (2008) kännetecknas den svenska välfärdsmodellen av en tanke om att politiken ska vara grundad i vetenskap. Dokumenten om internationell adoption som publicerades runt år 2000 tar tydligt avstamp i tidens aktuella forskning. Texterna lutar sig i hög grad på studier som utförts inom ramen för individorienterade discipliner, där kvantitativa metoder använts för att undersöka internationellt adopterades risk för allvarlig psykisk ohälsa, social problematik och självmord. Även om denna forskning visar att gruppen som drabbas av detta är relativt liten, tenderar den övergripande bilden av internationellt adopterade i dokumenten präglas av ett risktänkande. Statistik som visar på riskbilden för adopterade blir till retoriska resurser som bygger upp trovärdigheten i dokumenten.

I ljuset av de utmaningar och risker som kopplas till både personer med internationell adoptionsbakgrund och till adoptionsfamiljen skulle det vara rimligt att finna en mer övergripande kritik av internationell adoption i dokumenten. Den typen av kritik är dock mycket begränsad. I ett av dokumenten slås det tvärtom tydligt fast att adoption ska ses som en ”skyddsfaktor”, inte en ”riskfaktor”. Internationella adoptioner måste utgå från en bedömning av vad som är barnets bästa. Dokumenten legitimerar praktiken genom att beskriva de omständigheter som gör barn tillgängliga för adoption som mer riskfyllda än de konsekvenser som adoptionen kan leda till. I detta framträder också Sveriges involvering i internationella adoptioner som moraliskt riktig. De politiska och moraliska dimensionerna av internationella adoptioner har under 2019, när denna text skrivs, aktualiserats på nytt. Under brottsrubriceringen ”bortförande av barn och oegentligheter i adoption” pågår i Chile just nu en utredning av internationella adoptioner från landet under 1970-, 80- och 90-talen. Av de 3205 ärenden som utreds på grund av misstanke om att adoptionerna inte genomförts enligt gällande regelverk gäller 630 ärenden barn som adopterats till Sverige (MFoF 2019).

BLODETS OCH RÖTTERNAS LOGIK

Ellen Herman (2008) menar att familjer som inte är förbundna med varandra genetiskt är föremål för särskild uppmärksamhet från myndigheters sida i och med att dessa familjer utmanar sociala föreställningar om vad en familj är. I min forskning formulerar jag begreppet *blodets och rötternas logik* för att visa hur den officiella kunskapen under den valda tidsperioden är strukturerad. Blodets och rötternas logik riktar fokus mot den mer eller mindre avgörande roll som internationellt adopterades familjemässiga, etniska och kulturella "ursprung" ges i förståelsen av livsförlopp, identitetsskapande och familjerelationer. Något som stärker slutsatsen om dokumentens fokusering på ursprung är användningen av begreppen "adoptivbarn" och "adopterade barn" som används även om sammanhanget antyder att det rör sig om vuxna personer med internationell adoptionsbakgrund. Adopterades "ursprung" ges betydelse också i relation till utseende. En genomgående tendens i dokumenten är att inte benämna hudfärg. Istället beskrivs utseenden bland adopterade från asiatiska, latinamerikanska och afrikanska länder som exempelvis "annorlunda" eller "icke-svenska". På detta sätt konstrueras svenskhet indirekt som en vit, nationell gemenskap. Sammantaget ger dokumenten uttryck för ett essentialistiskt perspektiv på familj och kultur, där vissa tillhörigheter framstår som naturliga, medan andra blir problematiska att upprätthålla. På så vis upprätthålls en biologisk familjenorm såväl som en vit svensketsnorm.

KUNSKAP, FÖRÄNDRING OCH SOCIALT ARBETE

Som jag tidigare nämnt bidrar socialpolitiken till den kunskapsbas som ligger till grund för socialt arbete. Kunskapen får en praktisk betydelse på så sätt att den integreras i offentliga verksamheter och influerar professionellas förhållningssätt och ageranden. Vilken kunskap som inom socialpolitiken görs gällande inom olika områden har därmed betydelse för hur det praktiska arbetet på fältet ser ut. Vad som betraktas som sanning vid en tidpunkt kan dock förändras och varje kunskapsområde inrymmer sprickor och ambivalens. Vikten av att socialarbetare reflekterar över och sätter verksamhetens kunskap i perspektiv har lyfts fram inom den kritiska forskningstraditionen i socialt arbete både internationellt (t.ex. Fook 2012) och i Sverige (t.ex. Mattsson 2015). Även om min forskning berör kunskapsproduktionen om internationell adoption under en avgränsad samtidshistorisk period, aktualiserar temat bredare frågeställningar om barn, familj, släktskap, statlig styrning och globala maktrelationer. Synliggörandet av vilka normer som

skapas, upprätthålls och utmanas genom socialpolitikens kunskapsproduktion kan göras till en del av en kritisk reflektion om det sociala arbetets villkor.

REFERENSER

- Andersson, M. (2010) *Blodets och rötternas logik. Internationell adoption i välfärdens diskursiva praktik*. (Ak. avh) Uppsala: Uppsala universitet.
- Andersson, M. (2012) Seeing Through the White Gaze: Racialised Markings of (Un)familiar Bodies in Swedish Transnational Adoption Policy. *Graduate Journal of Social Science*. 9(1): 65-83.
- Andersson, M. (2016) The Risk of Relatedness: Governing Kinship in Swedish Transnational Adoption Policy. Kroløkke, C., Myong, L., Adrian, S. W. & Tjørnhøj-Thomsen, T. (red.) *Critical Kinship Studies* (s. 203-219). London: Roman and Littlefield.
- Collins, P. H. (2000) It's all in the Family: Intersections of Gender, Race, and Nation. Narayan, U. & Harding, S. (red.) *Decentering the Center: Philosophy for a Multicultural, Postcolonial, and Feminist world* (s. 156-176). Bloomington: Indiana University Press.
- Fook, J. (2012) *Social work: a critical approach to practice* (2 uppl.). London: Sage.
- Herman, E. (2008) *Kinship by Design. A History of Adoption in the Modern United States*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kemshall, H. (2002) *Risk, Social Policy and Welfare*. Buckingham: Open University Press.
- Lewis, G. (2000) *'Race', Gender, Social Welfare. Encounters in a Postcolonial Society*. Cambridge: Policy Press.
- Lindgren, C. (2006) *En riktig familj: adoption, föräldraskap och barnets bästa 1917-1975*. Linköping: Linköpings universitet.
- Lindgren, C. (2010) *Internationell adoption i Sverige. Politik och praktik från sextiotial till nittiotial*. Stockholm: Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA).
- Lundqvist, Å., & Roman, C. (2008) Construction(s) of Swedish Family Policy 1930-2000. *Journal of Family History*. 33(2): 216-236.
- Mattsson, T. (2015) *Intersektionalitet i socialt arbete: teori, reflektion och praxis* (2 uppl.). Malmö: Geerups.
- Internetkällor:*
- MFoF (2017). Internationella adoptioner minskar igen: <http://mfof.se/Pressinformation/Statistik-2016/> (2019-12-01)
- MFoF (2019). Adoptioner från Chile under 70- 90-talet: <http://mfof.se/nyheter/Adoptioner-fran-Chile-under-70--till-90-talet/> (2019-12-01)

Barnets rätt i världen

Bodil Rasmusson

FN:s konvention om barnets rättigheter, som antogs av FN 1989, har ratificerats av alla världens länder utom USA. Ändå, efter 30 år, visar global statistik att vartannat barn i världen lever i fattigdom och att omkring 120 miljoner barn inte går i skolan. Miljontals barn dör varje år på grund av krig, fattigdom, sjukdom och hunger (Global Issues 2019). Endast 12 % av världens barn har skydd i lagen mot alla former av kroppslig bestraffning (Global Initiative 2019). Erkännandet av barnkonventionen bidrar således inte till lösningar på dessa stora problem på något enkelt sätt.

Samtidigt pågår i många länder ett intensivt arbete på olika samhällsnivåer för att förverkliga barnkonventionen och statistiken visar också på framsteg i utvecklingen (United Nations 2019). Förändringar i ett lands lagstiftning och utvecklingen av policys på nationell nivå, till exempel läroplaner och skydd för barn, är de första stegen i en implementeringsprocess. I denna text beskriver jag betydelsen av internationellt utbyte i dessa processer utifrån egna erfarenheter som lärare och mentor i ett globalt utbildningsprogram om barns rättigheter, som genomförts av Lunds universitet på uppdrag av Sida, under åren 2003 - 2017. Mitt uppdrag har tagit mig ut på resor till närmre 20 länder i olika världsdelar. Zambia, Sydafrika och Indonesien är de länder som jag besökt mest frekvent i min egenskap av mentor för de team som deltagit i utbildningsprogrammet. Besök på ministerier, kommundkontor, skolor och universitet har gett mig många tillfällen till möten och samtal med tjänstemän, lärare, forskare, socialarbetare, föräldrar, frivilligorganisationer och inte minst med barn i olika åldrar.

Utbildningsprogrammet ”Child Rights, Classroom and School Management”, anslöt till prioriteringar som gjorts av den svenska regeringen i internationellt utvecklingssamarbete, nämligen arbetet med mänskliga rättigheter, demokratiutveckling och fattigdomsbekämpning. Det övergripande målet för utbildningsprogrammet var formulerat så här av Sida:

Att förbättra medverkande länders kapacitet att erbjuda och tillförsäkra varje individs rätt till relevant och kvalitativ utbildning, en utbildning som är säker och trygg, inkluderande, elevcentrerad, demokratisk samt problemlösande och som skapar möjligheter för alla, oavsett bakgrund, att delta i samhället som aktiva samhällsmedborgare (www.sida.se/itp, Sida 2010).

Tankarna var att ge verktyg för att stärka deltagarnas kompetens i att genomföra förändringsarbeten i enlighet med barnkonventionen i sina respektive hemländer. Sida bekostade utbildningen men gav inga andra ekonomiska bidrag till förändringsarbetet som följde på utbildningen. Det handlar således om ett biståndsarbete med andra förtecken än det gängse i form av katastrof- eller budgetstöd till utvecklingsländer. Sammanlagt har cirka 600 deltagare från 29 olika utvecklingsländer i Asien, Mellanöstern, Afrika, Mellan- och Sydamerika fått utbildning genom detta utbildningsprogram.²⁰ I varje utbildningsomgång ingick 30 deltagare från 10 olika länder där varje land deltog med ett team bestående av tre representanter för olika administrativa nivåer i landets utbildningssystem. Geografisk närhet var dessutom en förutsättning för viktigt nätverksbygge deltagarna emellan. Utbildningen omfattade fyra veckor i Lund, då teamen med stöd av sina mentorer formulerade en egen projektplan för fortsatt arbete väl tillbaka på hemmaplan. Deltagarna kallades "change agents" för att markera att alla, oavsett var de befann sig i hierarkin, hade ett gemensamt ansvar för att genomföra de förändringsarbeten som formulerades. Efter ett halvår återsamlades dessa 30 deltagare under tio dagar i något av de andra deltagande länderna. I dessa möten presenterades och diskuterades utvecklingen i de tio ländernas skolprojekt i seminarieform, där mottot för utbytet deltagarna emellan var "Give and Gain". Efter ytterligare ett halvår besökte mentorerna sina landteam på plats för att under en vecka observera och analysera framgångar och svårigheter samt för att ge stöd i skrivandet av slutrapport från projektet (Rasmusson et al. 2016; Leo et al. 2019; www.globalcrconline.org).

VARIERANDE TOLKNINGAR OCH FÖRSTÅELSE AV BARNKONVENTIONEN

Formuleringen av barnkonventionens 54 artiklar pågick under tio år (1979–1989) i en kommitté bestående av representanter från hela världen. Konsensus på alla punkter var en förutsättning för att konventionen skulle accepteras. Formuleringen av artiklarna är därför allmänt hållna och lämnar öppet för tolkningar. Det här beskrivna förändringsarbetet har genomförts i länder med olika politiska och socioekonomiska förutsättningar, lagstiftning, kultur och religion. Pedagogiken i utbildningen präglades därför av ett interaktivt arbetssätt, där utbytet av kunskaper, erfarenheter och värderingar deltagarna emellan var en viktig del i läroprocessen. Utbildningen handlade således inte om att överföra "det enda rätta" ur

---

²⁰ Samma utbildningsprogram har genomförts på spanska och franska i ytterligare ett femtontal länder med cirka 200 deltagare.

svenskt perspektiv. Mycket tid ägnades åt att diskutera och bearbeta tolkning, analys och tillämpning av barnkonventionen i praktiken utifrån olika aktuella problem och kontextuella förhållanden.

I många länder följer uppfostran stränga moraliska regler för hur barn ska uppföra sig. Det handlar om att vara lydig i förhållande till auktoriteter, inte blanda sig i vuxnas samtal, hälsa artigt på andra människor och många andra sociala normer. Barnens strävan efter frigörelse påverkas däremot av globala strömningar och nya ideal, vilket inte sällan orsakar konflikter mellan generationerna. Religiösa och politiska övertygelser samt lokala traditioner utgör ofta hinder för barns möjligheter att utöva sina rättigheter i enlighet med barnkonventionen.

Det råder alltså stor okunnighet bland barn, föräldrar, lärare och andra om barnkonventionens existens och innehåll. Det finns utbredda missuppfattningar om innebörden i barns rättigheter. Vi fick till exempel ofta höra att problem i relationen mellan barn och föräldrar liksom disciplinproblem i skolan beror på att barn "fått för många rättigheter". Ett talande exempel är det faktum att de flesta lokala språken i Uganda saknar ett ord som motsvarar rättighet. I ett av språken, Luganda, förstås rättigheter som "du är fri att göra vad du vill" (Cheney 2007). När lärarna i skolan diskuterar rättigheter med barnen uppstår förstås begrepps-förvirring och missförstånd.

Skolsystemen karaktäriseras i många länder av hierarkiska strukturer med tungarbetad byråkrati, korruption, brist på materiella resurser och problem med infrastrukturen. Relationen mellan lärare och elever kännetecknas mestadels av en sträng lärarauktoritet och hård disciplin. Kroppslig bestraffning är vanligt, både i hemmet och i skolan, även om det är förbjudet i lagstiftningen (Global Initiative 2019). Internationella program och modeller utvecklade av Unicef, bl.a. "Child Friendly Schools" (CFS) fungerar ofta som viktigt stöd i förändringsarbete som fokuserar skol- och klassrumsmiljö. CFS har särskilt anammats i asiatiska länder.

Barnkonventionen beskriver staternas ansvar gentemot barnen men den nämner ingenting om barns eget ansvar i skola, familj och samhälle, något som emellertid betonas starkt i afrikanska länder. Så har till exempel det sydafrikanska utbildningsministeriet formulerat riktlinjer för utveckling av både barns rättigheter och ansvar i skolan. Bakgrunden finns i *The African Charter on the Rights and Welfare of the Child* (1990), en överenskommelse formulerad av ett regionalt forum för afrikanska regeringar – the Organization of African Unity. Innehållet överensstämmer på många punkter med barnkonventionen med undantag för innehållet i artikel 31. Här betonas, i första raden, barnets ansvar för familjen, samhället,

staten, och det internationella samfundet: "Every child shall have responsibilities towards his family and society, the State and other legally recognized communities and the international community."

BARNKONVENTIONEN SOM VERKTYG FÖR FÖRÄNDRING

Skolan är en viktig arena för förändring. Vi har fått många goda exempel på hur personal inom skolektorn, i samarbete med elever, föräldrar och andra aktörer, gör betydelsefulla insatser för att omsätta barnkonventionen lokalt och regionalt, i många fall med stöd från ministerier på nationell nivå.

De förändringsarbeten som initierades genom utbildningsprogrammet tog sin utgångspunkt i ett eller flera av de tre P:na *Provision* – tillgodoseende av basbehoven, *Protection* – barns rätt till skydd och *Participation* – barns rätt att komma till tals. Dessa tre begrepp sammanfattar på ett överskådligt och pedagogiskt sätt barnkonventionens innehåll och intentioner (Verhellen 2000). De tre perspektiven fick mångsidig användning som nyckelbegrepp i vårt eget utbildningsprogram i Lund och sedan i planeringen av det kommande förändringsarbetet i skolorna i de olika länderna, för identifiering av förändringsbehov, som pedagogiska verktyg i deltagarnas utbildning för barn, föräldrar, lärare och beslutsfattare samt för analys av förändringsarbetets resultat (Leo et al. 2019).

Många projekt genomfördes i fattiga miljöer med stor brist på resurser för barns grundläggande välfärd. Med utgångspunkt i *provision* kom projekten bland annat att handla om föräldraengagemang i matbESPisning och etablering av skolträdgårdar, förebyggande hälsovård och åtgärder för att förbättra sanitära förhållanden eller om att samla in pengar till skoluniformer och skolvgifter. Många uppenbara basbehov hade aldrig tidigare uppmärksammats utifrån ett barnperspektiv. Barn som lever utan någon vuxen i så kallade "child-headed households" är exempel på en kategori barn i Sydafrika som för första gången fick komma till tals och berätta om sina villkor. Barns egna berättelser ledde till förändrade synsätt, attityder och insatser för barnen.

De flesta projekten (169 av 250 projekt) arbetade med utgångspunkt i någon aspekt av barns rätt till *delaktighet* (*participation*), som uppfattas som det mest utmanande inslaget i en förändrad syn på barn. Barn ges tillfälle att uttrycka sina åsikter och erfarenheter på många olika sätt – genom intervjuer, drama, teckningar, poesi och festivaler, ibland i kombination med barnrättsdagar eller barnrättsveckor som involverar hela skolan och närsamhället. Bland projekt med denna inriktning finns exempel på etablering av barnrättsklubbar där barnen organiserar

sig själva med visst stöd från vuxna. Andra exempel handlar om utveckling av demokratiska arbetsformer genom etablering och utveckling av elevråd och klassråd samt delaktighet i beslutsfattande av skolans ordningsregler och förändringar i skolmiljön. Ett intressant exempel är utvecklingen i Copperbelt, en av Zambias provinser. Provinsen betraktas idag av utbildningsministeriet som landets modellprovins för elevers delaktighet i skolutveckling. Den positiva utvecklingen där uppmärksammades särskilt av de externa utvärderare som granskade vårt utbildningsprogram på uppdrag av Sida (Ljungman et al. 2016). Samtliga skolor i provinsen Copperbelt har sedan några år elevråd på högstadiet, i gymnasiet och i många skolor även på låg- och mellanstadiet. För utbyte mellan olika skoldistrikt har det dessutom inrättats elevråd på distriktsnivå. Utgångsläget var bekymmersamt i början av förändringsarbetet. Vandalism, bråk, aggressivt beteende, demonstrationer bland eleverna och nerslitna, smutsiga skolmiljöer var vanligt förekommande. Introduktionen av barns rättigheter, demokratiska val av medlemmarna i elevråden och inflytande för eleverna i olika skolfrågor innebar något väsentligt nytt. Eleverna har sammanfattningsvis återkommande beskrivit hur skolkulturen förändrats och skolmiljön förbättrats, eleverna och skollädaingen har ett gott samarbete och elevernas studieresultat har förbättrats väsentligt (Leo et al. 2029).

Det finns ett nära samband mellan barns rätt till delaktighet (participation) och trygghet (protection). När barnen känner sig trygga vågar de också berätta om diskriminering, våld och mobbning för rektorn och andra vuxna. Det betyder mycket att våga börja tala om problem som länge funnits i det fördolda. Vi har sett exempel på hur antalet sexuella övergrepp kunnat minska drastiskt när problemen börjat uppmärksammas öppet och när olika aktörer samarbetat kring olika åtgärder.

Andra exempel handlar om pedagogisk utveckling i klassrummen i riktning mot mera interaktiva, inkluderande och demokratiska metoder och därmed också ändrade förutsättningar för lärande.

Bild 1: Rektor i interaktion med barn i klassrummet, skola i Sydafrika.
Foto Bodil Rasmusson

Från flera länder medverkade lärarutbildare som arbetar med att implementera barnkonventionen i lärarutbildningens kursplaner samt i förberedelser och uppföljning av studenternas yrkespraktik. Det finns många exempel på hur relationerna mellan barn och vuxna i skolan förändrats, kroppslig bestraffning upphört, lärarnas beteende förändrats och skolresultaten förbättrats.

Bild 2. Barn i workshop om barns rättigheter, skola i Sydafrika.
Foto: Bodil Rasmusson

Mentorsbesöken gav många tillfällen till samtal med barn om innebörden i barnkonventionen. I det följande återger jag delar av ett samtal med barn på en högstadieskola i Sydafrika, Dover Combined Farm School i KwaZulu Natal (se även Rasmusson 2011). Barnen berättade för mig om de positiva förändringar som skett i samband med rektors och lärares uppmärksamhet på barnkonventionen:

Man borde gå från skola till skola och berätta för alla. Det räcker inte med att barnen vet. Det betyder ingenting om inte lärarna också har kunskaper om barns rättigheter.

Barnen berättade om en händelse, omnämnd i dagspressen, som inträffat på en annan skola. Läraren hade slagit till en flicka framför hela klassen. Hon hade enligt läraren förödmjukat honom och hon skulle be om ursäkt, annars skulle hon bli förflyttad till en annan skola. Hon vägrade och blev därför straffad i hela klassens åsyn. Barnen i gruppen var mycket upprörda över detta och sade samtidigt att detta aldrig skulle kunna ha inträffat på deras skola. På Dover behandlades eleverna väl:

Lärarna vet hur de ska behandla oss och hur de ska respektera våra rättigheter och vi har också respekt för våra lärare.

Jag kan prata med min lärare som med mor eller far och de förverkligar och respekterar våra rättigheter. Det är lättare för oss eftersom vår rektor gjort det här projektet.

Rektorn fick det bästa omdöme:

Han är som en stor pappa. Han är någon du kan lita på. Han är enastående, han har allt. Han har gett oss massor av information och berättat om sina egna livserfarenheter.

En flicka berättade att hon kommit för sent men att läraren accepterat detta utan att hon bestraffats. Hon jämför med en skola där hon gått tidigare. Där skulle hon säkerligen ha fått någon form av kroppslig bestraffning. Detta bekräftas av en av pojkarna i gruppen:

Dom tror inte att barn vet någonting. De behandlar oss som djur. Så är det inte här på Dover.

En annan fråga gällde föräldrarnas syn på barns rättigheter; föräldrar som aldrig själva fått någon undervisning i dessa frågor. Barnen beskrev att föräldrarna har svårt att förstå, de känner sin auktoritet som föräldrar hotad. En flicka berättade om att det varit lätt för henne eftersom hennes föräldrar är nyfikna, de vill veta vad hon lär sig i skolan. Hon gjorde också egna ansträngningar för att förklara för

föräldrarna: ”Jag vill ha en bra relation med min mamma så att vi kan prata med varandra.” En annan flicka, som blev slagen hemma, försökte berätta för sin pappa, men han förstod inte. Barnen var överens om att det är viktigt att förklara för föräldrarna och göra dem medvetna genom samtal och informationskampanjer:

Låt dem få veta mer om våra rättigheter. Vi är den nya generationen.

Samtalet fortsatte kring problemen i Sydafrika i stort. Barnen underströk att de inte bara ägnade sig åt barns rättigheter för sin egen skull. De fokuserade även på de stora problemen med droger och kriminalitet. Livskunskap (”life orientation”) framhölls av barnen som ett mycket viktigt ämne i skolan. Barn och unga behöver kunskaper för att medverka till lösningen av dessa stora problem, menade de. Sydafrikanska barn talar ofta om sig själva som framtida ledare och om deras ansvar för att bidra till en positiv utveckling i landet.

Våra erfarenheter visar sammanfattningsvis att det, med stöd av barnkonventionen, är möjligt att åstadkomma betydelsefulla resultat i mycket utsatta miljöer där de materiella resurserna ofta är kraftigt begränsade. Förändringsagenterna gav ofta uttryck för hur deras syn på barn utvecklades på ett genomgripande sätt:

Min syn var ursprungligen ”Afro-centrerad”; ett barn hade ingen talan över huvud taget. Allt bestämdes av oss, vuxna och äldre. Jag trodde också på kroppslig bestraffning som uppfostringsmetod. MEN efter utbildningen i Lund har min syn på barn helt förändrats. Nu lyssnar jag på barnen, frågar om deras uppfattning, leker med dem och involverar dem i vardagslivet i vår familj. Jag använder inte längre uttrycket ”*mitt* hem”, i stället talar jag om ”*vårt* hem” (Leo et al 2014, sid 173).

RESULTATENS HÅLLBARHET OCH SPRIDNING

Mot bakgrund av de stora problem som finns bland världens barn framstår barnkonventionen alltjämt i många avseenden som en vision. Men detta till trots tjänar den ett viktigt syfte som gemensam grund och referensram för förändringsarbete på olika samhällsnivåer. Jag har här beskrivit många positiva erfarenheter från ett internationellt utbildningsprogram med syftet att stärka barns rättigheter. Barns delaktighet, liksom utvecklad syn på barn, framstår i många sammanhang som nycklar till betydelsefulla förändringar i barns vardag.

Men frågan är om de goda resultaten är hållbara över tid och om de får någon spridning. Rekruteringen av deltagare till utbildningsprogrammet var en faktor av betydelse. Det skedde ofta regionalt så att deltagarna hade förutsättningar att bilda

nätverk, mötas och samarbeta med varandra. Sida anslog pengar för globala uppföljningar som gav oss möjlighet att samla förändringsagenter för nationellt och globalt nätverksbygge. Programmet avslutades 2016 och därefter arrangerades inte några fler utbildningar. Även om vi arbetat mycket med att dokumentera och sprida kunskaper och erfarenheter kvarstod frågan om hur dessa skulle kunna göras tillgängliga för en vidare krets. Mot slutet av programmet skapade vi, som arbetat med denna utbildning, Barnrättsinstitutet vid Lunds universitet. Denna nya organisation sökte nya medel hos Sida för att ta vara på erfarenheterna i Lund och de aktiva nätverken. I samarbete med representanter från 16 länder skapades en digital plattform som efter en tid gjordes tillgänglig för vem som helst att använda. På denna plattform, www.globalcrconline.org, finns bland annat alla rapporter samlade liksom utbildningsmoduler som kan användas av förändringsagenterna och andra för fortsatta utbildningsinsatser.

Global Child Rights Online

AVSLUTNING

Barn i Sverige har det internationellt sett bra ställt. Men även här finns problem med okunskap, våld mot barn, hög skolfrånvaro, psykisk ohälsa samt intressekonflikter mellan barns och föräldrars intressen och rättigheter. Internationella utblickar vidgar våra perspektiv på hur dessa problem kan förstås och lösas. I januari 2020 blev barnkonventionen svensk lag (2018:1197). Det återstår att se vilka effekterna blir av denna förändring, som mötts både av kritik och höga förväntningar.

REFERENSER

- African Charter On The Rights And Welfare Of The Child
https://www.un.org/en/africa/osaa/pdf/au/afr_charter_rights_welfare_child_africa_1990.pdf. (hämtad 19-11-24)
- Cheney, K. E. (2007) *Pillars of the Nation. Child and citizens in the Ugandan Development*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Global Initiative (2019) Global Initiative to End all Corporal Punishment of Children.
<https://endcorporalpunishment.org/> (hämtad 19-11-04).
- Global Issues (2019) <http://www.globalissues.org/article/26/poverty-facts-and-stats> (hämtad 19-11-04).
- Global Child Rights Online. www.globalcronline.org
- Leo, U., Rasmusson, B. & Wickenberg, P. (2019) Barns rättigheter i skolmiljö. Från internationella initiativ till lokal praktik i skolmiljö. Ponnert, L. & Sonander, A. (red.) *Perspektiv på barnkonventionen. Forskning, teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur,
- Leo, U., Alfredsson, E., Andersson, L. W., Flinck, A., Rasmusson, B. & Wickenberg, P. (red.) (2014) *Enforcing Child Rights Globally. Experiences and Reflections from the International Training Programme on Child Rights, Classroom and School Management*. Lund: Lunds universitet.
- Ljungman, C. M., Lundin, M., Gharbi, S. & Christoplos, I. (2016) *Evaluation of Sida's international training programme in Child Rights, Classroom and School Management – Final Report*. Stockholm: Sida. <https://www.sida.se/Svenska/publikationer/143131/evaluation-of-sidas-international-training-programme-in-child-rights-classroom-and-school-management--final-report/>
- Ponnert, L. & Sonander, A. (red.) (2019) *Perspektiv på barnkonventionen. Forskning, teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Rasmusson, B. (2011) Barns mobilisering – en internationell utblick. Denvall, V., Heule, C. & Kristiansen, A. (red.) *Social mobilisering. En utmaning för socialt arbete*. Malmö: Gleerups.
- Rasmusson, B., Alfredsson, E., Andersson, L., Leo, U., Flinck, A. W. & Wickenberg, P. (red.) (2016) *Realising Child Rights in Education. Experiences and Reflections from the International training Programme on Child Rights, Classroom and School Management*. Lund: Lunds universitet.
- Sida (2010) International Training Programmes. www.sida.se/itp
- Unicef (2009) Child Friendly Schools Manual.
www.unicef.org/publications/index_49574.html (hämtad 19-11-04)
- United Nations (2019) Sustainable Development Goals
<https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/> (hämtad 19-11-21)
- Verhellen, E. (2000) *Convention of the Rights of the Child: Background, Motivation, Strategies, main Themes*. Leuven: Garant.

Barnperspektiv i handläggning av ekonomiskt bistånd

Lejla Idrizovic

Under min verksamhetsförlagda utbildning (VFU) var jag på enheten ekonomiskt bistånd och fick ta del av arbetet med handläggningen av rätten till ekonomiskt bistånd. Under dessa fyra månader träffade jag många barnfamiljer där föräldrarnas rätt till bistånd ställdes i fokus och där barnen varken sågs eller hördes. Trots detta arbetade vi med att ha ett barnperspektiv i åtanke. Under beslutsfattande processen har man som socialsekreterare ett eget ansvar att ta hänsyn till barnperspektivet. Men, när ett beslut i ett ärende där barn är inblandade ska fattas dyker det upp en textruta där det står: "Har du tagit hänsyn till barnperspektivet?". Trycker man på "ja" går det vidare och beslut fattas, trycker man på "nej" får man istället fortsätta handlägga i ärendet. Då växte mitt intresse för barnperspektivet inom handläggningen av ekonomiskt bistånd fram. Vad är det som gör att man trycker på "ja" och vad innebär det?

Jag har under en längre tid vetat om att jag i framtiden vill arbeta med barn. Under tiden jag var på min VFU insåg jag tidigt att jag ville skriva om barnperspektivet vid ekonomiskt bistånd i kandidatuppsatsen. Jag började diskutera med utbildade socionomer om tankar kring barnperspektivet i arbetet med ekonomiskt bistånd och fick klart för mig att de ansåg att det fanns ett bristande barnperspektiv. Ämnet kändes därför viktigt att skriva om när jag fick möjligheten till det.

I min uppsats genomförde jag en kvalitativ studie om yrkesverksammas erfarenheter av att arbeta med barnperspektivet vid handläggningen av ekonomiskt bistånd. Jag intervjuade fyra socialsekreterare, men, precis som många av mina kursare, hade jag svårt att hitta yrkesverksamma som kunde ställa upp på intervjuer. Jag bestämde mig för att kontakta fyra olika kommuner för att försöka hitta personer som hade möjlighet att ställa upp. Jag sökte upp enhetschefer via kommunens webbplats och via deras kontaktcenter, men jag fick endast ett svar. Därför fick jag vända mig till mitt eget kontaktnät för att genomföra ytterligare tre intervjuer. Jag vet inte varför jag inte fick fler intervjupersoner från de fyra kommunerna jag kontaktade, men kanske är socialsekreterarna högt belastade och/eller inte vill besvara frågor om hur barnperspektivet används i deras arbete.

Resultatet i uppsatsen tyder på att barnperspektivet inom handläggningen av ekonomiskt bistånd inte kommer fram. Samtliga socialsekreterare som intervjuades uttryckte att det finns ett barnperspektiv inom handläggningen, men var eniga i att de kan anlägga ett betydligt starkare barnperspektiv i sitt arbete. Ett skäl till att det finns ett begränsat barnperspektiv är att socialsekreterarna inte har tid för att träffa barnen och göra individuella bedömningar och därmed ge utrymme för barnen att yttra sig. Tidsbrist var ett återkommande tema som visade sig under transkriberingen av intervjuerna. Socialsekreterarna ansåg även att de inte får tillräckligt med information från sina arbetsplatser om hur de ska ta barnperspektivet i beaktning vid handläggningen.

Då det i tidigare forskning kring barnperspektivet och Barnkonventionen påtalats att det inte tar plats ställde jag frågan om hur socialsekreterarna skulle vilja att barnperspektivet ska beaktas i deras arbete. De var eniga om att de önskar ett mer framträdande barnperspektiv. En socialsekreterare svarade att hen hade önskat ett större handlingsutrymme för att kunna bevilja mer till barnen, exempelvis julklappar och cyklar. De andra socialsekreterarna lyfte fram att de önskar större möjligheter att utreda barnen ordentligt och göra en individuell bedömning för att se om det finns tecken på att barnen har det svårt hemma eller lever under extremt fattiga förhållanden. För att göra detta möjligt behöver man prata med barnet och bättre veta vem barnet är och har behov av. Socialsekreterarna tillfrågades om sitt handlingsutrymme vid handläggningen av ekonomiskt bistånd med ett barnperspektiv. De anser att deras arbete styrs av lagar och arbetsplatsens riktlinjer och de förhåller sig till dem väldigt noga. Men de belyser också vikten av att beakta barnperspektivet och ibland gå utanför riktlinjerna för att bevilja extra bistånd till barnen.

Socialsekreterarna var eniga i att barnperspektivet är väldigt viktigt i utredningen av det ekonomiska biståndet. De är även positiva till att Barnkonventionen ska förändra arbetet och ge större möjligheter för barnen. Min egen förhoppning är att barnperspektivet stärks när Barnkonventionen år 2020 blivit inkorporerad i den svenska lagstiftningen (SFS 2018:1197).

Min uppsats: Barnperspektivet på ekonomiskt bistånd - En kvalitativ studie om yrkesverksammas erfarenheter av att arbeta med barnperspektivet vid handläggningen av ekonomiskt bistånd.

<https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=8981178&fileId=8981183>

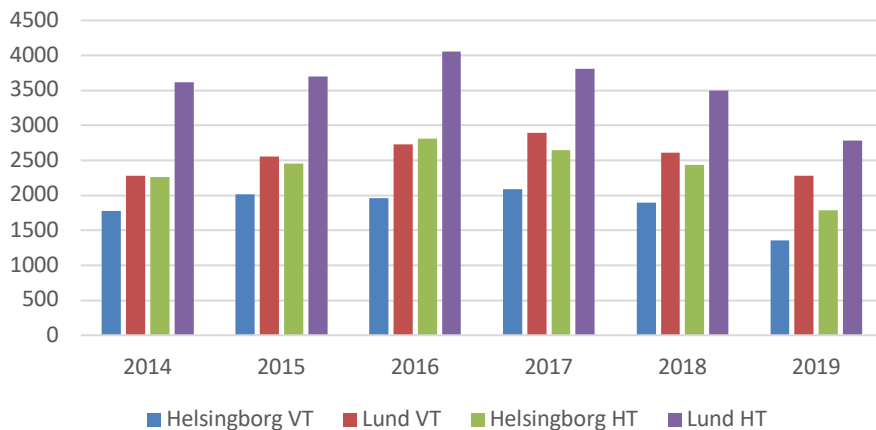
Socialhögskolan i siffror

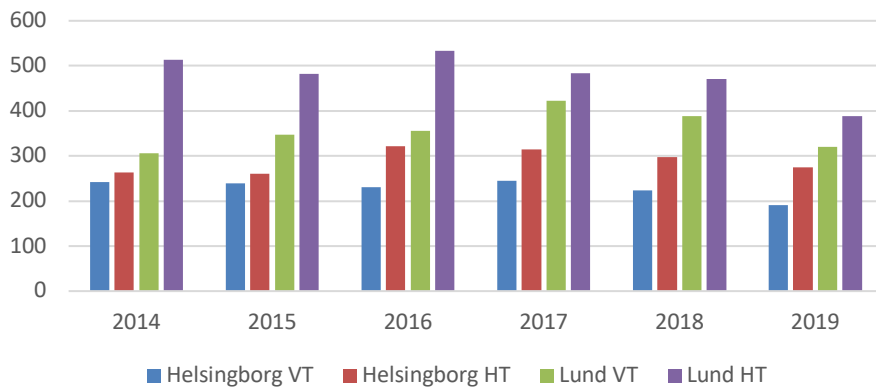
SOCIONOMPROGRAMMET

(Källa Kuben och www.uhr.se)

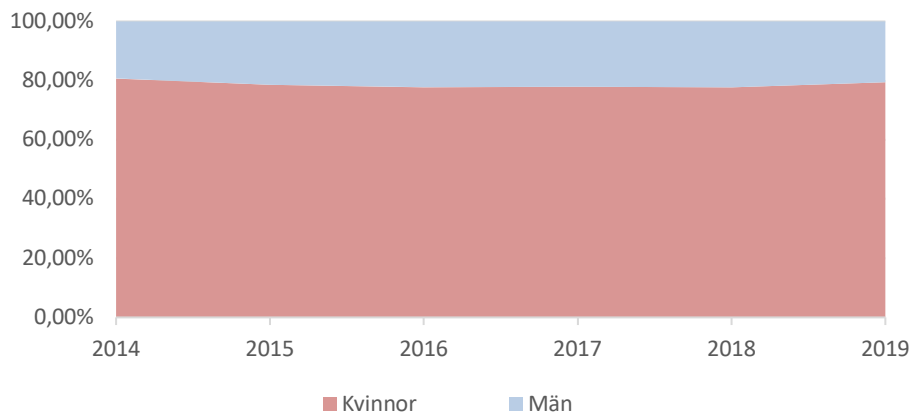
Totalt antal sökande 2014-2019

Prio 1 sökanden 2014-2019

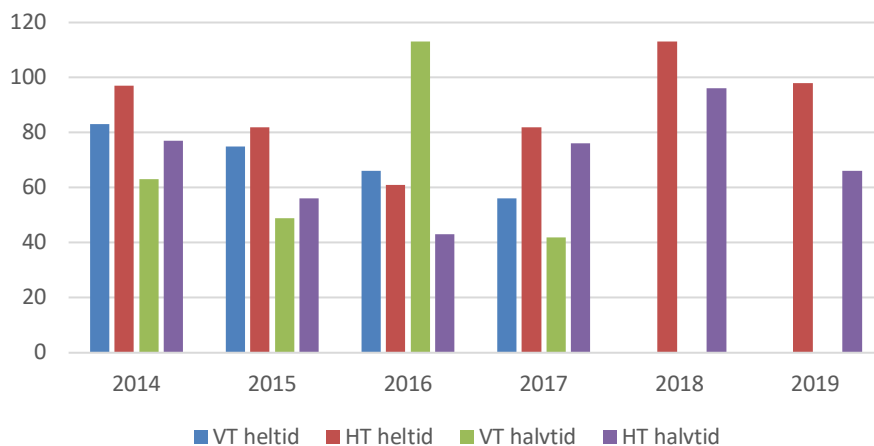
Kön på sökanden i % HT 2014-2019

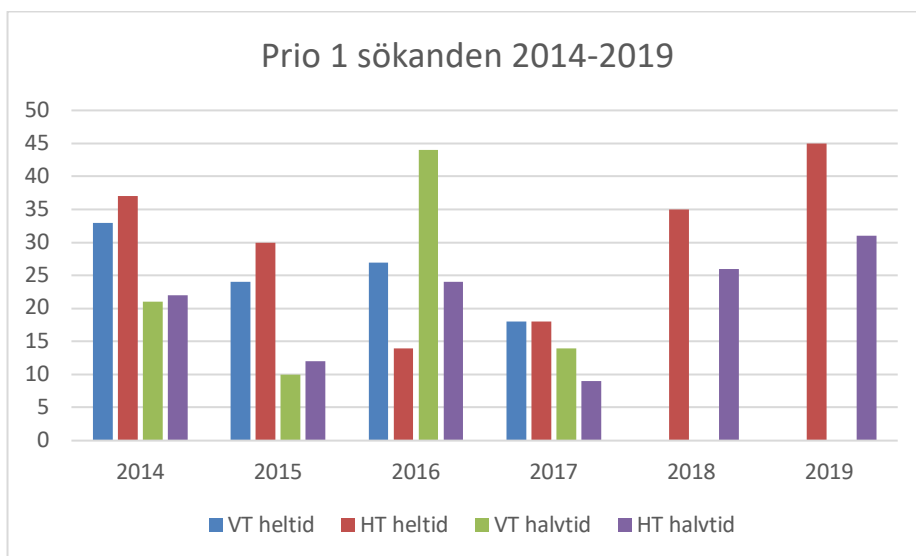
MASTERPROGRAMMET

(Källa Kuben och www.uhr.se)

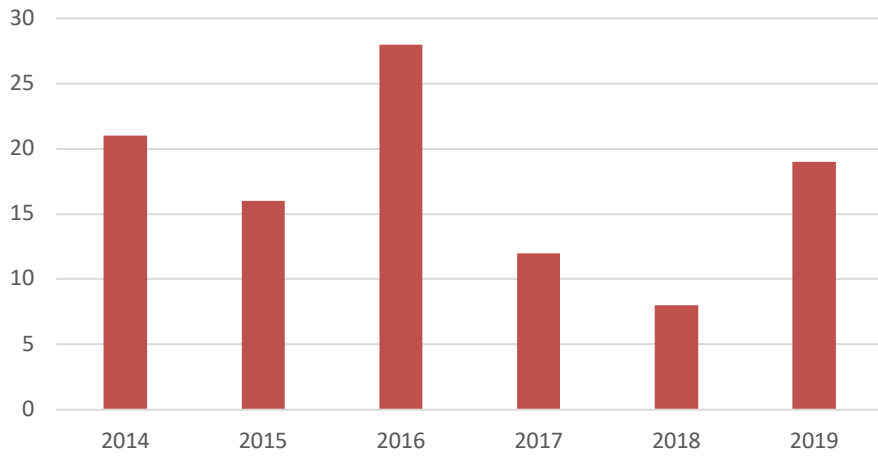
Totalt antal sökande 2014-2019

Prio 1 sökanden 2014-2019

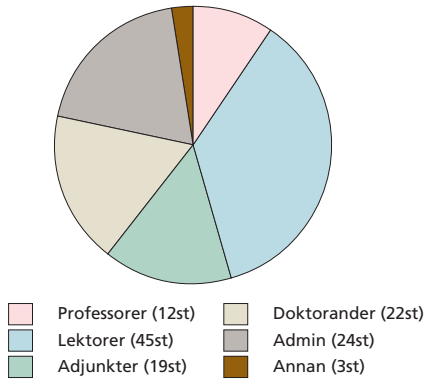
Examina 2014-2019

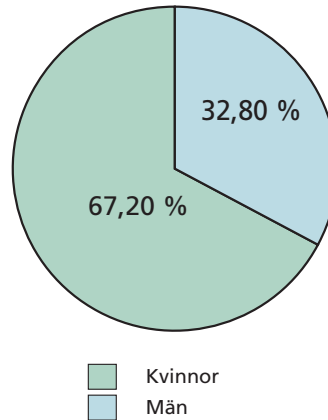
ANSTÄLLDA VID SOCIALHÖGSKOLAN

(Källa: Kuben)

125 anställda januari 2019

Kön på anställda januari 2019

Teknisk och administrativ personal jan 2007 – jan 2019

Årtal	2007-1	2009-1	2011-1	2013-1	2015-1	2017-1	2019-1
Kvinnor (antal)	14	10	12	13	14	13	19
Män (antal)	4	3	4	5	3	5	5
Totalt	18	13	16	18	17	18	24
Kvinnor (heltidsekviv.)	9,9	8,3	9,5	11,7	10,4	9,0	14,8
Män (heltidsekviv.)	3,1	2,3	3,3	2,9	3,0	5,0	4,5
Totalt	13,0	10,6	12,8	14,6	13,4	14,0	19,3

Professorer jan 2007 – jan 2019

Årtal	2007-1	2009-1	2011-1	2013-1	2015-1	2017-1	2019-1
Kvinnor (antal)	2	2	2	4	5	7	6
Män (antal)	4	3	4	8	7	6	6
Totalt	6	5	6	12	12	13	12
Kvinnor (heltidsekviv.)	1,2	1,2	1,9	2,6	4,3	5,3	3,8
Män (heltidsekviv.)	4,0	3,0	1,6	3,0	3,7	3,3	3,3
Totalt	5,2	4,2	3,5	5,7	8,0	8,7	7,1

Lektorer jan 2007 – jan 2019

Årtal	2007-1	2009-1	2011-1	2013-1	2015-1	2017-1	2019-1
Kvinnor (antal)	12	13	18	25	26	29	28
Män (antal)	13	18	19	18	19	14	17
Totalt	25	31	37	43	45	43	45
Kvinnor (heltidsekviv.)	7,6	9,6	14,5	19,5	22,0	24,4	25,0
Män (heltidsekviv.)	10,1	15,3	15,8	14,8	17,6	12,8	14,2
Totalt	17,6	24,9	30,2	34,2	39,6	37,1	39,2

Adjunkter jan 2007 – jan 2019

Årtal	2007-1	2009-1	2011-1	2013-1	2015-1	2017-1	2019-1
Kvinnor (antal)	27	14	18	17	16	16	15
Män (antal)	12	6	6	10	7	4	4
Totalt	39	20	24	27	23	20	19
Kvinnor (heltidsekviv.)	15,8	10,1	12,9	11,0	10,3	10,7	8,6
Män (heltidsekviv.)	9,5	4,7	4,6	5,8	5,3	3,2	3,0
Totalt	25,3	14,8	17,5	16,8	15,6	13,9	11,5

Doktorander jan 2007 – jan 2019

Årtal	2007-1	2009-1	2011-1	2013-1	2015-1	2017-1	2019-1
Kvinnor (antal)	12	11	13	18	17	16	14
Män (antal)	5	3	2	4	6	5	8
Totalt	17	14	15	22	23	21	22
Kvinnor (heltidsekviv.)	10,1	8,6	10,1	14,8	14,8	12,9	12,5
Män (heltidsekviv.)	4,3	3,0	2,0	3,5	4,5	5,0	7,6
Totalt	14,4	11,6	12,1	18,4	19,3	17,9	20,2

Tryck och Media tryck i Lund 2021
www.soch.lu.se
Tryck och Media tryck i Lund 2021 3041 0903

LUNDS
UNIVERSITET

www.soch.lu.se

SOCIALHÖGSKOLAN
LUNDS UNIVERSITET
ISBN 978-91-7895-156-7

